

Informacja
o stanie realizacji
Strategii Rozwoju
Województwa
na lata 2007-2020
z analizą diagnostyczną
wybranych zagadnień

Toruń 2013

Informację o stanie realizacji Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007–2020 przygotował Zespół Kujawsko-Pomorskiego Obserwatorium Rozwoju.

Analizę diagnostyczną przygotował Zespół Biura Planowania Strategicznego i Kujawsko-Pomorskiego Biura Planowania Przestrzennego i Regionalnego we Włocławku.

Skład i łamanie tekstu:

Dawid Iwanowski

ISBN 978-83-62740-37-6

Wydawca:

Zakład Usług Poligraficznych
DRUK-TOR S.C.
ul. Nieszawska 33, 87-100 Toruń
tel.: 56 678 10 19
e-mail: druktor@druktor.pl

Publikacja została sfinansowana ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007–2013

Spis treści

I.	
INFORMACJA O STANIE REALIZACJI STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2007–2020	5
OCENA STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2007–2020 JAKO INSTRUMENTU POLITYKI ROZWOJU	7
WSKAŹNIKI MAKROEKONOMICZNE STANU ROZWOJU WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO W LATACH 2005–2011.....	11
WOJEWÓDZTWO KUJAWSKO-POMORSKIE NA TLE KRAJU	15
STATYSTYCZNY OPIS REALIZACJI STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2007–2020	16
PRIORYTETOWE OBSZARY DZIAŁAŃ I WSKAŹNIKI STRATEGII W LATACH 2000–2011	17
WOJEWÓDZTWO KUJAWSKO-POMORSKIE W ŚWIELE RAPORTÓW I OPRACOWAŃ NAUKOWYCH WYKONANYCH DLA POTRZEB POLITYKI ROZWOJU.....	27
ANEKS – INFORMACJA O SYTUACJI FINANSOWEJ (ZOBOWIĄZANIACH) JEDNOSTEK SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO W ROKU 2011 W KONTEKŚCIE MOŻLIWOŚCI FINANSOWANIA POLITYKI ROZWOJU ORAZ PROGNOZOWANE ZMIANY ZADŁUŻENIA JEDNOSTEK SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO W LATACH 2013-2016.....	32
PROGNOZOWANY POZIOM ZADŁUŻENIA JST WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO W LATACH 2013–2016	34
ZAŁĄCZNIK – ZADŁUŻENIE SAMORZĄDÓW W WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO-POMORSKIM W LATACH 2008–2011	35
II.	
DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO. ANALIZA WYBRANYCH ZAGADNIENÍ.....	41
SFERA GOSPODARCZA	43
PODMIOTY GOSPODARKI NARODOWEJ.....	43
PRODUKT KRAJOWY BRUTTO	44
PRZEMYSŁ.....	45
KONKURENCYJNOŚĆ WOJEWÓDZTWA.....	47

ATRAKCYJNOŚĆ INWESTYCYJNA	48
DOSTĘPNOŚĆ TRANSPORTOWA	51
POZIOM ROZWOJU GOSPODARCZEGO	52
POZIOM ROZWOJU SPOŁECZNEGO	54
ATRAKCYJNOŚĆ TURYSTYCZNA	55
ROLNICTWO I OBSZARY WIEJSKIE	56
SFERA SPOŁECZNA	61
BEZROBOCIE.....	61
WYKLUCZENIE SPOŁECZNE	62
EDUKACJA I WYKSZTAŁCENIE.....	63
KULTURA.....	64
OCHRONA ZABYTKÓW	66
SZKOLNICTWO ARTYSTYCZNE.....	66
WYKLUCZENIE CYFROWE	67
ZDROWIE.....	67

I.

**INFORMACJA
O STANIE REALIZACJI STRATEGII ROZWOJU
WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO
NA LATA 2007–2020**

przedstawiona
Zarządowi Województwa Kujawsko-Pomorskiego
w dniu 9 stycznia 2013 r.

Ocena strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2007–2020 jako instrumentu polityki rozwoju

1. Obowiązującym, strategicznym planem rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego jest Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007–2020¹ (SRWK-P) uchwalona przez Sejmik Województwa w grudniu 2005 r. Jest ona aktualizacją strategii przyjętej przez Sejmik Województwa w 2000 r., znanej jako Wizja Rozwoju do 2010 r.²
2. Obecna SRWK-P jest planem długookresowym, postulującym najważniejsze – w momencie jej tworzenia – kierunki prorozwojowych działań, uwzględniającym ich uwarunkowania wynikające z przystąpienia naszego kraju do Unii Europejskiej w 2004 r. Zapisy obowiązującej strategii formalnie programują rozwój województwa do 2020 r., ale w założeniu jego rozwój w uwarunkowaniach europejskiej polityki spójności przyjętych dla okresu 2007–2013. W dokumencie strategii występuje zapis o celowości jej aktualizacji dla etapu 2014–2020.
3. Obowiązująca SRWK-P jest dokumentem sporządzonym w warunkach ówczesnie obowiązującego prawa³, zaproponowanej przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego metodologii programowania strategicznego, niedostatku informacji dotyczących finansowania przyszłej polityki rozwoju prowadzonej przez samorządy województw. Powyższe uwarunkowania rzutują na charakter tej strategii jako instrumentu polityki rozwoju.

Uchwalona w końcu 2005 r. SRWK-P, to plan:

- wskazujący strategicznie istotne dla rozwoju województwa kierunki działań do realizacji na całym jego terytorium,
- równoważnie traktujący działania wyrównawcze, niwelujące wewnątrz regionalne dysproporcje w rozwoju i działania prorozwojowe, z założeniami mające zwiększać tempo rozwoju województwa,
- zawierający działania strategicznie „słuszne”, w tym skutkujące „nadrabianiem zaległości z przeszłości”, zwiększające zdolności rozwojowe regionu, ale także działania rutynowe,
- wskazujący kierunki (cele), rodzaje przedsięwzięć o strategicznym znaczeniu, ale nie definiujący wymiennie efektów podejmowanych działań w ustalonym okresie realizacji tego planu (przyszłych stanów, wielkości zmiany),
- adresowany do wszystkich członków regionalnej wspólnoty samorządowej, traktowanych jako podmioty jej realizacji, oferujący współdziałanie na rzecz rozwoju samorządom województw graniczących,
- zakładający, że jego postulaty adresowane do zewnętrznych podmiotów polityki regionalnej w kraju, przede wszystkim rządu, będą odczytane, staną się przedmiotem uzgodnień i realizacji,
- finansowany z możliwych, ogólnie wskazanych źródeł. Przed uchwaleniem strategii nie dysponowano przesłankami dla oszacowania nakładów na postulowane w niej działania. Z tego też

¹ *Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007–2020*, załącznik do uchwały Sejmiku Województwa nr XLI/586/2005 z dnia 12.12. 2005 r.

² *Wizja Rozwoju Województwa do 2010 roku*, załącznik 1 do uchwały Sejmiku Województwa nr 439/2000 z dnia 20 czerwca 2000 r.

³ Ustawa o samorządzie województwa, W czasie prac nad strategią nieznanie były obecne uregulowania prowadzenia polityki rozwoju w szczególności: Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, Dz. U. nr 227, 2006, poz. 1658 z późniejszymi zmianami, zmieniająca ją ustawa z dnia 29 czerwca 2007 r. o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, ustawa z dnia 7 listopada 2008 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z wdrażaniem funduszy strukturalnych i Funduszu spójności, Dz. U. nr 216, 2008, poz. 1370.

- względu ustalenie poziomu prorozwojowych aspiracji w postaci wartości docelowych wskaźników realizacji tego planu nie było uprawnione (dokument strategii nie zawiera takich wskaźników).
- monitorowany poprzez śledzenie zmian wskaźników przyjętych dla pomiaru efektów wykonywanych działań kierunkowych, opisujących postęp w osiągnięciu celu nadrzędnego strategii (poprawa konkurencyjności gospodarczej regionu i warunków życia mieszkańców). Tabelę wskaźników monitorowania realizacji strategii zawiera jej uchwalony dokument⁴ i jest ona na bieżąco, w oparciu o dostępne dane GUS, aktualizowana (patrz str. 17–25).
4. Podstawowe założenia SRWK-P znalazły odzwierciedlenie w strategii Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007–2013 (RPO), dla którego była przygotowywana i który pozostaje podstawowym narzędziem jej realizacji. Obok RPO strategię realizują: regionalny komponent krajowego PO Kapitał Ludzki 2007–2013, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007–2013 oraz zadania współfinansowane z budżetów programów krajowych NSRO 2007–2013 (PO Infrastruktura i Środowisko, PO Kapitał Ludzki, PO Innowacyjna Gospodarka), także programu Europejskiej Współpracy Terytorialnej. Prezentowane Zarządowi Województwa, Sejmikowi Województwa, okresowe (roczne) informacje o stanie realizacji RPO, a także innych programów finansowanych funduszami europejskimi, pośrednio są także informacją o realizacji SRWK-P (dostępne na stronie www.mojregion.eu). Dane z bieżącego monitoringu przekazywane są Radnym Województwa w następstwie realizacji uchwały Sejmiku Województwa z grudnia 2006 r.⁵
 5. Najważniejszymi źródłami finansowania realizacji strategii rozwoju województwa po 2005 r. były budżety samorządów jednostek terytorialnych oraz fundusze europejskie w budżetach: Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007–2013, regionalnego komponentu krajowego PO Kapitał Ludzki 2007–2013, Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007–2013 oraz programów krajowych NSRO 2007–2013 (PO Infrastruktura i Środowisko, PO Kapitał Ludzki, PO Innowacyjna Gospodarka), także programu Europejskiej Współpracy Terytorialnej, fundusze prywatne.
 6. Okres po 2005 r. był dla województwa kujawsko-pomorskiego czasem pomyślnego rozwoju. Dynamika pozytywnych zmian w regionie nie różni się znacząco od przeciętnego tempa zmian w kraju. W świetle wartości podstawowych, makroekonomicznych wskaźników rozwoju województwo utrzymuje się w grupie województw „średnich”, ale zauważamy, że jego statystyczny dystans względem grupy „czołowych” województw kraju zwiększył się⁶. Głoszone są opinie, że dotychczasowe tempo rozwoju społeczno-gospodarczego województwa nie odpowiada naszym aspiracjom, chociaż te nie zostały jak dotąd określone.
 7. Strategia była dotąd realizowana w pełnym zakresie postulowanych działań. Postęp w realizacji poszczególnych działań jest różny, liczne przedsięwzięcia są przygotowywane do realizacji, liczne są w realizacji, niektóre z powodu różnych uwarunkowań będą prawdopodobnie podjęte

⁴ W dokumencie strategii, w podrozdziale 6.3. pt. „Monitorowanie strategii rozwoju województwa” (str. 51) odpowiedni zapis stanowi „Strategia będzie monitorowana poprzez obserwację zmienności ustalonego zbioru wskaźników opisujących działania w niej postulowane, określających zakres osiągnięcia przez nią celu”. Zestaw wskaźników opisujących efekty działań podjętych w realizacji strategii zawarto w tabeli 4. dokumentu strategii (str. 54).

⁵ Uchwała nr III/53/06 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 28 grudnia 2006 r. w sprawie zobowiązania Zarządu Województwa do przedstawiania okresowej informacji o na temat stanu realizacji zadań w zakresie polityki rozwoju regionalnego.

⁶ Powyższe stwierdzenie uściśla bardziej szczegółowa informacja o rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego w świetle wskaźników makroekonomicznych i prezentująca region na tle kraju.

w dalszej przyszłości. Bardziej szczegółową informację o stanie realizacji SRWK-P, z jej wykonania w początkowym okresie, zawiera raport przyjęty przez Zarząd Województwa⁷ i przedstawiony Sejmikowi Województwa w czerwcu 2010 r.⁸

8. W toku dotychczasowej realizacji strategii skutecznie zredukowano bezrobocie, bardzo wysokie w momencie startowym. Zjawiska kryzysowe w gospodarce europejskiej (światowej), które ujawniły się z końcem 2008 r. wyhamowały tę korzystną tendencję. W minionym czasie powstały w województwie liczne nowe miejsca pracy, a liczba pracujących zwiększyła się. Dokonano istotnej reorientacji polityki dotyczącej rynku pracy, w której zaczęły dominować działania aktywizujące nad socjalnymi. Podjęto reformy systemu edukacji młodzieży i dorosłych, lepiej dostosowujące podaż siły roboczej do bieżącego popytu na pracę. Liczne samorządy zainicjowały aktywną politykę lokalnego rozwoju gospodarczego wprowadzając korzystne dla inwestorów regulacje fiskalne, przygotowując tereny inwestycyjne itp. Podejmowane w minionym okresie przedsięwzięcia sprzyjały zatrudnianiu, niemniej wobec strukturalnego charakteru bezrobocia w regionie, ograniczanego kryzysem gospodarczym zatrudniania, dużego w tym czasie popytu na pierwszą pracę ze strony młodzieży z wyżu demograficznego, okazały się niewystarczające dla zrównoważenia rynku pracy w regionie. Dzisiejsze samorządy, w tym samorząd województwa, nie dysponują narzędziami skutecznego rozwiązywania problemów generowanych przez współczesną i znajdującą się w kryzysie gospodarkę.
9. Miniony okres realizacji strategii był etapem niwelowania dysproporcji w rozwoju i integracji województwa. Zrealizowano liczne przedsięwzięcia zwiększające jego spójność drogową i poprawiające bezpieczeństwo użytkowania dróg, usprawniając transport publiczny poprzez wprowadzenie drugiego w regionie przewoźnika kolejowych przewozów pasażerskich i reorganizację przewozów autobusowych, zintegrowano region siecią szerokopasmowego Internetu, zniwelowano dysproporcje w zakresie lokalnego dostępu i standardów podstawowych usług publicznych, zwłaszcza edukacji, kultury i sportu, opieki zdrowotnej, także usług infrastruktury technicznej i ochrony środowiska. Nie znaczy to, że wcześniejsze nierówności wyeliminowano a uzyskany poziom obsługi jest już wszędzie zadowalający.
10. Po 2005 r. dokonywała się restrukturyzacja wybranych branż gospodarki przemysłowej i jednocześnie rozwijał się sektor usługowy, a w jego ramach sektor obsługi biznesu. Wydatnie zwiększyły zdolności obsługi instytucje poza bankowego wsparcia finansowego małych i średnich przedsiębiorstw, pojawiły się wyspecjalizowane firmy doradczo-konsultacyjne, podmioty gospodarcze wcześniej nieliczne jak: instytucje brokerskie, outsourcingu, nowe formy organizacyjne gospodarki jak parki przemysłowe i technologiczne, klastry, tereny rozwoju gospodarczego objęte regulacjami Pomorskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej. Niestety, w dotychczasowej realizacji strategii nie udało się zamierzone zwiększenie potencjału do tworzenia innowacji, nie uruchomiliśmy mechanizmu ich transferu i absorpcji, nie stały się one znaczącym motorem rozwoju województwa. Rezultaty dotychczasowych działań nie zadowolają, uznajemy zatem, że wyzwalamie przedsiębiorczości mieszkańców, stymulowanie rozwoju gospodarki i sfery społecznej poprzez innowacje, zwiększanie atrakcyjności gospodarczej (inwestycyjnej) województwa, pozostają aktualnym strategicznym wyzwaniem.

⁷ Zgodnie z uchwałą przyjmującą strategię, Zarząd Województwa raz w kadencji sejmiku województwa przedstawia raport z jej wykonania. Tego rodzaju raport z wykonania strategii w latach 2005–2008 przyjęty był przez Zarząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego w dniu 15 czerwca 2010 r. uchwałą Nr 47/770/10 i przedstawiony radnym województwa w dniu 28 czerwca 2010 r. na XLVII sesji sejmiku.

⁸ Publikacja w ramach serii wydawniczej Kujawsko-Pomorskie *Analizy Regionalne: Raport z realizacji strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego w latach 2005–2009*, wydawnictwo Urzędu Statystycznego w Bydgoszczy i Urzędu Marszałkowskiego w Toruniu, Bydgoszcz – Toruń 2010, dostępna także pod adresem <http://www.kujawsko-pomorskie.pl/strategia/downloads/badania/analizy/analizy2.pdf>

11. Postęp w zakresie zmiany struktury agrarnej w kierunku bardziej efektywnej ekonomicznie był nieznaczny. Instrumenty Wspólnej Polityki Rolnej nie sprzyjają obrotowi gruntami rolnymi, podtrzymują trwanie obecnej struktury gospodarstw rolnych. Należy podkreślić rozwój w województwie zespołowych działań producentów sektora rolniczego, tworzenie grup producentów rolnych, grup rybackich, upowszechnianie się rolnictwa ekologicznego. Postulat strategii dotyczący rozwoju przetwórstwa rolno-spożywczego, uczynienie z tego działu gospodarki żywnościowej znaczącego wyróżnika regionalnej gospodarki, pozostaje ważnym postulatem.
12. Umacniał się rynkowy sektor gospodarki turystycznej, w tym turystycznych usług biznesowych. W finalnej fazie jest restrukturyzacja uprzedniej bazy noclegowej, pojawiły się w regionie hotele 4-gwiazdkowe, dokonywała się korzystna restrukturyzacja działalności leczniczej i rekreacyjnej uzdrowisk w Ciechocinku i Inowrocławiu, które uzyskały możliwość stania się znaczącym sektorem regionalnej gospodarki.
13. Wyzwaniem strategii szczególnie ważnym z punktu widzenia osiągnięcia jej celu nadrzędnego, a które wykonano w ograniczonym stopniu, jest włączanie regionu w system transportowy Europy Środkowej. W strategii przyjęto, że poprawa zewnętrznej dostępności transportowej województwa, a tym samym zwiększenie jego atrakcyjności inwestycyjnej będzie realizowana w ramach polityki regionalnej rządu, na co wskazywały ówczesne plany inwestycyjne byłego Ministerstwa Infrastruktury i Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad. Niestety poprawa stanu infrastruktury drogowej i kolejowej w przecinających województwo korytarzach Transeuropejskiej Sieci Transportowej jest niewielka. Finalizowana jest budowa autostrady A-1 łączącej region z portami Trójmiasta i doprowadzona do centrum województwa. Starania o utrzymanie w bieżącym planie inwestycyjnym rządu przebudowy drogi krajowej nr 5 do klasy drogi ekspresowej nie były skuteczne, a inwestycja ta, podobnie jak inne na drogach krajowych (drogi nr 10 i 15) i liniach kolejowych, jest przeniesiona w przyszłość. Zarządzany przez samorząd województwa regionalny Port Lotniczy w Bydgoszczy jest już rozpoznawany na mapie portów lotnictwa cywilnego, niemniej konkurencja na krajowym rynku usług transportu powietrznego stawia przed nim poważne wyzwanie utrzymania posiadanej pozycji.
14. U podstaw wyzwania, określonego jako współdziałanie samorządów miast Bydgoszczy i Torunia oraz licznych gmin miejskich i wiejskich na rzecz partnerskiego budowania dwuwęzłowej aglomeracji miejskiej są: potrzeba racjonalnego zarządzania procesami rozwojowymi generowanymi przez położone blisko siebie duże miasta, zachowanie obecnie wysokiej pozycji tego zespołu miejskiego w krajowym systemie osadniczym oraz kreowanie bieguna wzrostu stymulującego rozwój w swym regionalnym otoczeniu. W dokumentach rządowych, miasta Bydgoszcz i Toruń wymieniane są w zbiorze głównych ośrodków miejskich kraju, jako węzły bydgosko-toruńskiego obszaru metropolitalnego. Brak akceptacji dla powyższego stanowiska ze strony niektórych środowisk społecznych miasta Bydgoszczy sprawia, że współdziałanie na rzecz budowy silnego zespołu miejskiego, zdolnego do konkurowania w przestrzeni krajowej z Trójmiastem, Poznaniem i Łodzią jest nadal wyzwaniem. W ostatnim czasie, przy znaczącym wsparciu samorządu województwa, dokonano znaczącego wzmocnienia potencjału funkcji o ponadregionalnym charakterze (metropolitalnych) świadczonych przez Bydgoszcz i Toruń.
15. W toku realizacji, obecna strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego ujawniła słabości, których winna być pozbawiona jej odnowiona wersja. Celowa jest:
 - większa koncentracja postulowanych działań, polegająca na wyborze działań o charakterze wyraźnie prorozwojowym, modernizacyjnym, skutecznie zwiększających tempo rozwoju wo-

⁹ *Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010–2020; Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie*, dokument przyjęty przez Radę Ministrów dnia 13 lipca 2011 r., *Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*, dokument przyjęty przez Radę Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r.

jewództwa, korzystnie oddziałujących na zatrudnianie mieszkańców, poprawiających warunki ich codziennego życia,

- odnowiona strategia winna być adresowana do wszystkich podmiotów deklarujących wprost udział w jej realizacji, w szczególności winna być strategią samorządu województwa jako podmiotu wiodącego w jej wdrażaniu,
- w odnowionej, średniookresowej strategii zamierzone do osiągnięcia cele działań winny być opisane wskaźnikami liczbowymi (stanu, zmiany), określającymi poziom prorozwojowych aspiracji i zdolności autorów strategii,
- proponowane działania odnowionej strategii winny mieć zadeklarowanych wykonawców i przewidziane źródła sfinansowania ich najważniejszych przedsięwzięć,
- odnowiona strategia winna być planem realnie powiązanim z budżetem województwa oraz zasobami finansowymi na które samorząd województwa ma (będzie miał) istotny wpływ, z budżetami innych zadeklarowanych partnerów jej realizacji (samorządów lokalnych, agencji rządowych itp.),
- odnowiona strategia winna ujmować planowane działania podmiotów zewnętrznych (rządu, jego agend, ponadregionalnych przedsiębiorstw, instytucji itp.), szczegółowe przedsięwzięcia zamierzone we współpracy samorządu województwa ze stroną rządową winny być zestawione w formie kontraktu,
- odnowiona strategia winna proponować szczegółowe instrumenty jej realizacji, programy operacyjne (regionalne, wojewódzkie, rozwoju, plany inwestycyjne), także szczegółowe przedsięwzięcia inwestycyjne o regionalnym charakterze (zadania „kluczowe”).

Wskaźniki makroekonomiczne stanu rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego w latach 2005–2011

Celem nadrzędnym strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego jest poprawa jego konkurencyjności i podniesienie poziomu jakości życia mieszkańców przy respektowaniu zasad zrównoważonego rozwoju. Dla jego opisu przyjęto wskaźniki znajdujące się w poniższej tabeli.

Tab. 1. Wskaźniki makroekonomiczne stanu rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego w latach 2005–2011

Wskaźnik	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011, gdy 2005=100	Relacja do śred- niej/ udział w war- tości dla kraju* (16 województw)	Relacja do średniej/ udział w wartości dla kraju bez woj. Mazowieckiego** (15 województw)
Produkt Krajowy Brutto w mln zł	46 411	50 098	55 414	59 634	61 788	64 379	-	138,7 ²	4,5*	5,8*
Produkt Krajowy Brutto na 1 mieszkańca w tys. zł	22,4	24,2	26,8	28,8	29,8	31,1	-	138,6 ²	83,9	94,0
Produkt Krajowy Brutto w PPS na 1 mieszkańca ³	45	45	47	49	51	-	-	-	83,6	-
Wartość Dodana Brutto w mln zł	40 890	44 008	48 478	52 202	54 909	56 701	-	138,7 ²	4,5*	5,8*
Struktura WDB w % :	100	100	100	100	100	100	100			
<i>Rolnictwo</i>	7,0	6,2	5,9	5,2	5,4	5,5	-	78,6 ²	148,6	
<i>Przemysł</i>	24,4	24,8	25,3	24,5	24,9	25,6	-	104,9 ²	103,6	
<i>Budownictwo</i>	6,1	6,6	7,3	8,2	8,2	8,2	-	134,4 ²	102,5	
<i>handel; naprawa pojazdów samochodowych (...)⁴</i>	29,5	29,7	28,8	28,8	29,2	28,6	-	96,9 ²	96,9	
<i>Działalność finansowa i ubezpieczeniowa (...)⁵</i>	9,8	9,8	10,0	9,8	8,7	8,7	-	88,8 ²	86,1	
<i>Pozostałe usługi</i>	23,2	22,8	22,7	23,4	23,6	23,3	-	100,4 ²	97,1	
Pracujący ogółem ⁶ w tys., w tym:	512,9	526,7	545,7	551,8	546,7	543,9	543,7	106,0	79,4	88,7
<i>Rolnictwo</i>	117,2	117,0	117,2	117,2	116,5	106,8	106,8	91,1	72,4	77,8
<i>Przemysł i Budownictwo</i>	159,5	167,1	175,7	178,2	169,0	169,9	171,1	107,3	89,3	94,2

Tab. 1. – cd.

Wskaźnik	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011, gdy 2005=100	Relacja do śred- niej/ udział w war- tości dla kraju* (16 województw)	Relacja do średniej/ udział w wartości dla kraju bez woj. Mazowieckiego** (15 województw)
<i>handel; naprawa pojazdów samochodowych (...)</i> ⁴	78,5	81,4	87,2	90,0	93,0	94,1	94,6	120,4	74,9	89,0
<i>Działalność finansowa i ubezpieczeniowa (...)</i> ⁵	18,2	19,3	20,1	20,2	19,9	20,7	19,9	109,4	73,8	99,0
<i>Pozostałe usługi</i>	139,5	141,9	145,6	146,2	148,3	152,4	151,2	106,6	78,5	90,1
Wartość Dodana Brutto na 1 pracującego w tys. zł	61,6	65,5	69,5	71,6	77,2	81,8	-	132,7 ²	90,8	97,5
Nakłady inwestycyjne⁷ na 1 mieszkańca w zł	2 622	2 981	3 925	4 817	5 375	5 064	5 392	205,6	85,4	90,8
Przećiętne miesięczne wy- nagrodzenie brutto w zł	2 153	2 268	2 443	2 691	2 810	2 910	3 062	142,2	84,5	91,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

* Udział w wartości dla kraju

¹ Średnie wartości dla kraju obliczono dla zbioru 16 województw. Dodatkowo obliczono wartość średnią dla kraju dla zbioru 15 województw, bez województwa mazowieckiego, którego wskaźniki znacznie przewyżają średnią dla zbioru 16 województw, zniekształcając rzeczywiste relacje w tym zbiorze.

² Porównanie roku 2010 do 2005.

³ Produkt Krajowy Brutto na 1 mieszkańca według paritetu siły nabywczej w PPS, gdzie UE27=100.

⁴ Działalności PKD: handel; naprawa pojazdów samochodowych; transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia; informacja i komunikacja.

⁵ Działalności PKD: działalności finansowa i ubezpieczeniowa, obsługa rynku nieruchomości.

⁶ Dane dotycząca liczby osób pracujących w podmiotach gospodarczych zatrudniających powyżej 9 osób.

1. Nakłady inwestycyjne poniesione przez przedsiębiorstwa. Podstawowym miernikiem wielkości gospodarki kraju (regionu) jest tradycyjnie Produkt Krajowy Brutto (PKB). Jego wzrost w określonym czasie jest miarą wzrostu gospodarczego. W analizach porównawczych przelicza się jego wielkość na 1 mieszkańca, co umożliwia uwzględnienie, przy ocenie gospodarki, zasobu demograficznego obszarów. PKB przeliczone na mieszkańca jest interpretowane także jako miara dobrobytu społeczeństwa. Wzrost zasobów, zdolności, wyników gospodarki jest istotnie zależny od efektywności gospodarowania. Jednym z głównych jej mierników jest Wartość Dodana Brutto (WDB). W latach 2005–2010, nastąpiły znaczne zmiany wartości tych wskaźników. PKB i WDB wytwarzane w regionie wzrastały w poszczególnych latach, zarówno w wartościach bezwzględnych jak i na mieszkańca. W latach 2005–2010, wskaźniki: wartość regionalnego PKB ogółem, na 1 mieszkańca i WDB ogółem wzrosły każdy o 39%, natomiast WDB na 1 pracującego wzrosła o 33%. Wzrost tych wskaźników wskazuje na poprawiający się stan gospodarki województwa kujawsko-pomorskiego. PKB na 1 mieszkańca w roku 2010 stanowił 83,9% średniej krajowej (94% średniej liczonej bez województwa mazowieckiego)¹⁰.
2. Produkt Krajowy Brutto według parytetu siły nabywczej (PPS) na 1 mieszkańca w porównaniu do średniej unijnej (UE27=100) wzrósł z wartości 45 w 2005 r. do wartości 51 w 2009 r. Świadczy to o konwergencji naszego województwa z innymi regionami europejskimi.
3. Korzystnej zmianie uległa struktura Wartości Dodanej Brutto. Zmniejszył się w niej udział rolnictwa (spadek w latach 2005–2010 o 1,5 pkt proc.), gdyż wzrosły udziały pozostałych sektorów, budownictwa (w latach 2005–2010 wzrost o 2,1 pkt proc.) oraz przemysłu (wzrost w latach 2005–2010 o 1,2 pkt proc.). W 2010 roku ich udział w WDB był większy niż średnio w kraju, lokując kujawsko-pomorskie odpowiednio na 8 i 9 miejscu wśród województw. W profilu gospodarczym województwa obserwujemy zmniejszające się znaczenie działalności finansowych i ubezpieczeniowych (spadek w latach 2005–2010 o 1,1 pkt proc.). Wystąpiło ono we wszystkich województwach, z wyjątkiem województwa mazowieckiego (od 0,7 do 3,2 p.p.), co jest następstwem redukcji tych działalności w regionach przy ich utrzymaniu, a nawet rozwoju, w ośrodku stołecznym.
4. Tempo wzrostu nakładów inwestycyjnych przedsiębiorstw ogółem na 1 mieszkańca w latach 2005–2011 w województwie kujawsko-pomorskim było wyższe od tempa wzrostu w kraju. W naszym województwie w przeciągu 7 lat nakłady te wzrosły ponad 2-krotnie, co ilustruje tendencje rozwojowe zwłaszcza sektorów przemysłu i budownictwa.
5. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w województwie systematycznie rosło. W okresie 2005–2011, zwiększyło się o 908 zł. W 2011 r. średnie miesięczne wynagrodzenie w województwie wyniosło tylko 84,5% średniego wynagrodzenia w kraju (91,3% średniego wynagrodzenia dla kraju bez województwa mazowieckiego).

Podsumowując: województwo kujawsko-pomorskie w latach 2005–2011 rozwijało się dynamicznie, w niektórych wskaźnikach zbliżając się znacznie do średniej dla 15 województw. Województwo systematycznie zmienia strukturę gospodarczą, o czym świadczy wzrost udziału budownictwa (34,4%) i przemysłu (4,9%) w wytwarzaniu WDB. W okresie 2005–2010, efektywność gospodarowania ilustrowana wielkością WDB wytworzoną przez 1 pracującego wzrosła o 30,8% i zrównała się prawie ze średnią dla 15 województw.

Różnice pomiędzy poszczególnymi województwami są jednak znaczne i z roku na rok coraz bardziej się pogłębiają. Nasze województwo znajduje się przeważnie w środku stawki wszystkich regionów, w zależności od analizowanego wskaźnika. Poniższa tabela obrazuje, jakie lokaty zajmowało województwo kujawsko-pomorskie na tle kraju (wśród 16 województw), w poszczególnych miernikach w latach 2005–2011. Tabela jest kontynuacją tabeli nr 2 (str. 15) z dokumentu Strategii Rozwoju Województwa na lata 2007–2020.

¹⁰ Patrz przypis 1 do tabeli na str. 8

Województwo kujawsko-pomorskie na tle kraju

Tab. 2. Województwo kujawsko-pomorskie na tle kraju

Mierniki	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
	lokata	lokata	lokata	lokata	lokata	lokata	lokata
Ludność województwa ogółem	10	10	10	10	10	10	10
Nakłady inwestycyjne (ogółem) w mln zł	8	9	8	8	8	8	10
Wartość produkcji sprzedanej przemysłu w mln zł	8	8	8	8	8	8	8
Przeciętne zatrudnienie w przemyśle w tys.	8	8	8	8	8	8	8
Przeciętne zatrudnienie w budownictwie w tys.	8	8	8	8	8	8	7
Bezrobotni zarejestrowani ogółem w tys.	11	11	12	12	12	11	11
Stopa bezrobocia (wskaźnik dla województwa)	13	14	14	14	14	14	14
Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze REGON	9	9	9	9	9	9	9
Noclegi udzielone w obiektach zbiorowego zakwaterowania	8	7	10	8	7	10	8
Produkcja żywca rzeźnego w przeliczeniu na mięso w tys. ton.	4	4	4	4	4	4	4
Pogłowie trzody chlewnej w tys. sztuk	2	2	2	2	2	2	2
Zbiory zbóż w tys. ton	5	3	4	5	4	4	5
Absolwenci szkół wyższych, średnich i zasadniczych, którzy podjęli pierwszą pracę w tys.	9	9	9	8	8	9	9
Nakłady na działalność badawczo-rozwojową w mln zł	9	9	10	10	8	10	12
Produkt Krajowy brutto w mln zł	8	8	8	8	8	8	Bd

Źródło danych: Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych

Analizując powyższą tabelę warto zauważyć, że:

1. Województwo utrzymuje swą pozycję w podstawowym wymiarze jego oceny jaką jest wytwarzany w nim Produkt Krajowy Brutto – systematycznie 8 lokata w kraju.
2. Podobnie jak w roku 2005 zajmuje niekorzystną lokatę pod względem zrównoważenia rynku pracy – 14. (w 2003 była to lokata 13., podobnie w 1999 była to też lokata 13.). Z zadowoleniem należy odnotować zatrudnialność absolwentów, którzy podejmowali pierwszą pracę – 8–9 miejsce.
3. Region systematycznie utrzymuje 9. lokatę w kraju pod względem liczby podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w rejestrze REGON.
4. Podobnie stały trend utrzymuje aktywność produkcyjna przemysłu ilustrowana wartością produkcji sprzedanej, w całym analizowanym okresie zajmowaliśmy 8 miejsce. Względnie stałą 8. pozycję zajmował region pod względem nakładów inwestycyjnych (dopiero w 2011 r. zaznaczył się spadek inwestycji i zmiana lokaty na 10.)

5. Województwo utrzymuje niezmiennie dość wysokie lokaty pod względem zatrudnienia w przemyśle i budownictwie.
6. Niestety kujawsko-pomorskie nie ukazuje się w świetle przyjętego wskaźnika jako województwo innowacyjne. W wymiarze nakładów na działalność badawczo-rozwojową w okresie 2005–2011 występowały duże zmiany, co miało wpływ na zajmowane miejsce w kraju. W 2005 r. zajmowaliśmy pozycję 9., natomiast w 2011 r. miejsce 12.
7. Podobnie jak przed laty region lokowany jest na wysokich pozycjach w gospodarce rolnej. Stałe, wysokie miejsce zajmujemy pod względem produkcji żywności rzeźnego w przeliczeniu na mięso (4. miejsce w kraju) oraz pogłównia trzody chlewnej (2. miejsce w kraju). Biorąc pod uwagę płony zbóż, województwo kujawsko-pomorskie zmieniało swoją pozycję w okresie 2005–2011, znajdując się w ostatnim roku na 5 miejscu.

Wzorem dla powyżej tabeli była tabela zawierająca wskaźniki, które przyjęto dla opisu miejsca województwa kujawsko-pomorskiego w zbiorze województw kraju w okresie 1999–2003. Pozycjonowanie województwa według tych wskaźników w latach 2005–2011 ukazuje, iż województwo w minionym czasie utrzymywało wcześniejsze pozycje wśród województw w kraju, pozostając generalnie województwem „środka tabeli”. Ogólny wniosek z ówczesnej obserwacji głosił, że jakkolwiek „w niektórych dziedzinach kujawsko-pomorskie zwiększyło swoje udziały w kraju, to generalnie nie zmieniło wcześniej zajmowanych pozycji, gdyż w okresie tym (1999–2003) różnice międzyregionalne pogłębiły się” (cyt. str. 16 dokumentu strategii). Postęp w rozwoju województwa ostatnich lat umożliwił utrzymanie pozycji „regionu środka tabeli”, niemniej proces pogłębiania się różnic w poziomie rozwoju kraju trwa, dywergencja wbrew oczekiwanej konwergencji postępuje.

Statystyczny opis realizacji strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2007–2020

1. Zgodnie z intencją ustawy o samorządzie województwa, strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego jest strategicznym planem rozwoju regionalnej wspólnoty samorządowej. Jest strategią, która z założenia jest realizowana przez wszystkie podmioty akceptujące jej cele i kierunkowe działania oraz chcące uczestniczyć w dziele jej realizacji. Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego jest strategią długookresową, kierunkową, wskazującą wybrane sfery koncentracji działań o szczególnej ważności dla pomyślnego rozwoju społeczno-gospodarczego województwa, a w szczególności poprawy poziomu i jakości życia jego mieszkańców.
2. Strategia województwa kujawsko-pomorskiego jest strategią, której cele, zarówno cel nadrzędny jak i cele szczegółowe, są w niej podane w formie opisowej, postulowanych pozytywnych zmian stanów początkowych. Odpowiednio do tak zdefiniowanych celów ustalono sposób obserwacji postulowanych zmian. W dokumencie strategii, w podrozdziale 6.3. pt. Monitorowanie strategii rozwoju województwa (str. 51) odpowiedni zapis stanowi „Strategia będzie monitorowana poprzez obserwację zmienności ustalonego zbioru wskaźników opisujących działania w niej postulowane, określających zakres osiągnięcia przez nią celu”. Zestaw wskaźników opisujących efekty działań podjętych w realizacji strategii zawarto w tabeli 4. dokumentu strategii (str. 54). W doborze wskaźników tabeli wzorowano się na Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego na lata 2007–2013¹¹.

¹¹ Ostateczny zestaw wskaźników w tabeli jest następstwem ich dostępności. Nieliczne z proponowanych w wyjściowym dokumencie wskaźników nie były później dostępne mimo zapowiedzi, że ich pomiar będzie dokonywany. Stąd ich najlepsze z możliwych zamienniki.

3. Konstrukcja tabeli oraz dobór wskaźników ukierunkowane były na monitorowanie realizacji celu strategii (nadrzędnego), jakim jest „**poprawa konkurencyjności regionu i podniesienie poziomu życia mieszkańców przy respektowaniu zasad zrównoważonego rozwoju**”. Stąd struktura tej tabeli i charakter szczegółowych wskaźników. W miarę dostępności wskaźników, w tym czasie w GUS dopiero budowano Bank Danych Regionalnych (Lokalnych), wybierano wskaźniki odnoszące się do rezultatów (oddziaływań), ale również do nakładów (stymulatorów). Zgodnie z nadrzędnym celem strategii, w tabeli przeważają wskaźniki użyteczne dla opisu konkurencyjności społeczno-gospodarczej województwa oraz użyteczne dla opisu poziomu życia jego mieszkańców.
4. Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2007–2020 była realizowana w pełnym zakresie postulowanych działań. Postęp w realizacji poszczególnych działań jest różny. Generalnie wskaźniki przyjęte dla opisu efektów wykonanych dotąd działań potwierdzają postęp w realizacji strategii – patrz tabela. Najczęściej informuje o tym wzrost wartości wskaźników ilustrujący poprawę w dziedzinach, w których była oczekiwana, spadek ich wartości tam gdzie był on zamierzony i pożądany. Tempo wzrostu, spadku było różne, najczęściej adekwatne do skali interwencji. Przyjęta w 2005 r. strategia nie określiła ilościowo poziomu aspiracji rozwojowych, nie zapisano w niej konkretnych wielkości wskaźników zaplanowanych do uzyskania w okresie jej realizacji np. w połowie tego okresu w 2013 r. czy też na jego końcu w 2020 r.

Priorytetowe obszary działań i wskaźniki strategii w latach 2000–2011

(odpowiadająca tabeli 4, na str. 54 tekstu strategii)

Tab. 3. Priorytetowe obszary działań i wskaźniki strategii w latach 2000–2011

Priorytetowe obszary działań, działania	Wskaźniki	Źródło	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
1. ROZWÓJ NOWOCZESNEJ GOSPODARKI														
1.1. Kreowanie warunków przedsiębiorczości i upowszechniania innowacji	Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze REGON w tys.	GUS	168,7	175,8	184,6	191	185,2	187,2	186,9	188,5	192,2	182	186	184,4
	Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności	GUS	816,1	849,6	892	924	895	905	905	912	929	880	899	891
	Spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego w tys.	GUS	1163	1202	1246	1281	1361	1443	1512	1609	1617	1645	1695	1724
	Nakłady inwestycyjne w zł na 1 mieszkańca	GUS	2322	2293	2315	2143	2253	2622	2981	3925	4817	5375	5064	5392
	– w tym w sektorze prywatnym na 1 mieszkańca	GUS	1481	1555	1612	1484	1493	1725	1830	2560	3429	3553	3452	2683
	Produkcja sprzedana przemysłu według PKD 2007 w mln zł	GUS	x	x	24791 ¹	28246 ¹	32059 ¹	30859	33180	38339	40184	39369	44788	bd
	Udział wartości produkcji wyrobów nowych i zmodernizowanych w produkcji sprzedanej w przemyśle w %	GUS	x	x	x	x	x	7124	7137	6,59	15,24	x	15,93	6,76
	Produkcja sprzedana przemysłu według PKD 2007 w zł na 1 mieszkańca	GUS	x	x	11978 ¹	13656 ¹	15506 ¹	14924	16057	18561	19446	19030	21641	bd

Tab. 3. – cd.

Priorytetowe obszary działań, działania	Wskaźniki	Źródło	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
1.1. Kreowanie warunków przedsiębiorczości i upowszechniania innowacji	w tym udział MŚP w %	GUS	x	x	45,2 ¹	44,6 ¹	46,6 ¹	49,1	49,6	48,3	46,6	46,5	44	bd
	Nakłady na działalność badawczo-rozwojową w mln zł (ceny bieżące)	GUS	124,3	129,6	110,4	101	120,4	114,7	175,3	109,5	129,4	346,8	204,2	bd
	w relacji do regionalnego PKB według PKD 2007 w %	GUS	0,34 ¹	0,33 ¹	0,29 ¹	0,25 ¹	0,27 ¹	0,25 ¹	0,35 ¹	0,2	0,22	0,56	0,32	bd
1.2. Wzmacnianie konkurencyjności regionalnej gospodarki rolnej	Nakłady na B+R w województwie według źródeł finansowania (ceny bieżące)													
	% udział środków budżetu państwa	GUS	38,3	37	44,2	36,7	33,8	36,1	37,5	48,1	58	60,4	58,3	bd
	% udział podmiotów gospodarczych	GUS	58,6	58	51,6	57,5	59,1	58,6	41,3	42,4	31,7	13,8	19	bd
	% udział placówek naukowych	GUS	0,8	0,6	0,7	1	1,7	1,6	0,8	0,8	1,6	1,8	0,5	1,3
1.2. Wzmacnianie konkurencyjności regionalnej gospodarki rolnej	% udział organizacji międzynarodowych	GUS	0,6	0,7	1,8	1,5	2,9	3,3	19,3	6,1	5,9	2,2	18,9	bd
	Przebiegna powierzenia indywidualnego gospodarstwa rolnego (o powierzchni powyżej 1 ha UR) w ha	GUS	x	x	13,3	x	x	13,7	13,7	14,1	14,4	x	x	bd
	Przebiegna powierzenia UR indywidualnego gospodarstwa rolnego (o powierzchni powyżej 1 ha UR) w ha	GUS	x	x	12,3	12,6	12,2	12,6	12,4	12,8	13,2	13,2	13,9	13,4

Tab. 3. – cd.

Priorytetowe obszary działań, działania	Wskaźniki	Źródło	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
1.2. Wzmacnianie konkurencyjności regionalnej gospodarki rolnej	Wartość towarowej produkcji rolniczej w zł na 1 ha użytków rolnych	GUS	x	x	2 887	2 733	2 897	3 257	3 244	3 238	3 103	3 888	3 704	bd
	Skup żywcia rzeźnego w przeliczeniu na mięso w tys. ton (łącznie z tłuszczami)	GUS	183,5	187	216,8	237,1	241,8	244,8	261,3	260,5	243,2	240,4	266,2	257,7
	Powierzchnia zmeliorowanych UR w % ogólnej powierzchni UR	GUS	39,8	40	42,2	43,9	44,4	44,6	44,3	43,8	41,8	42,5	42,6	43,8
1.3. Promocja rozwoju turystyki	Udzielone noclegi w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania w tys.	GUS	2 271,7	2 059	1 972,8	2 006,9	2 168,5	2 395,4	2 659,1	2 830,3	2 892,9	2 838,6	2 668,7	2 818,8
	w tym udzielone turystom zagranicznym w tys.	GUS	124,6	134,5	114,6	125,5	140,4	159,1	171,4	212,7	189,7	154,2	176,9	193,3
	Liczba miejsc noclegowych w hotelach	GUS	3 685	4 039	3 735	4 232	4 588	5 316	5 552	5 583	6 130	6 488	6 812	7 363
w hotelach *****	GUS	x	x	x	-	-	-	-	-	-	-	44	49	39
w hotelach****	GUS	x	x	x	679	644	797	773	774	774	931	1 120	1 400	1 603
w hotelach***	GUS	x	x	x	1 797	1 952	2 302	2 365	2 506	2 665	2 730	2 563	3 026	3 026
w hotelach**	GUS	x	x	x	1 545	1 665	1 671	1 819	1 787	1 604	1 780	1 559	1 851	1 851
w hotelach*	GUS	x	x	x	55	24	24	24	70	360	364	479	447	447

Tab. 3. – cd.

Priorytetowe obszary działań, działania	Wskaźniki	Źródło	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
2. UNOWOCZEŚNIENIE STRUKTURY FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNEJ REGIONU														
2.1. Wspieranie rozwoju sieci osadniczej	Wydatki majątkowe inwestycyjne jednostek samorządu terytorialnego na 1 mieszkańca w zł	GIUS	283,0	320,4	272,2	249,1	280,9	389,9	596,1	596,6	746,8	938,1	1 017,6	1 012,2
	Liczba mieszkań oddanych do użytku w roku.	GIUS	3 782	5 278	4 247	6 776	4 606	4 488	5 006	5 569	7 641	6 710	5 807	6 427
	Liczba mieszkań oddanych do użytku na 1000 mieszk.	GIUS	1,8	2,6	2,1	3,3	2,2	2,2	2,2	2,4	2,7	3,7	3,2	2,8
2.2. Rozwój infrastruktury technicznej	Nakłady ogółem na drogi wojewódzkie w mln zł (wydatkowane przez ZDW)	ZDW	39,5	38,8	36,0	37,8	29,5	56,4	60,8	74,5	151	184,5	195,3	145,1
	w tym na bieżące utrzymanie dróg w mln zł	ZDW	12,4	13,5	10,9	9,9	9,9	10,9	13,5	15,8	18,8	18,1	23,2	26,4
	Ofiary śmiertelne w wypadkach drogowych	KWP	327	311	320	290	298	327	347	364	311	231	228	234
	Ludność obsługiwana przez oczyszczalnie ścieków w ogólnej liczbie ludności w %	GIUS	38,4	52	53	58,5	60,2	63,2	66,3	67,3	69,7	70,3	70,8	71,2
	w tym na wsi	GIUS	7,2	9,2	14,2	18	20,3	24	25,8	27,6	34,1	33,4	32,9	33,8
Ścieki przemysłowe i komunalne oczyszczane w % ścieków wymagających oczyszczania	GIUS	73,6	86,2	90,1	93,1	97,6	98,2	100	100	100	100	100	97,5	97,5

Tab. 3. – cd.

Priorytetowe obszary działań, działania	Wskaźniki	Źródło	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
2.2. Rozwój infrastruktury technicznej	Emisja zanieczyszczeń gazowych i pyłowych z zakładów szczególnie uciążliwych do powietrza atmosferycznego w tys. ton/rok	GUS	8 178	8 369	7 845	8 822	8 838	8 153	7 709	7 540	6 972	6 771	7 003	7 038
	Udział odpadów selektywnie zebranych w ogólnej ilości odpadów zebranych w %	GUS	2,3	2,9	4,4	4,9	5,2	7,5	9,6	9,6
	Udział odpadów poddanych odzyskowi w ilości odpadów wytworzonych (w okresie roku, z wyłączeniem komunalnych) w %	GUS	77,7	83,4	84,7	74,1	73,2	68,9	76,5	82	82	87,2	86,5	73,8
2.3. Rozwój infrastruktury społeczno-informacyjnego	Moce zainstalowane w elektrowniach wiatrowych w MW	URE	35	x	78	185	208
	Ruch pasażerów w porcie lotniczym	Port lotniczy	26 112	38 684	134 094	179 746	280 182	275 097	278 150	279 536
	Nakłady na środki trwałe służące obwałowaniom przeciwpowodziowym w mln zł	GUS	0,4	–	0,7	3	1,3	0,3	3,3	4,5	–	0	1,9	10,3
	Przedsiębiorstwa wykorzystujące Internet w kontaktach z administracją publiczną (w %)	GUS	x	x	x	x	x	x	x	x	56,4	92,2	95,6	90,3

Tab. 3. – cd.

Priorytetowe obszary działań, działania	Wskaźniki	Źródło	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
2-5. Promocja dziedzictwa kulturowego	samorządu województwa w mln zł	GUS	x	50,9	46,4	40,3	50,2	53,9	89,2	63,1	64,2	73	85,8	81
	samorządów gminnych w mln zł	GUS	x	80,3	81	84,7	92,3	105,9	148,4	174,2	178,2	190,2	258,3	251,3
	na 1 mieszkańca województwa w zł	GUS	x	24,6	22,43	19,51	24,29	26,09	43,18	30,57	31,06	35,28	41,45	39,14
	na 1 mieszkańca gmin w zł	GUS	x	38,85	39,16	40,94	44,62	51,22	71,82	84,34	86,23	91,93	124,83	121,45
2-6. Zachowanie i wzbogacanie zasobów środowiska przyrodniczego	Powierzchnia województwa objęta ochroną prawną w ha	GUS	558 787	558 873	558 706	558 668	581 530	581 507	581 616	581 616	574 957	561 924	571 129	571 169
	Lesistość jako % powierzchni ogólnej	GUS	22,4	22,6	23	23,1	23,1	23,1	23,1	23,2	23,2	23,3	23,3	23,4
3-1. Budowa społeczeństwa opartego na wiedzy	Wydatki inwestycyjne w zł na 1 mieszk.													
	- na ochronę środowiska	GUS	191	198,5	126,6	78,5	133	223	153	146,8	162,9	254,1	239,4	245
	- na gospodarkę wodną	GUS	22,4	19,8	27	29,3	41,3	29	58	52,5	69	80,3	128,2	72,2
3. ROZWÓJ ZASOBÓW LUDZKICH														
3-1. Budowa społeczeństwa opartego na wiedzy	Studentów szkół wyższych na 10 tys. miesz.	GUS	x	x	383	403	419	430	419	414	407	411	409	396
	Liczba nauczycieli akademickich ogółem w tym z tytułem naukowym profesora w % ogółem	GUS	3 249	3 476	3 564	3 810	3 448	4 208	4 380	4 435	4 549	4 641	4 624	4 470
		GUS	21,4	22,5	23,6	23,4	25,7	25,4	25	24,6	25,2	24,5	25,1	26

Tab. 3. – cd.

Priorytetowe obszary działań, działania	Wskaźniki	Źródło	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
3-2. Budowa kapitału społecznego	Podmioty realizujące zadania z zakresu pozyskania publicznego (NGO) i programy przez nie realizowane (ze środków Samorządu Województwa)	UM	x	x	x	x	x	570/ /681	664/ /967	856/ /1183	528/ /618	557/ /615	498/ /534	542/ /585
	Stopya bezrobocia rejestrowanego w %	GUS	19,2	21,9	22,5	22,7	23,6	22,3	19,2	14,9	13,3	16,2	17	16,9
3-3. Promocja zatrudnienia osób pozostających bez pracy lub zagrożonych jej utratą	Bezrobotni dłużej niż 12 miesięcy w % ogółu bezrobotnych	GUS	45,7	50,3	51,8	52,6	52,9	50,8	49,1	45,2	35,2	28,6	30,1	36,9
	w tym kobiety w %	GUS	67,1	64,6	61,2	61,5	61,6	63,1	67,2	71,8	71,2	65,7	62,1	63,8
	Bezrobotni w wieku do 24 lat w % ogółu bezrobotnych	GUS	30,5	30	28,9	27,4	25,8	23,3	21,7	19,7	21,6	23	22,4	21,8
	w tym kobiety w %	GUS	53,8	52,2	50,2	51,2	51,7	53,9	57,2	61,6	60,6	53,4	55,4	57,3
	Śmiertelność na choroby nowotworowe – liczba zmarłych osób	WZ UW	4 770	4 873	4 800	4 786	5 108	5 133	5 241	5 508	5 325	5 615	5 736	bd
3-4. Promocja i profilaktyka zdrowia	Liczba osób objętych badaniami profilaktycznymi.													
	wczesnego wykrywania raka piersi - NFZ	NFZ	9 989 ³	16 981 ³	14 017 ³	18 128 ³	9 277 ² 16 011 ³	16 079 ³ 19 952 ³	11 047 ² 26 443 ³	12 717 ² 41 611 ³	12 364 ² 37 387 ³	12 418 ² 49 820 ³	11 289 ³ 44 940 ³	13 727 ² 61 908 ³
	wczesnego wykrywania raka szyjki macicy - NFZ	NFZ	13 569 ³	14 170 ³	12 131 ³	8 771 ³	8 896 ³	5 892 ² 22 817 ³	4 644 ² 29 074 ³	4 108 ² 34 890 ³	3 463 ² 43 357 ³	3 758 ² 48 048 ³	3 491 ² 47 194 ³	3 546 ² 47 449 ³
	przeciwnowotworowej edukacji młodzieży szkół ponadgimnazjalnych	Centrum Onkologii	5 455	4 001	4 116	8 038	9 227	9 549	9 857	9 601
	profilaktyki raka jelita grubego	Centrum Onkologii	400 ⁴	250 ⁴	150 ⁴	600 ⁴	500 ⁴	600 ⁴	600 ⁴	500 ⁴	500 ⁴	300 ⁴	615 ⁴	950 ⁴

Tab. 3. – cd.

Priorytetowe obszary działań, działania	Wskaźniki	Źródło	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
3-4. Promocja i profilaktyka zdrowia	profilaktyki raka prostaty	Centrum Onkologii	5 511	6 773	6 030	.	.	.	715 ⁵	.	.	300 ⁵	820 ⁵	bd
	wczesnego wykrywania nowotworów skóry	Centrum Onkologii	.	.	750 ⁶	1 060	1 850	2 516	2 580	2 637
	wczesnego wykrywania i profilaktyki chorób płuc	NFZ	2 020	9 703	18 329	5 107	6 783	9 609	11 104	8 152	1 600	4 364	6 732	4 099
3-5. Integracja społeczna i zawodowa	Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny w zł na 1 osobę w gospodarstwach domowych (dochód nominalny)	GUS	573	609	653	641	653	664	771	898	950	1 015	1 158	1 109
	Osoby korzystające ze świadczeń pomocy społecznej na 10 tys. mieszk.	GUS	659,6	689,8	820,2	888,8	905,1	971,1	1 074,4	864,2	761,5	759,1	760,9	736,2
	Liczba osób usamodzielnionych w wyniku aktywnie prowadzonej pracy socjalnej	ROPS	5 402	5 446	7 366	9 157	8 909	9 032	10 748	15 003	11 084	9 231	5 999	6 631

(.) – zupełny brak informacji albo brak informacji wiarygodnych

x – wypełnienie pozycji jest niemożliwe lub niecelowe

(-) – zjawisko nie wystąpiło

¹ wartości liczone według PKD 2004

² badania profilaktyczne (cytologia, mammografia) wykonane w Centrum Onkologii.

³ badania profilaktyczne (cytologia, mammografia) wykonane w województwie kujawsko-pomorskim – Dane z SIMP

⁴ profilaktyczne badania jelita grubego wykonywane w Centrum Onkologii

⁵ badania prostaty finansowane przez Urząd Miasta w Bydgoszczy, wykonywane przez Centrum Onkologii

⁶ badania skóry (czerniak) finansowane przez Urząd Miasta w Bydgoszczy, wykonywane przez Centrum Onkologii w Bydgoszczy

Województwo kujawsko-pomorskie w świetle raportów i opracowań naukowych wykonanych dla potrzeb polityki rozwoju

W ostatnim czasie ukazały się liczne opracowania analityczne dotyczące rozwoju społeczno-gospodarczego naszego kraju. Generalnie odnoszą się one do całego kraju, niemniej niektóre podejmują problemy rozwoju w przekroju województw. Analizie poddano opracowania: *Polska Raport Strategiczny 2009* (2010) i *Raport Polska 2011 Gospodarka – Społeczeństwo – Regiony* (2011) przygotowane przez MRR, raport *Identyfikacja i delimitacja obszarów problemowych i strategicznej interwencji w Polsce* (2009) przygotowany przez Instytut Badań Strukturalnych i MRR, *Przegląd Terytorialny OECD – Polska (2008)*, raport Instytutu Badań nad Gospodarką Rynkową *Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski w 2012* (2012), *wybrane, tematycznie powiązane opracowania naukowe*.

Autorzy raportu strategicznego Polska 2009¹² odnoszącego się do okresu 2004–2008 informują, że pomimo głębokiego kryzysu jaki dotknął większą część gospodarki światowej, w tym również kraje Unii Europejskiej, Polska była jedynym krajem członkowskim UE, który po 2008 r. uniknął załamania aktywności gospodarczej. Integracja Polski z Unią Europejską i europejska polityka spójności wobec Polski, w tym napływ środków unijnych, istotnie przyczyniły się do przyspieszenia rozwoju kraju. W latach 2004–2008 średnie roczne tempo wzrostu PKB w Polsce (5,4%) było ponad 2-krotnie wyższe od przeciętnego w UE-27 (2,3%). W rezultacie korzystnie kształtował się proces konwergencji gospodarki polskiej z unijną. W 2008 r. wartość PKB Polski w przeliczeniu na mieszkańca stanowiła według PPP (parytetu siły nabywczej) 57,5% średniej UE-27 wobec 50,6% w 2004 r. Pod względem poziomu rozwoju gospodarczego, mierzonego PKB na mieszkańca, czołową grupę stanowią województwa: mazowieckie, wielkopolskie, dolnośląskie, śląskie i pomorskie. Najwyższą dynamiką wzrostu mierzoną PKB na mieszkańca w latach 2004–2008, w stosunku do średniej krajowej, odznaczały się: mazowieckie (8,4 pkt. proc.), dolnośląskie (3,6), małopolskie (1,9), łódzkie (1,5) i pomorskie (0,9). Zmiany równe średniej krajowej wzrostu PKB na mieszkańca wystąpiły w województwach kujawsko-pomorskim i podlaskim, natomiast w pozostałych regionach zmiany te były niższe w stosunku do tej średniej. W konsekwencji zróżnicowanie pomiędzy województwami pogłębiło się, regiony w obrębie których występują duże metropolie – silne centra rozwoju rozwijają się coraz szybciej, co może grozić dalszą marginalizacją słabiej rozwiniętych obszarów i zmniejszeniem wewnętrznej spójności gospodarczej kraju. Przewiduje się, że realna konwergencja polskiej gospodarki do poziomu UE będzie prowadzić do polaryzacji rozwoju, tj. sprzyjać dalszemu pogłębianiu różnic międzyregionalnych, ale także wewnątrzregionalnych.

W powyższym raporcie kujawsko-pomorskie nie jest zbyt często wymieniane, stosunkowo rzadko jest zauważane w grupie województw przodujących w jakiejś dziedzinie rozwoju, ale również nie jest wymieniane wśród województw grupy słabo rozwiniętych, jest najczęściej województwem środka tabeli.

W kolejnym opracowaniu, raporcie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego¹³ prezentującym rozwój w latach 2007–2010 stwierdza się, że województwa naszego kraju stymulowane możliwościami oferowanymi przez politykę spójności intensywnie rozwijały się. Rozpatrując średnie tempo wzrostu PKB na mieszkańca województwa z lat 2007–2010 oraz relację PKB na mieszkańca do średniej krajowej autorzy raportu wyróżniają cztery a właściwie trzy grupy województw. Pierwszą wyznaczają liderzy

¹² *Polska, Raport strategiczny 2009 (Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia)*, MRR, Warszawa 2010. Realizacja wymogu wynikającego z art. 29 ust. 2 Rozporządzenia Rady (WE) nr 1083/2006 z dnia 11 lipca 2006 r. ustanawiającego przepisy ogólne dotyczące EFRR, EFS oraz FS i uchylającego rozporządzenie (WE) nr 1260/1999.

¹³ *Raport Polska 2011; Gospodarka – Społeczeństwo – Regiony*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa lipiec 2011, realizujący wymóg art. 35 b ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju Dz. U. z 2009 r. nr 84 poz. 712.

– województwa o najwyższej dynamice wzrostu i PKB na mieszkańca powyżej średniej krajowej (mazowieckie, dolnośląskie i wielkopolskie). Drugą są regiony doganiające czołówkę o dynamice powyżej średniej krajowej oraz niższym od średniej krajowej poziomie PKB na mieszkańca (małopolskie, łódzkie, świętokrzyskie i opolskie). Trzecią grupą są województwa odstające od przodujących: kujawsko-pomorskie, podlaskie, warmińsko-mazurskie, lubelskie, pomorskie, podkarpackie, zachodniopomorskie i lubuskie) oraz czwartą, wyróżniającą się najniższą dynamiką wzrostu województwo śląskie. W latach 2007–2010 w grupie województw odstających, najwyższym tempem wzrostu charakteryzowało się kujawsko-pomorskie. Raport sygnalizuje zwiększanie się zróżnicowania pomiędzy regionami w zakresie poziomu rozwoju gospodarczego.

Ministerstwo Rozwoju Regionalnego wraz z Instytutem Badań Strukturalnych, w związku z pracami nad KSRR, wykonali badanie identyfikujące w skali kraju obszary problemowe i obszary strategicznej interwencji¹⁴. Według jego autorów jednym z największych wyzwań rozwojowych Polski jest zarówno przyspieszenie procesów rozwoju regionów odstających, jak i eliminacja barier rozwoju regionów – lokomotyw wzrostu. Efektem badania jest typologia polskich podregionów (NUTS 3), składająca się z ośmiu grup (typów) zestawionych w dwóch kategoriach. Kategorie podregionów, dla których priorytetem powinien być przede wszystkim rozwój o charakterze polaryzacyjnym oraz kategorii podregionów odstających w rozwoju, dla których optymalną ścieżką rozwoju winien być rozwój dyfuzyjny, oparty na wykorzystaniu wewnętrznych potencjałów oraz absorpcji efektów wzrostu silniejszych ośrodków rozwojowych. Podregion bydgosko-toruński ujęty jest w grupie 3. silnych ośrodków ponadlokalnych. Ogólny poziom rozwoju tego podregionu – zdaniem badających – okazał się zbyt niski, aby mógł być włączony do grupy 2. krajowych biegunów wzrostu (7). Podregiony grudziądzki i włocławski usytuowano w grupie 8., skupiającej podregiony Polski północnej i północno-zachodniej, wyróżniające się stosunkowo wysoką efektywnością rolnictwa, dobrym stanem środowiska przyrodniczego, stosunkowo dobrą dostępnością infrastruktury turystycznej, ale także występowaniem zjawiska ubóstwa ekonomicznego, niską jakością kapitału ludzkiego i niską innowacyjnością. Badanie potwierdza wyróżniane w kujawsko-pomorskim podstawowe elementy jego struktury regionalnej, występowanie regionalnego bieguna wzrostu, który ma szansę stać się w przyszłości metropolią o znaczeniu krajowym i jego słabiej rozwiniętego otoczenia, które winno wykorzystywać posiadane zasoby rozwojowe i absorbować efekty wzrostu kreowane przez aglomeracje Bydgoszczy i Torunia.

Przegląd Terytorialny OECD Polska¹⁵ jest kolejnym w serii tego rodzaju raportów wykonanych przez ekspertów Komitetu Polityki Rozwoju Terytorialnego tej międzynarodowej organizacji. Przeanalizowali oni wyzwania i szanse polityki rozwoju regionalnego w Polsce i na tej podstawie sformułowali liczne rekomendacje ukierunkowane na jej optymalne zaprogramowanie i implementację adresowane do polskiego rządu.

W opinii ekspertów OECD kraj nasz dokonał skutecznego przejścia od gospodarki częściowo kierowanej przez państwo do gospodarki rynkowej, opartej na własności prywatnej. W krótkim czasie polska gospodarka uległa dywersyfikacji w kierunku usług oraz rozwoju sektora wytwórczego. Polska stała się także obszarem atrakcyjnym dla bezpośrednich inwestycji zagranicznych (FDI).

Priorytetami polityki w ramach strategii rozwoju regionalnego, zarówno na poziomie centralnym jak i regionalnym winny być według ekspertów OECD: rozwój infrastruktury transportowej, koncentracja działań na kapitale ludzkim, innowacjach i przedsiębiorczości, rozwój obszarów wiejskich, restrukturyzacja rolnictwa i rozwój działalności pozarolniczej na wsi, wprowadzenie wielopoziomowego zarządzania rozwojem, zwiększenia skuteczności i poprawy efektywności zarządzania. Poprawa

¹⁴ *Identyfikacja i delimitacja obszarów problemowych i strategicznej interwencji Polsce, Wnioski z analiz, MRR i IBS, Warszawa 2009.*

¹⁵ *Przeglądy Terytorialne OECD: Polska, MRR, OECD 2008. Raport powstał przy szerokiej współpracy z MRR i udziale polskich badaczy rozwoju regionalnego i polityki regionalnej.*

efektywności polityki rozwoju regionalnego oraz uwzględnienie wymiaru terytorialnego różnych polityk sektorowych wymaga: poprawy współpracy pomiędzy szczeblami rządowymi i samorządowymi oraz podmiotami państwowymi i prywatnymi, wzmocnienia potencjału i zdolności kreowania rozwoju przez samorządy, wzrostu odpowiedzialności podmiotów za ich politykę rozwoju, wprowadzenia w najszerszym zakresie monitorowania jej rezultatów i różnorodnych oddziaływań. Ponadto wskazane jest wzmocnienie roli samorządowych województw poprzez poszerzenie ich kompetencji politycznych oraz zwiększenie zdolności mediacyjnych, zwiększenie znaczenia instrumentu kontraktu dla regionalnego rozwoju gospodarczego, wprowadzenie wieloletniego budżetu, uporządkowanie kompetencji pomiędzy poszczególnymi poziomami samorządu terytorialnego, w szczególności w odniesieniu do edukacji, zdrowia i rynku pracy.

Zespół teoretyków i analityków rozwoju i polityki regionalnej firmowany przez Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, systematycznie od 2005 r. prezentuje oceny atrakcyjności inwestycyjnej polskich województw¹⁶ (NUTS 2). Ocenę atrakcyjności inwestycyjnej województw instytut dokonuje na podstawie agregacji siedmiu grup wskaźników cząstkowych, opisujących stan w danym roku. W pierwszym roku obserwacji kujawsko-pomorskie było sklasyfikowane na 12. miejscu w kraju. W 2006 r. zajmowało miejsce 11. i lokatę tę utrzymywało do roku 2010. W 2011 r. kujawsko-pomorskie sklasyfikowano na miejscu 9., które zachowało w następnym 2012 r. Określając pozycję kujawsko-pomorskiego w każdej z grup wskaźników, w 2012 r. województwo zajmowało następujące lokaty wśród województw w kraju: w grupie wskaźników odnoszących się do zasobów i kosztów pracy – 6., aktywności województwa wobec inwestorów – 8., dostępności transportowej – 9., wielkości rynku zbytu – 11., poziomu rozwoju infrastruktury gospodarczej – 16., poziomu rozwoju infrastruktury społecznej – 8. i poziomu bezpieczeństwa powszechnego – 7.

W 2012 r. na 54 badane podregiony (NUTS 3) bydgosko-toruński w ocenie atrakcyjności inwestycyjnej dla działalności przemysłowej zajmował lokatę 8. (2010 – 7., 2011 – 6.), w ocenie atrakcyjności inwestycyjnej dla działalności usługowej lokatę 5. (2010 – 7., 2011 – 8.) i w ocenie dla działalności zaawansowanej technologicznie lokatę 7. (2010 – 8., 2011 – 8.). Wśród mocnych stron podregionu bydgosko-toruńskiego wymienia się: duże zasoby wykwalifikowanych pracowników oraz bezrobotnych, ponadprzeciętne zasoby absolwentów szkół średnich, znaczną podaż absolwentów i studentów, wysoką aktywność gospodarczą, wysoką siłę nabywczą przedsiębiorstw, korzystną strukturę gospodarki, funkcjonowanie portu lotniczego oferującego połączenia międzynarodowe, węzeł transportowy o znaczeniu ponadregionalnym, bliskość dużego portu morskiego oraz dobrze rozwinięty sektor transportu i logistyki, ponadprzeciętnie rozwiniętą infrastrukturę kultury, ponadprzeciętne nakłady na lokalną infrastrukturę publiczną.

Studia nad atrakcyjnością inwestycyjną polskich regionów prowadzi także zespół H. Godlewskiej-Majkowskiej w Szkole Głównej Handlowej¹⁷. Badanie atrakcyjności inwestycyjnej w kontekście kształtowania lokalnych i regionalnych specjalizacji gospodarczych¹⁸, polegało na wielocechowej ocenie tzw. mikroklimatów atrakcyjności inwestycyjnej każdego z województw (mikroklimatów: innowacyjności, rynkowego, społecznego, infrastruktury społecznej, infrastruktury technicznej, zasobów pracy). Najważniejszym wynikiem badania jest uporządkowano województw według potencjalnej i realnej atrakcyjności inwestycyjnej.

¹⁶ *Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski 2012*, opracowanie pod red. Marcina Nowickiego, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Gdańsk, 2012.

¹⁷ Instytut Przedsiębiorstwa Kolegium Nauk o Przedsiębiorstwie Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.

¹⁸ *Atrakcyjność inwestycyjna regionów Polski a kształtowanie lokalnych i regionalnych specjalizacji gospodarczych*, red. nauk. H. Godlewska-Majkowska, SGH, Warszawa 2009., także w: *Atrakcyjność inwestycyjna polskich regionów w obliczu kryzysu*, w: *Oblicza współczesnego kryzysu a polskie regiony*, praca zbiorowa pod. red. Z. Strzeleckiego i P. Legutko-Kobus, MRR, Warszawa 2010, str. 25–42.

W świetle danych z 2007 r. kujawsko-pomorskie w rankingu potencjalnej atrakcyjności inwestycyjnej województw zajmowało 10. miejsce, w najliczniejszej grupie województw przeciętnie atrakcyjnych inwestycyjnie, za łódzkim (miejsce 7.), lubuskim (8.), zachodnio-pomorskim (9.), ale przed podkarpackim (11.) i warmińsko-mazurskim (12.).

Z badania lokalnych i regionalnych specjalizacji gospodarczych województw wynika, że kujawsko-pomorskie należało do grupy kilkunastu województw, którego atrakcyjność inwestycyjna nie wykazywała wyraźniejszego związku z jego specjalizacjami gospodarczymi (funkcjonalnymi).

Ostatnie badanie atrakcyjności inwestycyjnej województw, tym razem w kontekście stanu regionalnej przedsiębiorczości, zespół H. Godlewskiej-Majkowskiej wykonał na podstawie danych opisujących stan województw w 2010 r.¹⁹ Pokazuje ono kujawsko-pomorskie w aspekcie potencjalnej atrakcyjności inwestycyjnej jako obszar klasy E (w rankingu od A – najbardziej do F – najmniej atrakcyjnych) wraz z warmińsko-mazurskim i podlaskim. W aspekcie rzeczywistej atrakcyjności inwestycyjnej w rankingu od A do F ujmowane jest jako obszar klasy D, który nie dołączył do klasy C (małopolskie, opolskie, zachodnio-pomorskie) i nie jest ujmowane w klasie E (lubuskie, świętokrzyskie i warmińsko-mazurskie). W klasie F ujęto: podlaskie, lubelskie i podkarpackie. Klasę A reprezentowały mazowieckie i dolnośląskie, natomiast klasę B: łódzkie, pomorskie, śląskie i wielkopolskie.

Pozostając w sferze porównań województw warto zauważyć ich zróżnicowanie z punktu widzenia stanu rozwoju „gospodarki opartej o wiedzę” (GOW)²⁰. Zgodnie z metodologią identyfikacji GOW stosowaną m.in. przez Bank Światowy, gospodarkę taką opisują określone cechy: systemu gospodarczego i instytucjonalnego, systemu edukacyjnego, infrastruktury informacyjnej i systemu innowacyjnego. W przytaczanym badaniu analizowano trzy systemy: edukacji i kapitału ludzkiego (EiKL), system innowacyjny (SI) oraz system informacyjno-komunikacyjny (ICT), charakteryzowane łącznie przez 49 cech. Z badania opisującego stan w 2003 r. wynika, że kujawsko-pomorskie definiowane jako region gospodarki opartej o wiedzę było województwem, które zajmowało 15 pozycję pod względem rozwoju systemu EiKL, 14. w odniesieniu do SI i 14. w odniesieniu do ICT. Niemniej w świetle indeksu całościowego zajmowało w 2003 r. ostatnią 16. pozycję w kraju (za lubelskim, warmińsko-mazurskim, opolskim). W badaniu wykonanym dla danych z 2007 r. pod względem stanu EiKL zajmowało lokatę 14., pod względem SI pozycję 11. i z punktu widzenia poziomu rozwoju systemu ICT pozycję 7. Indeks całościowy ustalony dla 2007 r. sytuował kujawsko-pomorskie jako region gospodarki opartej na wiedzy na 10. pozycji w kraju.

Badaniem o charakterze jak wyżej, w którym podjęto próbę ukazania zróżnicowania województw ze względu na posiadany potencjał innowacyjny, w ujęciu dynamicznym w okresie 1999–2007 wykonał M. Reichel.²¹ Potencjał innowacyjny województw opisano 27 cechami zgrupowanymi w 3 komponentach: szkolnictwo wyższe, sfera B+R oraz inwestycje i środki trwałe. Na podstawie wartości wskaźnika poziomu innowacyjności kujawsko-pomorskie w rankingu województw w 1999 r. zajmowało lokatę 11., a w 2007 r. lokatę 9. Poprawa pozycji już w połowie minionej dekady spowodowana była silnym wzrostem potencjału szkolnictwa wyższego w regionie. Na tle kraju kujawsko-pomorskie występuje w grupie województw „przeciętnie innowacyjnych”, łącznie z: zachodniopomorskim, pomorskim, lubuskim, podlaskim, opolskim i podkarpackim.

¹⁹ Wyniki badania ogłoszono dnia 21 listopada 2012 r. na www.paiz.gov.pl/raport o atrakcyjności inwestycyjnej województw 2012.

²⁰ Na podstawie artykułu J. Sokołowskiej-Woźniak, *Zróżnicowanie regionów w Polsce w świetle koncepcji gospodarki opartej na wiedzy*, w: *Oblicza współczesnego kryzysu a polskie regiony*, praca zbiorowa pod. red. Z. Strzeleckiego i P. Legutko-Kobus, MRR, Warszawa 2010. str. 94–110.

²¹ M. Reichel, *Zróżnicowanie przestrzenne potencjału innowacyjnego Polski w świetle badań empirycznych*, w: *Oblicza współczesnego kryzysu a polskie regiony*, praca zbiorowa pod. red. Z. Strzeleckiego i P. Legutko-Kobus, MRR, Warszawa 2010, str. 79–93.

Innym badaniem porównawczym województw, obejmującym ocenę ich konkurencyjności w aspekcie działalności eksportowej, jest opracowanie wykonane w ramach studium konkurencyjności województwa wielkopolskiego²². W badaniu dla okresu 1999–2007 przyjęto, że jednym z wyznaczników konkurencyjności województwa jest jego baza eksportowa, działalności gospodarcze dostarczające dobra i usługi zbywane na rynku zewnętrznym (w krajach UE) i przynoszące regionowi dochód. Jako wskaźnik konkurencyjności przyjęto wielkość eksportu w ujęciu wartościowym. W świetle podanych w cytowanym opracowaniu danych, w 1999 r. kujawsko-pomorskie udziałem 4,8% wartości eksportu kraju zajmowało 7. lokatę wśród województw, a wielkością eksportu na mieszkańca lokatę 8. W 2007 r. udział 3,4% sytuował kujawsko-pomorskie na 7 miejscu w kraju, a wielkością wartości eksportu na mieszkańca na miejscu 9. za: dolnośląskim, śląskim, pomorskim, wielkopolskim, mazowieckim, lubuskim małopolskim i zachodniopomorskim.

W 2012 r. Centrum Obsługi Inwestorów i Eksporterów przedstawiło raport zawierający wnioski z analizy działalności eksportowej województwa kujawsko-pomorskiego²³ sporządzonej na podstawie danych za 2011 r. Udział województwa w krajowym eksporcie wyniósł 3,11%, co lokowało region na 9. pozycji w kraju. Jakkolwiek wartość eksportu z województwa systematycznie rośnie, w latach 2007 – 2011 wzrost o 30%, to malejący udział działalności eksportowej w skali kraju należy wiązać zarówno ze znaczącym wzrostem eksportu w skali kraju jak i ze strukturą tego eksportu, podatną na spadki popytu na eksportowane towary na światowych rynkach.

Jednym z głównych celów krajowej polityki regionalnej, polityki spójności Unii Europejskiej, jest wyrównywanie poziomu rozwoju regionów, ich społeczno-gospodarcza konwergencja. Przedmiotem pracy M. Bogdańskiego²⁴ była ocena polskich województw z punktu widzenia skuteczności polityki wyrównywania różnic w rozwoju, także ocena stopnia konwergencji gospodarczej polskich regionów względem regionów UE. W okresie 1995–2007 w całej UE wystąpiły efekty konwergencji gospodarczej na poziomie NUTS 2. Województwami naszego kraju, które zniwelowały różnice w rozwoju względem regionów europejskich w największym stopniu były: mazowieckie, dolnośląskie, śląskie i wielkopolskie. Grupę następną, mniej skuteczną w zmniejszaniu rozwojowych różnic wyznaczały: pomorskie, łódzkie, zachodniopomorskie, lubuskie, kujawsko-pomorskie, małopolskie i opolskie. Pozostałe województwa: świętokrzyskie, warmińsko-mazurskie, podlaskie, lubelskie i podkarpackie były w tym względzie najmniej efektywne. Zmniejszaniu się regionalnych dysproporcji gospodarczych w odniesieniu do całej UE towarzyszyły procesy regionalnej dywergencji gospodarczej w skali naszego kraju, gdzie część regionów najbardziej rozwiniętych jak: mazowieckie, dolnośląskie, śląskie i wielkopolskie rozwijała się w szybszym tempie aniżeli województwa pozostałe.

²² T. Czyż, J. Dominiak, R. Perdał, *Konkurencyjność regionu wielkopolskiego w aspekcie działalności eksportowej*, str. 1–24, w: Raport końcowy z realizacji projektu „Spójność i konkurencyjność regionu wielkopolskiego” finansowanego przez MRR, w ramach II konkursu dotacji Fundusze Europejskie na poziomie NSS – II edycji.

²³ *Analiza działalności eksportowej województwa kujawsko-pomorskiego*, na zlecenie COliE, opr. EU-CONSULT, sp. z o.o. Gdańsk 2012.

²⁴ M. Bogdański, *Dysproporcje w poziomie rozwoju gospodarczego regionów Polsce – ujęcie dynamiczne*, w: „Samorząd Terytorialny”, 7–8/2012, str. 42–56.

Aneks – Informacja o sytuacji finansowej (zobowiązaniach) jednostek samorządu terytorialnego województwa kujawsko-pomorskiego w roku 2011 w kontekście możliwości finansowania polityki rozwoju oraz prognozowane zmiany zadłużenia jednostek samorządu terytorialnego w latach 2013–2016 (na podstawie projektów uchwał ws. Wieloletnich Prognoz Finansowych (WPF))

Jednostki samorządu terytorialnego (jst) wszystkich 16 województw, w stosunku do roku poprzedniego (2010), odnotowały w 2011 r. wzrost obciążeń związanych z długiem. Powodem zwiększenia się zadłużenia samorządów jest coraz większa skala prowadzonych inwestycji i spadek, od 2008 r., dynamiki wpływów dochodów do budżetów. Na poziom zadłużenia jst na koniec 2011 r. miało również wpływ rozszerzenie definicji kredytów i pożyczek zaliczanych do długu, wprowadzone rozporządzeniem Ministra Finansów w sprawie szczegółowego sposobu klasyfikacji tytułów dłużnych zaliczanych do państwowego długu publicznego.

Uzyskiwanie dochodów jest niezbędne do wykonywania zadań publicznych przypisanych jest w ustawach ustrojowych, a niższa dynamika wpływów z tytułu dochodów skutkuje koniecznością zaciągania kredytów i pożyczek. Województwo kujawsko-pomorskie pod tym względem należy do jednych z najbardziej zadłużonych województw w skali kraju w 2011 roku, zgodnie z art. 170 ust. 1 ustawy o finansach publicznych, zajmuje 2 lokatę w kraju, z zadłużeniem na poziomie 44,3% (1 lokatę zajmuje województwo dolnośląskie – z zadłużeniem na poziomie 46,1%). Dla porównania, najmniej zadłużone w 2011 r. województwo śląskie osiągnęło zadłużenie na poziomie 27,4%.

Niski wskaźnik zadłużenia utrzymywały też słabiej rozwinięte gospodarczo województwa: podlaskie (30,4%), podkarpackie (30,9%), opolskie (32,2%), świętokrzyskie (33,3%). Z kolei regiony bogatsze, które odważniej korzystały z zewnętrznych źródeł przychodów osiągnęły wyższe wskaźniki zadłużenia. Wyraźnie widoczny związek wskaźnika zadłużenia ze stopniem zamożności jst oraz przeciętnie niewysoki, odbiegający od ustawowej 60% granicy poziomu zadłużenia samorządów, świadczyłby o umiejętności realnej oceny możliwości spłaty zaciąganych przez te jednostki zobowiązań. Kolejny już rok znaczna część kredytów zaciągana była na wkład własny do projektów współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej.

Budżety jst województwa kujawsko-pomorskiego w 2011 r. zamknęły się per saldo wynikiem ujemnym w wysokości 665 639 tys. zł. Deficyt w odniesieniu do dochodów uzyskanych przez jednostki w regionie stanowił 7,6%. Dodatni wynik budżetu (53 665 tys. zł) osiągnęło 49 jednostek (41 gmin, 8 powiatów). Deficyt (719 304 tys. zł) wykazało 115 jednostek (99 gmin, 11 powiatów, 4 miasta na prawach powiatu i województwo samorządowe).

W kujawsko-pomorskim udział środków pochodzących ze źródeł zagranicznych w dochodach ogółem obniżył się z 7,9% w 2010 r. do 7,4% w 2011 r. Najwyższy udział odnotowano w województwie samorządowym 20,5%, najniższy w powiatach 5,1%. Nadal systematycznie wzrastał udział wydatków ze źródeł zagranicznych w wydatkach inwestycyjnych z 11,8% w 2008 r. do 23,5% w roku 2009 i 28,1% w 2010 r., by w 2011 r. osiągnąć poziom 30,7%, co dowodzi że z roku na rok coraz większa jest wartość inwestycji realizowanych jest przy wsparciu środkami pochodzącymi z programów unijnych.

W regionie kujawsko-pomorskim w 2011 r. zadłużenie powyżej 60%, liczone w stosunku do dochodów, wystąpiło w 4 jednostkach, jednak po wyłączeniu zobowiązań zaciągniętych na zadania realizowane z udziałem środków unijnych, ustawowy limit przekroczyły 2 jednostki (w 2010 r. odpowiednio 5, a po uwzględnieniu wyłączeń z art. 170 ust. 3 uofp z 2005 r. – 3 jednostki). Zadłużenie poniżej 10% wykazało 17 jednostek (w 2010 r. – 35), zadłużenie pomiędzy 10% a 20% – 39 jednostek (w 2010 r. – 37), pomiędzy 20% a 30% – 34 (w 2010 r. – 36), pomiędzy 30% a 40% oraz 40% a 50%, odpowiednio 32 i 15 (w 2010 r., odpowiednio 22 i 18), pomiędzy 50% a 60% – 23 jednostki (w 2010 r. – 11).

Przedział	Liczba jst, których poziom zadłużenia (bez UE) w 2011 r. znajduje się w danym przedziale	Liczba jst, których poziom zadłużenia ogółem w 2011 r. znajduje się w danym przedziale
poniżej 10%	26	17
10 % – 19,9 %	38	39
20 % – 29,9 %	36	33
30 % – 39,9 %	26	32
40 % – 49,9 %	18	16
50 % – 59,9 %	18	23
60% i powyżej	2	4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Regionalnej Izby Obrachunkowej w Bydgoszczy

Najbardziej zadłużoną w 2011 r., jednostką samorządu terytorialnego w województwie kujawsko-pomorskim było miasto **Toruń**, z zadłużeniem ogółem przekraczającym 80% (85,3%, bez UE – 57,6%), w 3 jednostkach zadłużenie przekroczyło 60% (**Włocławek** – 69,5%, bez UE – 38,7%; **gmina Lubicz** – 64,4%, bez UE – 64,4%; **powiat tucholski** – 61,9%, bez UE – 61,9%).

22 jednostki przekroczyły poziom zadłużenia na poziomie 50% (**Bydgoszcz** – 59,7%, bez UE – 53,8%; **Wąbrzeźno** – 59,7%, bez UE – 50,5%; **gmina Janikowo** – 59,4%, bez UE – 59,4%; **gmina Sołec Kujawski** – 58,7%, bez UE – 52,4%; **Brodnica** – 58,6%, bez UE – 50,3%; **gmina Sadki** – 58,4%, bez UE – 58,4%; **gmina Gniewkowo** – 58,4%, bez UE – 58,4%; **gmina Obrowo** – 58%, bez UE – 58%; **gmina Chełmża** – 57,6%, bez UE – 57,6%; **gmina Ciechocin** – 56,4%, bez UE – 56,4%; **powiat lipnowski** – 56,2%, bez UE – 56,2%; **gmina Śliwice** – 52,7%, bez UE – 52,7%; **Brodnica** – 52,6%, bez UE – 52,6%; **gmina Łubianka** – 52%, bez UE – 47,3%; **gmina Inowrocław** – 52%, bez UE – 52%; **gmina Koronowo** – 51,9%, bez UE – 51,9%; **gmina Lniano** – 51,8%, bez UE – 46,4%; **gmina Świecie nad Osą** – 51,1%, bez UE – 44,1%; **gmina Radomin** – 50,6%, bez UE – 30,7%; **gmina Białe Błota** – 50,6%, bez UE – 50,6%; **gmina Kcynia** – 50,5%, bez UE – 50,5%; **gmina Mrocza** – 50,2%, bez UE – 42,8%).

W tabeli stanowiącej załącznik do powyższej informacji, w ostatniej kolumnie przedstawiony został poziom zadłużenia ogółem, tzn. udział zobowiązań ogółem w dochodach ogółem, czyli rzeczywisty poziom zadłużenia jednostek samorządu terytorialnego. Limit zadłużenia samorządów, wynikający z ustawy o finansach publicznych, który nie może przekroczyć 60% nie dotyczy wszystkich zaciąganych przez jst zobowiązań. Ograniczenie to nie obejmuje, zgodnie z art. 170 ust. 3 ustawy o finansach publicznych, wyemitowanych papierów wartościowych oraz kredytów i pożyczek zaciągniętych w związku z realizacją zadań finansowanych przy udziale środków z budżetu UE, środków uzyskiwanych od państw członkowskich EFTA i innych środków zagranicznych. Poziom zadłużenia samorządów, bez powyżej wymienionych wyłączeń, przedstawiony został w tabeli dla okresu 2008–2011.

Najszybszy wzrost liczby jednostek notujących deficyt przypada na lata 2010 i 2011, co wynika bezpośrednio z kumulacji inwestycji z funduszy europejskich w tym okresie oraz jednoczesnego obniżenia dochodów budżetowych wynikających z pogorszenia się ogólnej koniunktury gospodarczej. Jednak większość jednostek, która w roku 2010 przekraczała 60% próg zadłużenia, w roku 2011 obniżyła poziom zadłużenia poniżej tego progu. Ogranicza to jednak mimo wszystko w istotny sposób, zdolność jst do dalszego rozwoju, poprzez brak możliwości zaciągania zobowiązań w latach kolejnych.

Analizując zadłużenie jednostek samorządu terytorialnego z województwa kujawsko-pomorskiego w latach 2008–2011 (z wyłączeniami) zauważyć można w kolejnych latach tendencję wzrostową. W 2008 roku żaden samorząd nie przekroczył granicy 50% poziomu zadłużenia. W latach następnych tych samorządów było coraz więcej, w 2009 r. – 3; w 2010 r. – 13 (w tym 5 powyżej 60%), oraz w 2011 r. – 20 (w tym 2 powyżej 60%). Ta niekorzystna tendencja może ograniczyć w sposób znaczący możli-

wości absorpcyjne jst dotyczące środków unijnych, a w konsekwencji spowodować brak możliwości realizacji inwestycji przez samorządy w latach następnych.

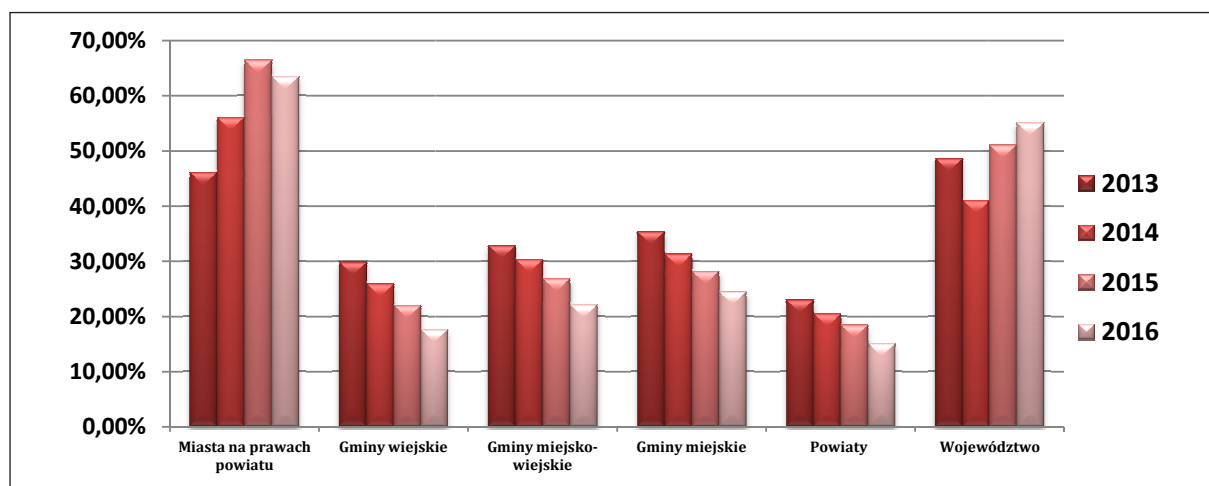
Na podstawie informacji (projektów uchwał ws. Wieloletnich Prognoz Finansowych – WPF z jednostek samorządu terytorialnego województwa kujawsko-pomorskiego, zgodnie z ustawą z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych), zebranych przez Regionalną Izbę Obrachunkową w Bydgoszczy na potrzeby Ministerstwa Finansów, w odpowiedzi na zapotrzebowanie wyrażone przez Regionalne Obserwatorium Terytorialne, Departamentu Planowania Regionalnego, Urzędu Marszałkowskiego w Toruniu – Regionalna Izba Obrachunkowa przygotowała i przekazała materiał dotyczący elementu długookresowej perspektywy prowadzenia gospodarki finansowej jst, tj. informacje o prognozowanych zmianach zadłużenia w latach 2013–2016.

Z analizy przekazanych informacji wynika, iż gminy województwa kujawsko-pomorskiego, zarówno miejskie, miejsko-wiejskie jak i wiejskie oraz powiaty prognozują od 2013 roku obniżane się wskaźnika zobowiązań, natomiast w przypadku miast na prawach powiatu oraz samorządu województwa prognozowany jest dalszy, w przypadku miast na prawach powiatu znaczny wzrost zobowiązań, wynikający głównie z kontynuowania dużych projektów infrastrukturalnych finansowanych ze środków unijnych, realizowanych na ich terenie.

Przypuszczać należy, iż gminy ponoszące na swoim terenie wydatki inwestycyjne, których nie zrównoważył odpowiedni wzrost dochodów, szybciej znalazły się w pobliżu 60% progu zadłużenia i ich możliwości absorpcyjne ulegają znacznemu obniżeniu. Jednak ze względu na charakter tych inwestycji – są to wydatki stosunkowo niewielkie i o charakterze krótkoterminowym, obniżenie zobowiązań jest prognozowane już w latach kolejnych, finansowanie potrzeb rozwojowych planowane jest do realizacji bez zaciągania dalszych zobowiązań, odpowiednio do uzyskiwanych na ich terenie dochodów.

Prognozowany poziom zadłużenia jst województwa kujawsko-pomorskiego w latach 2013–2016

Ryc. 1. Prognozowany poziom zadłużenia jst województwa kujawsko-pomorskiego w latach 2013–2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji Regionalnej Izby Obrachunkowej w Bydgoszczy

W okresie 2013–2016, miasta na prawach powiatu prognozują wzrost zobowiązań o 17,34 p.p. (z 46,14% do 63,48%), gminy wiejskie spadek zobowiązań o 12,25 p.p. (z 29,86% do 17,61), gminy miejsko-wiejskie spadek zobowiązań o 10,74 p.p. (z 32,89% do 22,15%), gminy miejskie spadek o 10,95 p.p. (z 35,41% do 24,46%), powiaty spadek o 7,9 p.p. (z 23% do 15,1%), a przypadku województwa prognozowany jest wzrost zadłużenia o 6,45 p.p. (z 48,66% do 55,11%).

Załącznik – Zadłużenie samorządów w województwie kujawsko-pomorskim w latach 2008–2011

L.p.	Jednostka	Poziom zadłużenia ogółem (udział zobowiązań jst bez zobowiązań na projekty unijne w dochodach ogółem) - zgodnie z art. 170 ust. 3 ustawy o finansach publicznych)				Poziom zadłużenia ogółem (udział zobowiązań ogółem jst w dochodach ogółem) - zgodnie z art. 170 ust. 1 i 2 ustawy o finansach publicznych
		2008	2009	2010	2011	2011
1	ALEKSANDRÓW KUJAWSKI	6,9	5,6	24,2	31,5	37,3
2	ALEKSANDRÓW KUJAWSKI - M	25,2	28,6	43,3	41,2	41,2
3	BARCIN	0,9	0,8	27,3	28,2	28,2
4	BARTNICZKA	1,1	21,0	16,6	15,4	15,4
5	BARUCHOWO	12,5	16,5	26,3	28,9	28,9
6	BĄDKOWO	5,3	3,5	5,2	3,5	3,5
7	BIAŁE BŁOTA	14,7	34,3	39,7	50,6	50,6
8	BOBROWNIKI	19,0	49,2	51,5	47,3	47,3
9	BOBROWO	3,6	8,2	6,0	4,0	4,0
10	BONIEWO	7,4	7,0	22,1	24,3	24,3
11	BRODNICA	10,4	21,2	34,6	50,3	58,6
12	BRODNICA - M	30,1	40,8	51,7	52,6	52,6
13	BRZEŚĆ KUJAWSKI	20,9	23,2	22,2	39,9	39,9
14	BRZOZIE	28,6	24,7	20,0	13,0	35,2
15	BRZUZE	0,0	0,0	18,5	17,6	17,6
16	BUKOWIEC	14,8	17,8	21,5	26,3	28,5
17	BYTOŃ	0,0	0,0	2,6	4,1	5,0
18	CEKCYN	15,1	21,0	37,7	44,3	44,3
19	CHEŁMNO	14,6	11,6	12,7	17,7	17,7
20	CHEŁMNO - M	16,1	13,4	12,6	13,5	13,5
21	CHEŁMŹA	26,5	41,7	53,8	57,6	57,6
22	CHEŁMŹA - M	13,3	28,4	31,6	45,9	45,9
23	CHOCEŃ	0,0	1,4	0,0	37,6	37,6
24	CHODECZ - MW	29,9	39,0	40,4	35,7	35,7
25	CHROSTKOWO	6,6	5,7	3,7	2,7	2,7
26	CIECHOCIN	39,4	49,7	56,9	56,4	56,4
27	CIECHOCINEK - M	10,5	8,3	6,8	12,5	12,5
28	CZERNIKOWO	12,8	14,6	30,0	43,7	43,7
29	DĄBROWA	16,4	24,1	16,4	11,1	11,1
30	DĄBROWA BISKUPIA	0,0	0,0	0,0	0,0	22,2
31	DĄBROWA CHEŁMIŃSKA	14,2	13,9	16,3	0,0	15,1
32	DĘBOWA ŁĄKA	1,9	1,9	14,4	20,7	20,7
33	DOBRCZ	9,5	15,6	15,0	18,8	25,0
34	DOBRE	3,1	2,1	17,3	13,1	13,1
35	DOBRZYŃ NAD WISŁĄ	6,8	5,6	33,9	29,0	29,0

L.p.	Jednostka	Poziom zadłużenia ogółem (udział zobowiązań jst bez zobowiązań na projekty unijne w dochodach ogółem) - zgodnie z art. 170 ust. 3 ustawy o finansach publicznych)				Poziom zadłużenia ogółem (udział zobowiązań ogółem jst w dochodach ogółem) - zgodnie z art. 170 ust. 1 i 2 ustawy o finansach publicznych
		2008	2009	2010	2011	2011
36	DRAGACZ	4,6	1,4	0,6	2,3	2,3
37	DRZYCIM	1,2	1,9	31,5	24,6	24,6
38	FABIANKI	7,4	5,3	3,3	7,3	7,3
39	GĄSAWA	0,0	5,4	18,0	17,7	17,7
40	GNIEWKOWO	15,7	23,9	69,9	58,4	58,4
41	GOLUB-DOBRZYŃ	6,8	8,4	9,0	24,4	30,0
42	GOLUB-DOBRZYŃ - M	13,6	21,6	30,0	25,6	25,6
43	GOSTYCYN	13,6	13,8	43,2	43,3	43,3
44	GÓRZNO	12,5	26,2	28,6	33,7	42,6
45	GRUDZIĄDZ	23,2	15,9	14,2	14,4	31,6
46	GRUTA	6,5	5,0	23,5	26,8	26,8
47	INOWROCŁAW	3,9	0,0	62,5	52,0	52,0
48	INOWROCŁAW - M	36,5	46,0	38,6	37,5	49,3
49	IZBICA KUJAWSKA	13,9	14,4	16,3	22,6	22,6
50	JABŁONOWO POMORSKIE	36,5	35,3	45,8	40,0	40,0
51	JANIKOWO	22,6	16,5	35,6	59,4	59,4
52	JANOWIEC WIELKOPOLSKI	10,2	13,3	14,9	32,9	32,9
53	JEZIORA WIELKIE	37,9	28,0	22,5	17,1	17,1
54	JEŻEWO	9,3	12,5	29,8	23,7	23,7
55	KAMIEŃ KRAJEŃSKI	20,6	21,3	24,2	20,9	24,7
56	KCYNIA	19,0	35,6	44,8	50,5	50,5
57	KĘSOWO	9,6	7,1	12,2	26,2	26,2
58	KIJEWO KRÓLEWSKIE	9,9	26,0	23,5	30,2	30,2
59	KIKÓŁ	17,1	20,8	22,7	24,2	24,2
60	KONECK	6,1	5,0	4,2	2,2	2,2
61	KORONOWO	33,3	34,7	47,9	51,9	51,9
62	KOWAL	10,6	13,8	18,9	30,2	38,5
63	KOWAL - M	6,8	14,8	9,4	31,7	31,7
64	KOWALEWO POMORSKIE	9,9	11,4	15,1	22,0	23,5
65	KRUSZWICA	17,1	18,9	22,4	17,5	17,5
66	KSIĄŻKI	23,5	23,0	33,5	32,6	33,9
67	LIPNO	0,4	1,3	0,0	0,6	14,5
68	LIPNO - M	24,4	28,6	28,5	28,7	28,7
69	LISEWO	17,2	31,8	46,4	47,2	47,2
70	LNIANO	3,8	12,4	38,7	46,4	51,8
71	LUBANIE	6,2	7,6	9,8	12,0	12,0
72	LUBICZ	45,3	54,3	59,7	64,4	64,4
73	LUBIEŃ KUJAWSKI	4,3	6,1	6,6	7,8	7,8

L.p.	Jednostka	Poziom zadłużenia ogółem (udział zobowiązań jst bez zobowiązań na projekty unijne w dochodach ogółem) - zgodnie z art. 170 ust. 3 ustawy o finansach publicznych)				Poziom zadłużenia ogółem (udział zobowiązań ogółem jst w dochodach ogółem) - zgodnie z art. 170 ust. 1 i 2 ustawy o finansach publicznych
		2008	2009	2010	2011	2011
74	LUBIEWO	14,3	34,3	34,0	25,1	28,3
75	LUBRANIEC	18,2	16,1	18,5	23,9	23,9
76	ŁABISZYN	21,5	22,7	20,9	29,8	29,8
77	ŁASIN	6,1	5,6	2,6	0,2	11,1
78	ŁUBIANKA	19,9	33,6	65,4	47,3	52,0
79	ŁYSOMICE	24,6	27,7	36,6	27,0	33,5
80	MOGILNO	9,7	18,5	20,5	38,2	38,2
81	MROCZA	13,3	13,0	24,2	42,8	50,2
82	NAKŁO NAD NOTECią	8,4	12,7	19,7	32,3	32,3
83	NIESZAWA - M	6,9	2,9	35,7	40,2	40,2
84	NOWA WIEŚ WIELKA	17,4	14,7	10,9	10,2	10,2
85	NOWE	10,0	7,6	17,8	10,6	10,6
86	OBROWO	35,1	45,7	68,2	58,0	58,0
87	OSIE	7,5	13,7	18,6	15,1	20,7
88	OSIEK	22,9	25,9	31,7	40,5	40,5
89	OSIELSKO	21,1	32,2	45,1	48,5	48,5
90	OSIĘCINY	1,2	3,8	2,7	1,9	7,8
91	PAKOŚĆ	4,9	3,8	5,2	9,0	26,1
92	PAPOWO BISKUPIE	15,4	22,7	19,3	12,2	13,4
93	PIOTRKÓW KUJAWSKI	2,6	9,9	9,0	7,4	31,9
94	PŁUŻNICA	8,7	6,3	4,1	6,6	14,1
95	PRUSZCZ	24,0	21,2	38,7	29,2	34,4
96	RACIAŹEK	0,0	0,0	18,9	15,5	15,5
97	RADOMIN	20,2	30,0	41,6	30,7	50,6
98	RADZIEJÓW	0,3	6,7	5,4	10,7	19,7
99	RADZIEJÓW - M	5,6	0,8	9,2	8,8	8,8
100	RADZYŃ CHEŁMIŃSKI	16,5	19,4	31,6	30,2	37,0
101	ROGOWO rypińskie	0,0	0,0	0,0	0,0	13,0
102	ROGOWO żnińskie	2,6	2,2	8,8	11,7	11,7
103	ROGÓŻNO	9,3	5,4	10,9	10,6	10,6
104	ROJEWO	10,8	21,8	24,2	25,4	25,4
105	RYPIN	0,0	0,0	0,0	3,8	3,8
106	RYPIN - M	13,2	10,6	11,8	14,7	21,8
107	SADKI	12,4	17,7	13,5	58,4	58,4
108	SĘPÓLNO KRAJEŃSKIE	8,6	14,7	29,8	27,6	27,6
109	SICIENKO	13,7	20,8	21,6	20,3	25,1
110	SKĘPE	29,4	43,5	35,7	35,8	36,4
111	SKRWILNO	8,7	19,3	25,5	27,6	27,6

L.p.	Jednostka	Poziom zadłużenia ogółem (udział zobowiązań jst bez zobowiązań na projekty unijne w dochodach ogółem) - zgodnie z art. 170 ust. 3 ustawy o finansach publicznych)				Poziom zadłużenia ogółem (udział zobowiązań ogółem jst w dochodach ogółem) - zgodnie z art. 170 ust. 1 i 2 ustawy o finansach publicznych
		2008	2009	2010	2011	2011
112	SOLEC KUJAWSKI	24,9	22,3	32,9	52,4	58,7
113	SOŚNO	2,7	3,3	8,1	12,6	12,6
114	STOLNO	12,3	7,7	7,3	16,9	16,9
115	STRZELNO	27,2	25,2	24,9	36,9	36,9
116	SZUBIN	13,1	13,7	17,1	26,6	30,0
117	ŚLIWICE	17,8	12,7	50,6	52,7	52,7
118	ŚWIECIE	10,4	8,1	10,5	10,6	10,6
119	ŚWIECIE NAD OSĄ	13,8	27,9	39,1	44,1	51,1
120	ŚWIEDZIEBNA	9,3	15,1	26,7	29,7	31,4
121	ŚWIEKATOWO	21,0	16,0	23,7	24,3	37,8
122	TŁUCHOWO	6,5	6,9	3,6	7,7	8,1
123	TOPÓLKA	8,7	6,3	21,7	20,7	20,7
124	TUCHOLA	6,9	6,8	15,1	29,5	36,9
125	UNISŁAW	39,8	41,0	37,0	41,9	41,9
126	WAGANIEC	15,6	10,2	16,3	30,9	32,9
127	WARLUBIE	6,5	4,2	6,7	14,0	14,0
128	WĄBRZEŻNO	12,1	20,1	6,8	21,1	28,5
129	WĄBRZEŻNO - M	45,6	52,5	49,7	50,5	59,7
130	WĄPIELSK	4,2	9,4	19,3	0,0	10,2
131	WIELGIE	5,3	7,4	8,6	14,1	14,9
132	WIELKA NIESZAWKA	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
133	WIĘCBORK	24,5	33,2	43,8	42,9	49,0
134	WŁOCLAWEK	15,7	20,8	23,9	35,3	35,3
135	ZAKRZEWO	17,9	12,8	8,0	7,2	12,1
136	ZBICZNO	32,2	34,6	46,0	38,3	38,3
137	ZBÓJNO	2,2	11,8	13,5	13,5	13,5
138	ZŁAWIEŚ WIELKA	20,3	16,4	22,2	36,4	36,4
139	ZŁOTNIKI KUJAWSKIE	12,5	13,8	17,9	13,3	18,3
140	ŻNIN	2,3	14,4	27,2	30,4	30,4
141	powiat aleksandrowski	12,0	11,7	14,6	25,3	25,3
142	powiat brodnicki	6,0	4,6	4,1	10,0	10,0
143	powiat bydgoski	0,4	0,3	1,0	6,7	6,7
144	powiat chełmiński	3,3	10,6	8,9	12,2	12,2
145	powiat golubsko-dobrzyński	3,3	20,3	29,8	34,7	34,7
146	powiat grudziądzki	14,1	10,1	7,1	14,8	14,8
147	powiat inowrocławski	0,3	12,0	30,4	29,5	29,5
148	powiat lipnowski	6,1	15,9	15,0	56,2	56,2
149	powiat mogileński	2,7	3,7	6,3	5,0	5,0

L.p.	Jednostka	Poziom zadłużenia ogółem (udział zobowiązań jst bez zobowiązań na projekty unijne w dochodach ogółem) - zgodnie z art. 170 ust. 3 ustawy o finansach publicznych)				Poziom zadłużenia ogółem (udział zobowiązań ogółem jst w dochodach ogółem) - zgodnie z art. 170 ust. 1 i 2 ustawy o finansach publicznych
		2008	2009	2010	2011	2011
150	powiat nakielski	33,1	27,7	42,9	34,2	36,2
151	powiat radziejowski	0,1	3,3	6,2	12,9	12,9
152	powiat rypiński	1,1	0,7	10,5	16,3	16,3
153	powiat sępoleński	26,1	26,7	24,8	18,8	18,8
154	powiat świecki	20,1	17,7	15,4	16,0	16,0
155	powiat toruński	7,8	13,4	16,8	16,6	16,6
156	powiat tucholski	24,2	44,3	62,1	61,9	61,9
157	powiat wąbrzeski	29,6	25,5	29,3	24,3	39,8
158	powiat włocławski	0,0	1,2	4,7	6,8	6,8
162	powiat żniński	21,2	18,3	45,2	21,8	21,8
160	Bydgoszcz	41,2	48,7	56,7	53,8	59,7
159	Grudziądz	19,7	26,2	29,7	30,1	42,7
161	Toruń	48,8	55,0	59,8	57,6	85,3
163	Włocławek	35,9	42,8	32,4	38,7	69,5
164	Województwo Kujawsko-Pomorskie	34,1	28,1	36,4	48,6	50,5

II.

DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ
WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO

Analiza wybranych zagadnień

Sfera gospodarcza

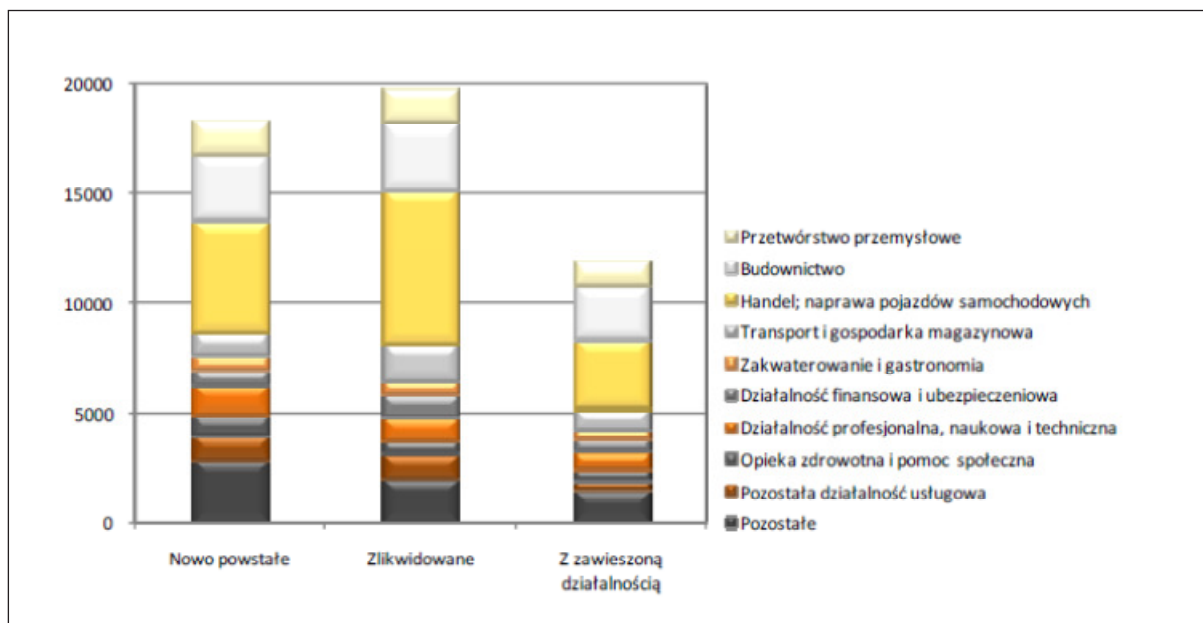
Podmioty Gospodarki Narodowej

W województwie kujawsko-pomorskim na koniec 2011 r. w Krajowym Rejestrze Urzędowym Podmiotów Gospodarki Narodowej REGON zarejestrowanych było 184,4 tys. podmiotów gospodarki narodowej (bez osób fizycznych prowadzących wyłącznie gospodarstwo rolne), tj. o 0,9% mniej niż rok wcześniej. Jednostki z terenu województwa stanowiły 4,8% podmiotów zarejestrowanych w kraju. Rozpatrując rodzaj prowadzonej działalności gospodarczej oraz liczbę pracujących zaobserwować można, że w 2011 r. najwięcej podmiotów gospodarczych z poszczególnych grup wielkości jednostek działało w sekcjach:

- do 9 osób pracujących – w sekcji handel; naprawa pojazdów samochodowych (50,2 tys.),
- od 10 do 49 osób pracujących – w sekcji przetwórstwo przemysłowe (1,6 tys.),
- od 50 osób – również w sekcji przetwórstwo przemysłowe (0,6 tys. podmiotów).

W 2011 r. utworzono 18,3 tys. nowych podmiotów gospodarczych, z których 16,4 tys. stanowiły osoby fizyczne, 798 – spółek handlowych oraz 399 – spółek cywilnych. Z kolei zlikwidowano 19,8 tys. podmiotów, w tym wyrejestrowano: 19,1 tys. osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, 258 – spółek handlowych i 151 – spółek cywilnych. W tym samym czasie 11,9 tys. podmiotów zawiesiło działalność, dotyczyło to: 10,7 tys. osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, 858 – spółek handlowych i 174 – spółek cywilnych. Największe zmiany liczby podmiotów zachodziły w sekcjach: handel i budownictwo (ryc.1).

Ryc. 1. Ruch podmiotów gospodarki narodowej według wybranych sekcji PKD w rejestrze REGON

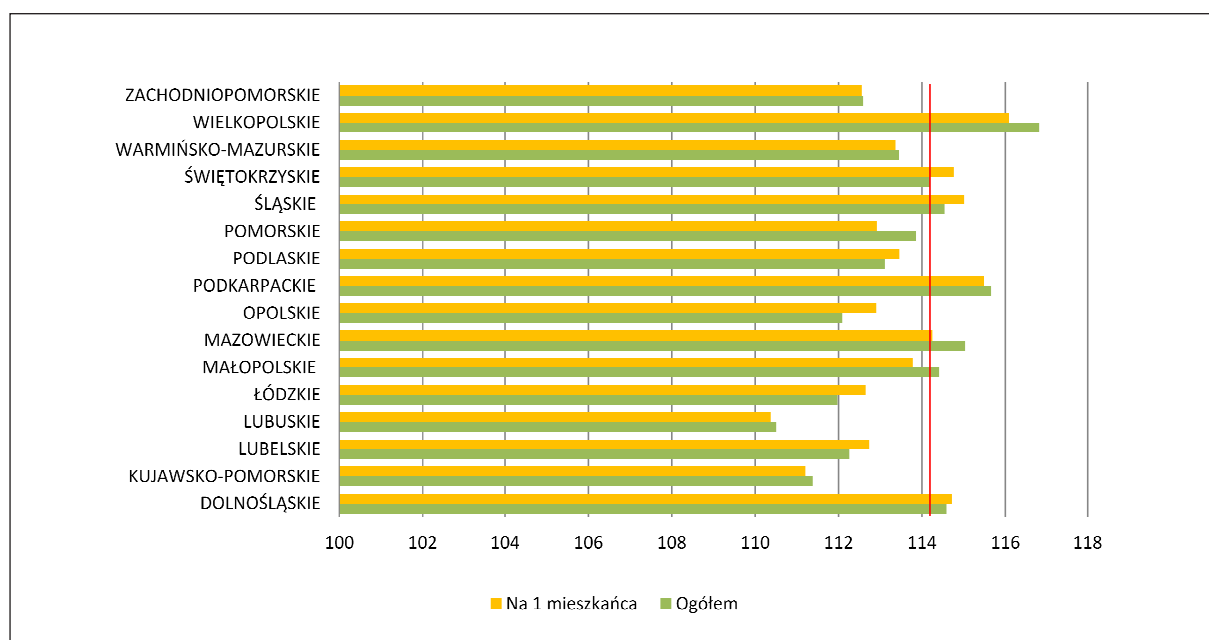

Źródło: Komunikat o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa kujawsko-pomorskiego w 2011 r., Bydgoszcz 2012

Produkt Krajowy Brutto

Województwo kujawsko-pomorskie pod względem poziomu rozwoju gospodarczego należy do grupy regionów doganiających. W okresie 2007–2009 udział województwa w generowaniu krajowego PKB był stały i utrzymywał się na poziomie 4,7%, co plasowało nasz region na 8. pozycji w kraju. Przeliczając PKB na 1 mieszkańca, nasze województwo w 2009 r. osiągnęło wartość 29 834 zł, co daje 10 pozycję w kraju. Analiza tempa wzrostu PKB w odniesieniu do 2007 r. (w cenach bieżących) wykazała, że województwo kujawsko-pomorskie rozwijało się wolniej niż pozostałe.

Ryc. 2. Dynamika Produktu Krajowego Brutto w 2009 r. (2007=2010)

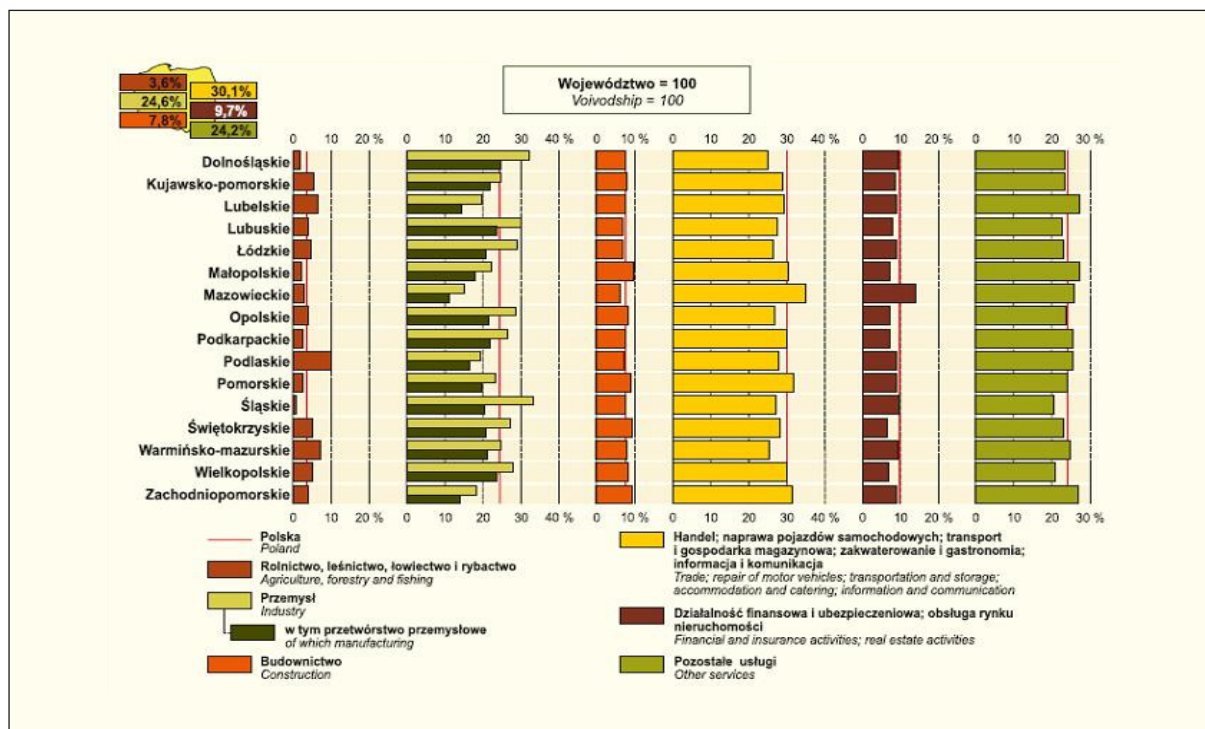

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (Bank Danych Lokalnych)

Jednocześnie kujawsko-pomorskie jest mocno zróżnicowane. Prawie 50% PKB wytwarzane jest w podregionie bydgosko-toruńskim (zamieszkały przez 37% ludności województwa), co świadczy o dużym potencjale powstającej aglomeracji bydgosko-toruńskiej. Produkt Krajowy Brutto na 1 mieszkańca tego podregionu wynosił 130% średniej dla województwa.

Struktura Wartości Dodanej Brutto (WDB) od 2007 r. pozostaje na stałym poziomie. Silnym sektorem gospodarki kujawsko-pomorskiego jest przetwórstwo przemysłowe. Jego udział wynosi 21,9% wytworzonej WDB, podczas gdy średnia dla kraju wynosi 18,7% (daje to 5 lokatę wśród województw). Również udział rolnictwa jest wyższy od średniej krajowej i wynosi 5,9% (średnia dla kraju 3,6%), co świadczy o dużym potencjale tej gałęzi gospodarki.

Ryc. 3. Wartość dodana brutto według rodzajów działalności i województw w 2009 r. (ceny bieżące)

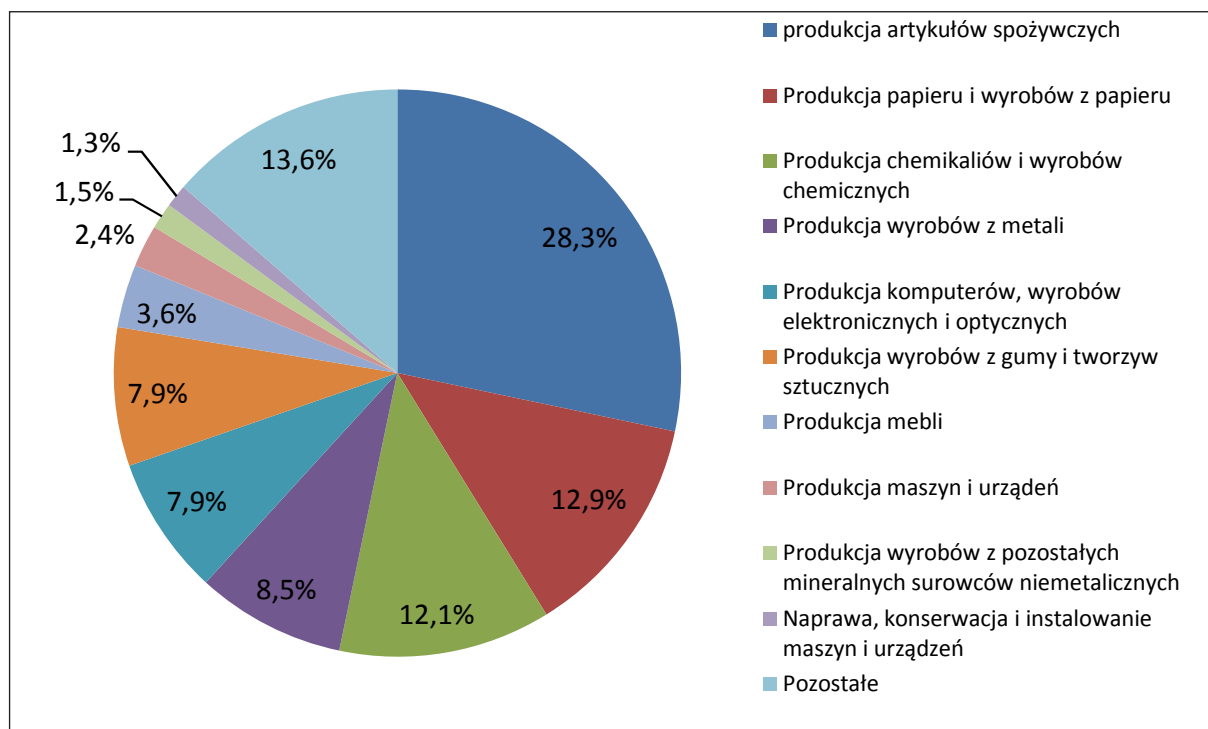
Źródło: Produkt Krajowy Brutto. Rachunki Regionalne w 2009 r., Katowice 2011

Jednak analiza porównująca WDB z liczbą pracujących w poszczególnych sektorach wykazała, że rolnictwo w województwie ma bardzo niską produktywność. Pracuje tam ponad 15% ogólnej liczby pracujących, a jednak wytwarzają oni niewielki udział WDB w województwie. W sektorze przemysłu i budownictwa udział pracujących jest proporcjonalny do udziału WDB. Należałoby poprawić tę zależność poprzez unowocześnienie przemysłu i rolnictwa.

Przemysł

Województwo kujawsko-pomorskie charakteryzuje się szczególnie silnie rozwiniętą specjalizacją w zakresie produkcji przemysłowej. Największy udział w przychodach z produkcji sprzedanej przetwórstwa przemysłowego miały działy zajmujące się produkcją: artykułów spożywczych (wzrost produkcji w skali roku o 4,1%), papieru i wyrobów z papieru (wzrost o 5,3%), chemikaliów i wyrobów chemicznych (wzrost o 5,4%), wyrobów z metali (wzrost o 29,5%) oraz wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych (wzrost w skali roku o 16,7%). Z tych pięciu działów pochodziło 67,0% przychodów ze sprzedaży przetwórstwa przemysłowego (ryc. 5).

Ryc. 4. Struktura przychodów ze sprzedaży wyrobów i usług w przetwórstwie przemysłowym według działów PKD w 2011 r. w województwie kujawsko-pomorskim

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – Komunikat o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa kujawsko-pomorskiego w 2011 r.

Województwo kujawsko-pomorskie jest szczególnie ważnym krajowym dostawcą produktów przemysłu **celulozowo-papierniczego**. W roku 2010 region dostarczył ponad 20% krajowej wartości produkcji sprzedanej przemysłu celulozowo-papierniczego. Na tak wysoką rangę województwa największy wpływ wywiera spółka akcyjna Mondi Świecie¹.

Drugą branżą o znaczeniu ponadregionalnym jest przemysł **chemiczny** (11% udziału w krajowej wartości produkcji sprzedanej). Tradycje przemysłowe oraz duże walory lokalizacyjne spowodowały, że województwo umacnia swoją pozycję **producenta tworzyw sztucznych** i produktów powstałych na ich bazie. Jest to możliwe dzięki powstaniu kolejnych firm z udziałem kapitału zagranicznego takich jak: Nitrochem SA, Hanplast sp. z o.o., Brüggmann sp. z o.o., Plastica sp. z o.o. Ta ostatnia jest jedynym w Polsce wytwórcą paroprzepuszczalnych folii i laminatów, a także producentem bezpiecznych opakowań medycznych, odzieży ochronnej oraz opakowań giętkich. Powstały także nowe, innowacyjne firmy zajmujące się produkcją opakowań z tworzyw sztucznych (Supravis Group Saw Bydgoszczy oraz WIP sp. z o.o. w Aleksandrowie Kujawskim). Do największych w Polsce przedsiębiorstw przemysłu chemicznego z terenu województwa należą zakłady Anwil SA we Włocławku, produkujące polichlorek winylu, nawozy azotowe i wodorotlenek sodu, a także Zakłady Chemiczne Zachem w Bydgoszczy, specjalizujące się w produkcji materiałów do produkcji pianek poliuretanowych oraz żywic epoksydowych.

Województwo kujawsko-pomorskie to także ważny krajowy dostawca żywności (7% wartości krajowej produkcji sprzedanej). Przemysł spożywczy reprezentowany jest przez branże: mięsną, cukrowniczą, olejarską, mleczarską, zbożową, produkcję gotowych dań i posiłków oraz pozostałych

¹ Analiza atrakcyjności inwestycyjnej województwa kujawsko-pomorskiego wraz z oceną potencjału inwestycyjnego, Warszawa 2011 inny przypis niż pod ryc. 6.

produktów spożywczych. Największe przedsiębiorstwa to Zakłady Tłuszczowe Kruszwica S.A., Krajowa Spółka Cukrowa SA w Toruniu, Rieber Foods Polska we Włocławku. Specjalizacja w produkcji zbóż zaowocowała lokalizacją takich wyróżniających się pod względem wielkości firm jak: Cereal Partners Poland Toruń-Pacific oraz Młyny Szczepanki Sp. z o.o. Na Kujawach dzięki dobremu położeniu względem krajowego rynku zbytu i spełnieniu warunków technologicznych rozwinęła się także produkcja gotowych dań i posiłków, której liderem jest Frosta Sp. z o.o. w Bydgoszczy. Znane są także w całej Polsce zakłady cukiernicze: Jutrzenka Colian Sp. z o.o. – oddział w Bydgoszczy, Fabryka Cukiernicza Kopernik SA w Toruniu. Do ważnych sektorów gospodarki województwa należy zaliczyć również **produkcję maszyn i urządzeń**. W skali całego kraju wyróżnia się przedsiębiorstwo Pojazdy Szynowe PESA SA.

Ważnym kierunkiem rozwoju przemysłu jest przemysł komputerowy oraz produkcja sprzętu RTV i AGD. W ciągu ostatnich kilku lat dzięki przygotowaniu atrakcyjnej oferty inwestycyjnej w gminie Łysomice (podstrefa ekonomiczna) nastąpił rozwój przemysłu wysokich technologii głównie za sprawą utworzenia Sharp Manufacturing Poland Sp. z o.o. produkującej telewizory LCD. Na jego potrzeby powstały firmy kooperujące, w tym Sumika Electronic Materials Poland.

W województwie kujawsko-pomorskim dobrze rozwija się także przemysł lekki reprezentowany przez spółki z ograniczoną odpowiedzialnością Bella w Toruniu i Seni w Brodnicy, które produkują artykuły higieniczne dla dorosłych i dzieci. Jest to kierunek produkcji o dużych perspektywach rozwojowych, zważywszy na łączenie produkcji z potrzebami prozdrowotnymi.

Do konkurencyjnych kierunków produkcji można także zaliczyć produkcję mebli. Ten rodzaj produkcji jest głównie reprezentowany przez spółkę HF Helvetia Furniture Sp. z o.o. z Bydgoszczy, Adriana Furniture, Bydgoskie Fabryki Mebli oraz Fabrykę Mebli Gala Collezione. W produkcji mebli medycznych przoduje firma Stolter, a mebli biurowych dostarczają przedsiębiorstwa Wutech i Poltech.

Dzięki bardzo korzystnemu położeniu i dostępowi do infrastruktury transportowej, województwo kujawsko-pomorskie jest także ważnym ogniwem wymiany handlowej. Handlem hurtowym zajmują się takie duże firmy jak: PSH Lewiatan z Włocławka, Neuca SA z Torunia, specjalizująca się w sprzedaży hurtowej wyrobów farmaceutycznych i medycznych, ThyssenKrupp Energostal SA z Torunia, Polomarket-Detak Sp. z o.o. z Inowrocławia i wiele innych.

Dostęp do dużych ilości wody z Wisły, położenie komunikacyjne (Centralna Magistrała Kolejowa), obecność bazy surowcowej (sól kamienna, wapienie), zaplecze naukowo-badawcze, dobrze rozwinięte otoczenie biznesu (m.in. Instytut Inżynierii Materiałów Polimerowych i Barwników w Toruniu, Bydgoski Klaster Przemysłowy) oraz dostęp do wykwalifikowanych, a zarazem charakteryzujących się bardzo wysoką wydajnością pracy kadr (Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Urządzeń Sterowania Napędów w Toruniu, Laboratorium Badawcze Maszyn i Urządzeń J.N.B. „Eurovita” Sp. z o.o., a także szkoły wyższe UMK w Toruniu, UTP i UKW w Bydgoszczy) oraz podatność na innowacyjne rozwiązania sprawiły, że region kujawsko-pomorski posiada wysoki potencjał rozwoju w/w gałęzi przemysłu.

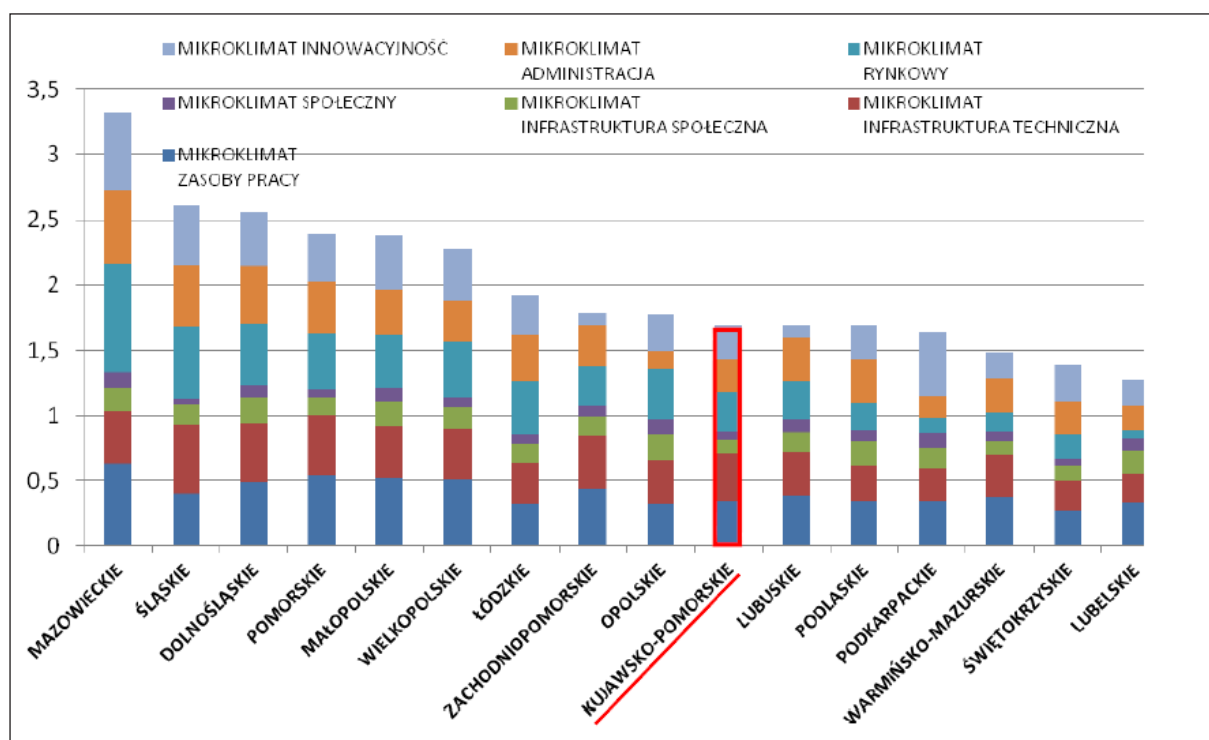
Konkurencyjność województwa

Stopień konkurencyjności danego województwa wyrażany jest poprzez wiele wskaźników. Najważniejszym z nich, będącym wyrazem zdolności województwa do rywalizacji w warunkach wolnorynkowych jest atrakcyjność inwestycyjna. Ważnymi miernikami konkurencyjności są także: poziom rozwoju gospodarczego, społecznego, dostępność transportowa, atrakcyjność turystyczna i in.

Atrakcyjność inwestycyjna

Atrakcyjność inwestycyjna danego regionu określa jego możliwość do przyciągania nowych inwestycji (green- i brownfield) oraz do zaspokajania potrzeb gospodarczych inwestorów, gwarantującą rozwój gospodarczy. Wskaźnik ten rozumiany jest jako zdolność skłonienia do inwestycji poprzez oferowanie kombinacji wielu korzyści możliwych do osiągnięcia w trakcie prowadzenia działalności gospodarczej w danej lokalizacji. Atrakcyjność inwestycyjna w dużej mierze jest konsekwencją rozwoju gospodarczego poszczególnych regionów – silne regiony posiadają większą zdolność przyciągania inwestycji i umacniania swojej pozycji konkurencyjnej; słabe regiony wykazują niewielką zdolność do przyciągania inwestorów. Jest to jeden z ich najważniejszych problemów rozwojowych. Na atrakcyjność składają się walory lokalizacyjne, cechy środowiskowe, dostępność transportowa, kadra pracownicza, rynek zbytu, sprawna administracja, zachęty inwestycyjne, potencjał endogeniczny regionu itp.

Ryc. 5. Atrakcyjność inwestycyjna (potencjalna) województw

Źródło: Analiza atrakcyjności inwestycyjnej województwa kujawsko-pomorskiego wraz z oceną jego potencjału inwestycyjnego, CARIL, Warszawa 2011

W badaniach przeprowadzonych przez Centrum Analiz Regionalnych i Lokalnych wg metodologii Instytutu Przedsiębiorstwa SGH, województwo zajmowało w 2011 roku 10 pozycję spośród innych województw w kraju, co oznacza spadek o dwie pozycje względem roku 2000. Oznacza to, że region nie rozwija się tak szybko jak pozostałe. Województwo odznacza się dobrą infrastrukturą techniczną (w zakresie neutralizacji ścieków i gospodarki odpadami) jednak posiada rozliczne problemy w sferze społecznej (braki w infrastrukturze społecznej, zasobach pracy, kapitale społecznym oraz administracji).

Wskaźnikiem obrazującym jak atrakcyjność inwestycyjna przekłada się na pozycję konkurencyjną regionów jest napływ inwestycji zagranicznych.

Tab. 1. Napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych do województw w okresie 2007–2010

L.p.	WOJEWÓDZTWO	mln EURO
1	<i>mazowieckie</i>	4 696
2	<i>śląskie</i>	1 029
3	<i>wielkopolskie</i>	1 001
4	<i>małopolskie</i>	912
5	<i>dolnośląskie</i>	675
6	<i>tódzkie</i>	654
7	<i>pomorskie</i>	507
8	<i>lubelskie</i>	370
9	<i>podkarpackie</i>	250
10	<i>kujawsko-pomorskie</i>	233
11	<i>zachodniopomorskie</i>	209
12	<i>warmińsko-mazurskie</i>	171
13	<i>świętokrzyskie</i>	131
14	<i>podlaskie</i>	106
15	<i>opolskie</i>	104
16	<i>lubuskie</i>	94

Źródło: BIEC, dane GUS i NBP; *Raport Polska 2011 Gospodarka–Społeczeństwo–Regiony*, MRR, Warszawa 2011

Województwo kujawsko-pomorskie wyraźnie przegrywa rynekową grę o zagraniczne inwestycje zajmując 10 pozycję w kraju. Wspomniane wyżej problemy powodują, że nie potrafi ono skutecznie konkurować z innymi, silniejszymi regionami. Jest to o tyle groźne, że bogatsze regiony stają się jeszcze bardziej bogate, różnica w rozwoju gospodarczym stale się zwiększa i dotyczy to najbliższego otoczenia województwa.

Różnice w atrakcyjności inwestycyjnej województw i podregionów określono również w raporcie² Instytutu Badań nad Gospodarką Rynekową. Analizy objęły siedem grup wskaźników częściowych:

- zasobów i kosztów pracy,
- aktywności województw wobec inwestorów,
- dostępności transportowej,
- wielkości rynku zbytu,
- poziomu rozwoju infrastruktury gospodarczej,
- poziomu rozwoju infrastruktury społecznej,
- poziomu bezpieczeństwa powszechnego.

Wyników zestawienia nie można traktować jako typowego rankingu, ale jako wskazówki dla poszczególnych regionów Polski. Założeniem takiego rankingu było bowiem podniesienie świadomości, jakie są słabe strony województwa, a jakie mocne, na których podstawie można zbudować całkiem atrakcyjną ofertę inwestycyjną.

Województwo kujawsko-pomorskie na tle kraju najlepiej prezentuje się pod względem zasobów i kosztów pracy oraz rynku zbytu (6 pozycja), najgorzej pod względem infrastruktury gospodarczej (16 pozycja, ostatnia w kraju). Daje to obraz województwa o średniej bądź niskiej atrakcyjności inwestycyjnej. W analizach wewnątrzregionalnych atrakcyjności dla działalności przemysłowej, usługowej i zawansowanej technologicznie, zdecydowanie wyróżnia się podregion bydgosko-toruński.

² *Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski 2011*, Instytut Badań nad Gospodarką Rynekową, Gdańsk 2011.

Wśród podregionów o wysokiej atrakcyjności inwestycyjnej dla działalności przemysłowej podregion bydgosko-toruński uplasował się na dobrym 6 miejscu w skali kraju. Jako mocną stroną podregionu bydgosko-toruńskiego, stanowiącą o jego potencjale do przyciągania nowych inwestycji, wymienia się zasoby pracy, czyli duże zasoby wykwalifikowanych pracowników, ponadprzeciętne zasoby absolwentów szkół średnich oraz zawodowych.

Pod względem atrakcyjności inwestycyjnej dla działalności zaawansowanej technologicznie podregion bydgosko-toruński utrzymuje 8 pozycję w kraju. Bydgoszcz i Toruń są ważnymi ośrodkami z dużą liczbą studentów, wysokim poziomem aktywności gospodarczej, węzłem transportowym rangi regionalnej z dostępem do lotniska międzynarodowego, ponadprzeciętnie rozwiniętą infrastrukturą kulturalną, ponadprzeciętnymi nakładami na lokalną infrastrukturę publiczną oraz wysoką siłą nabywczą przedsiębiorstw oraz gospodarstw domowych.

Jeśli chodzi o atrakcyjność inwestycyjną polskich podregionów dla działalności usługowej, najwyższe lokaty w kraju zajmują podregiony o charakterze metropolitalnym. Ich ośrodkami są największe polskie miasta, które posiadają duże i chłonne rynki zbytu oraz zasoby pracowników o wysokich i zarazem różnorodnie profilowanych kompetencjach. Podregion bydgosko-toruński zajął tu 8 miejsce w skali kraju. Czynnikiem, które zapewniły mu tę pozycję w rankingu, są: wysoka aktywność gospodarcza, duża liczba wykwalifikowanych pracowników, w tym absolwentów, wysoka siła nabywczą mieszkańców i przedsiębiorstw, funkcjonowanie portu lotniczego w Bydgoszczy z międzynarodowymi połączeniami oraz korzystna struktura gospodarki.

Tab. 2. Atrakcyjność inwestycyjna województw w 2011

		Dostępność transportowa		Zasoby i koszty pracy		Rynek zbytu		Infrastruktura gospodarcza		Infrastruktura społeczna		Bezpieczeństwo powszechne		Aktywność woj. wobec inwestorów		Atrakcyjność inwest. województw	
		Wartość	Ranga	Wartość	Ranga	Wartość	Ranga	Wartość	Ranga	Wartość	Ranga	Wartość	Ranga	Wartość	Ranga	Wartość	Ranga
	Wagi	20		25		15		10		5		5		20			
1	Śląskie	0,46	1	1,38	1	1,32	2	1,19	2	2,30	1	-1,16	16	0,43	6	0,90	1
2	Mazowieckie	0,37	5	-0,32	14	1,96	1	0,71	3	0,38	4	-0,59	13	1,31	2	0,61	2
3	Dolnośląskie	0,43	2	0,03	5	0,45	4	1,43	1	0,82	3	-1,12	15	1,37	1	0,56	3
4	Małopolskie	0,23	8	0,62	2	0,29	5	0,15	6	1,74	2	-0,24	9	0,05	7	0,34	4
5	Wielkopolskie	0,41	3	0,13	3	-0,07	8	0,21	5	-0,39	10	0,38	6	0,85	4	0,29	5
6	Zachodniopomorskie	0,39	4	-0,11	9	-0,17	9	-0,33	9	-0,05	6	-0,53	12	1,04	3	0,17	6
7	Pomorskie	-0,08	11	-0,03	8	0,86	3	-0,35	11	0,08	5	-0,60	14	0,62	5	0,17	7
8	Łódzkie	0,22	9	0,10	4	-0,25	11	-0,12	7	-0,19	7	-0,36	11	-0,21	8	-0,05	8
9	Kujawsko-Pomorskie	0,01	10	0,00	6	0,02	6	-0,58	16	-0,21	8	-0,09	8	-0,37	9	-0,14	9
10	Lubuskie	0,37	6	-0,14	10	-0,05	7	-0,40	12	-0,32	9	-0,33	10	-0,53	10	-0,15	10
11	Opolskie	0,23	7	-0,28	12	-0,25	10	0,33	4	-0,73	15	0,23	7	-0,67	12	-0,19	11
12	Podkarpackie	-0,63	14	-0,03	7	-0,74	13	-0,32	8	-0,61	13	1,38	1	-0,74	14	-0,39	12
13	Świętokrzyskie	-0,22	12	-0,17	11	-0,83	15	-0,52	14	-0,51	11	1,01	2	-0,87	15	-0,41	13
14	Warmińsko-Mazurskie	-0,58	13	-0,30	13	-0,56	12	-0,57	15	-0,57	12	0,43	5	-0,54	11	-0,44	14
15	Lubelskie	-0,71	15	-0,38	15	-1,19	16	-0,33	10	-1,03	16	0,89	3	-0,73	13	-0,60	15
16	Podlaskie	-0,90	16	-0,51	16	-0,79	14	-0,50	13	-0,72	14	0,73	4	-1,01	16	-0,68	16

Źródło: *Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski 2011*, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Gdańsk 2011

Dostępność transportowa

Jednym z czynników jakie mają znaczący wpływ na konkurencyjność województwa kujawsko-pomorskiego, jest jego bardzo dobra dostępność transportowa i komunikacyjna. Województwo kujawsko-pomorskie jest bowiem pod tym względem bardzo korzystnie usytuowane. Znajduje się w centralnej części kraju, otoczone pięcioma województwami: wielkopolskim, pomorskim, warmińsko-mazurskim, mazowieckim i łódzkim, co zapewnia bliskość dużych miast Polski oraz dynamiczny rozwój ruchu o charakterze regionalnym (komunikacji i transportu publicznego), a także ruchu tranzytowego (krajowego oraz międzynarodowego). Województwo kujawsko – pomorskie znajduje się na trasie i w sąsiedztwie korytarzy europejskich, takich jak: Paneuropejskie Korytarze Transportowe nr VI (Gdańsk – Katowice – Żylna) i VIa, sieć TINA i korytarz TEN-T.

Na system komunikacyjny i transportowy województwa składają się głównie ciągi dróg o najwyższych klasach (autostrada, drogi ekspresowe). Najważniejsze z nich to:

- Autostrada A1 – o przebiegu Gdańsk – Toruń – Łódź – Piotrków Trybunalski – Częstochowa – Gliwice – Gorzyczki – granica państwa; na etapie realizacji; połączy obszar województwa z systemem autostrad, zapewni spójność z innymi województwami i krajami UE; posiada szczególne znaczenie dla transportu w kujawsko-pomorskim;
- droga krajowa nr 1 (droga nr 91): Gdańsk – Świecie – Toruń – Łódź – Piotrków Trybunalski – Częstochowa – Wojkowie Kościelne – Dąbrowa Górnicza – Tychy – Bielsko-Biała – Cieszyn Boguszowice – granica państwa; droga, która ma być alternatywną dla autostrady A1;
- droga krajowa nr 5 (S5) o przebiegu A1 (Nowe Marzy) – Bydgoszcz – Poznań – Leszno – A8 (Wrocław);
- droga krajowa nr 10 (S10) o przebiegu A6 (Szczecin) – Piła – Bydgoszcz – Toruń – S7 (Płońsk); trasa wyróżniona i uwzględniona w sieci TINA, sieci TEN-T;
- oraz inne drogi krajowe nr 15, 16, 25, 55, 56, 62, 67, 80 i drogi wojewódzkie.

Bydgoszcz i Toruń, jako centralne miasta regionu i potencjalnego obszaru metropolitalnego, są znaczącymi węzłami transportowymi w systemie dróg krajowych.

Na terenie województwa istnieje sprawna sieć linii kolejowych, stanowiących fragment europejskiej sieci tzw. korytarzy transportowych (szybkich połączeń województwa z innymi regionami kraju i Europy oraz z krajowymi i zewnętrznymi centrami logistycznymi). Najważniejsze to m.in. linie o znaczeniu państwowym:

- nr 131 – dwutorowa, zelektryfikowana, Chorzów Batory – Inowrocław – Tczew – Gdańsk (tzw. magistrala węglowa), długość linii na terenie województwa wynosi 175,679 km, prędkość maksymalna możliwa do osiągnięcia – do 120 km/h;
- nr 353 – dwutorowa, zelektryfikowana (128,440 km), maksymalna prędkość możliwa do osiągnięcia wynosi 120 km/h, przebieg: Poznań – Inowrocław – Toruń – Skandawa;
- nr 18 – dwutorowa, zelektryfikowana (184,700 km), Kutno – Toruń – Bydgoszcz – Piła mająca podstawowe znaczenie dla połączenia Bydgoszczy i Torunia oraz Włocławka, odcinek Bydgoszcz – Toruń;
- nr 201 – dwutorowa, zelektryfikowana (97,425 km), Nowa Wieś Wielka – Maksymilianowo, stanowiąca towarową obwodnicę Bydgoszczy dla linii 131.

System komunikacyjny województwa dopełnia transport lotniczy. Stolica województwa – Bydgoszcz – wyposażona jest w Port Lotniczy im. Jana Ignacego Paderewskiego, najmłodszy nowoczesny port lotniczy w Polsce. Jest to lotnisko regionalne, które świadczy pełen zakres usług w ruchu krajowym i międzynarodowym oraz oddziałuje na obszar prawie całego województwa, posiada dogodny dostęp do sieci drogowej i kolejowej.

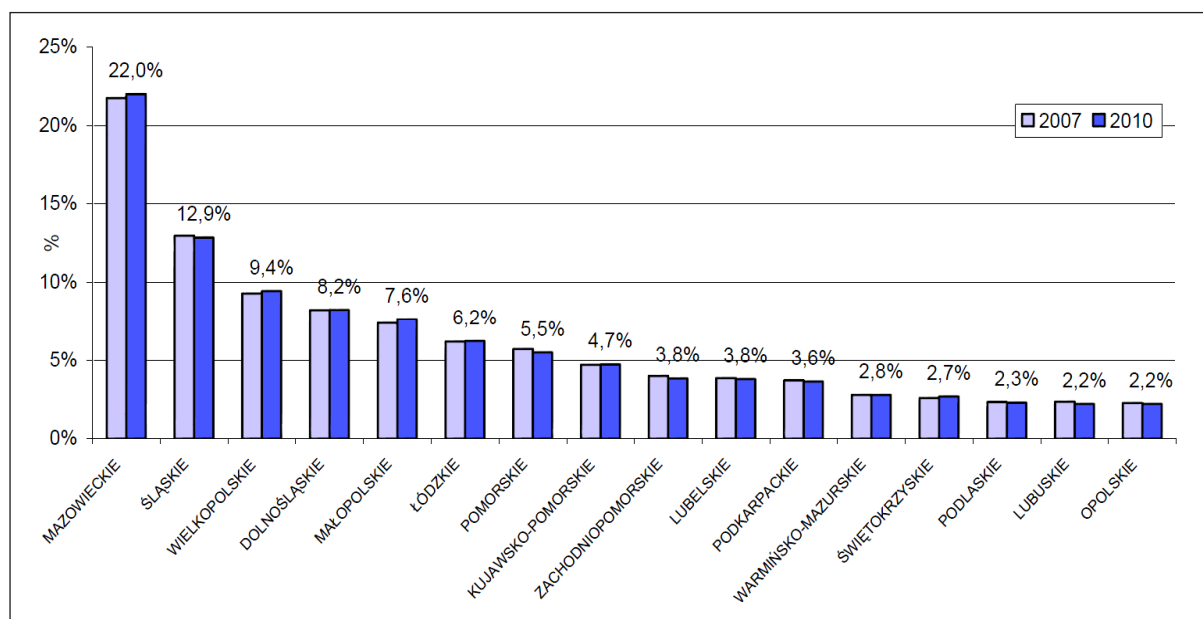
Ze względu na swoje położenie i przebieg szlaków transportowych, województwo odznacza się dobrą dostępnością transportową, jednak by wykorzystać pełnię tego potencjału i wzmocnić pozycję konkurencyjną województwa, konieczne są dalsze działania. Województwo kujawsko-pomorskie intensywnie zabiega o stworzenie w aglomeracji bydgosko-toruńskiej platformy multimodalnej, jako przeładunkowego węzła transportowego, w którym będą krzyżować się systemy komunikacji drogowej, kolejowej, lotniczej i śródlądowej. Platforma może być szansą dla rozwoju regionu, dzięki ułatwieniu transportu towarów i usprawnieniu logistyki. Uzupełniona o mniejsze węzły intermodalne oraz powstające centra logistyczne, pozwoli na rozwój działalności logistycznej w regionie otwartej na inicjatywy komercyjne i zdecydowanie wzmocni konkurencyjność województwa.

W województwie, z racji położenia regionu na przecięciu hydrologicznych osi kraju funkcjonują drogi transportu wodnego, w tym dwie międzynarodowe MDW E40 i MDW E70: oś północ-południe – rzeka Wisła oraz oś wschód-zachód – droga Wisła-Odra. Położenie największych miast regionu: Bydgoszczy, Torunia, Włocławka oraz Grudziądza nad rzeką Wisłą, a także przebiegające rzekami: dolną Wartą, dolną Notecią, Kanałem Bydgoskim i Brdą połączenie z Odrą, sprawia, że obydwie szlaki wodne mają znaczenie regionalne i europejskie oraz zostały zakwalifikowane do dróg wodnych międzynarodowego znaczenia kategorii E. Żegluga śródlądowa w województwie ma jednak marginalne znaczenie gospodarcze ze względu na brak odpowiednich parametrów do rozwoju tego transportu. MDW E40, łącząca Morze Bałtyckie z Morzem Czarnym, nie jest użeglowniona, a MDW E70, łącząca wschodnią i zachodnią Europę, posiada parametry klasy II, co umożliwia żeglugę towarową tylko o niedużej ładowności. Obecnie realizowany jest projekt rewitalizacji drogi wodnej E70, mający na celu przywrócenie żeglowności trasy i zakwalifikowaniu jej do odpowiedniej klasy technicznej.

Poziom rozwoju gospodarczego

Województwo kujawsko-pomorskie wg Polskiego Raportu Strategicznego 2009 nie jest uznawane jako jeden z regionów przodujących w rozwoju – jest raczej zaliczane do grupy województw o średnim poziomie rozwoju gospodarczego. W ostatnich latach kujawsko-pomorskie zaczęło zajmować wyższą pozycję w działalności przemysłowej, usługowej i technologicznej, jednak nadal wyższym wskaźnikiem atrakcyjności cechuje się w zakresie działalności przemysłowej, niż w usługowej i technologicznej. W dziedzinie przemysłu województwo posiada silnie rozwiniętą specjalizację (produkcja spożywcza, celulozowo-papiernicza, chemiczna). Natomiast jeśli chodzi o działalność usługową i technologiczną to posiadają one zbliżony poziom rozwoju. Analizując działalność technologiczną należy zauważyć, iż w województwie najbardziej atrakcyjny jest podregion bydgosko-toruński z racji rozwiniętych cech metropolitalnych i koncentracji kadry badawczo-rozwojowej.

Ryc. 6. Udział województw w tworzeniu PKB kraju (wartości procentowe dot. 2010 r.)

Źródło: Raport Polska 2011 Gospodarka–Społeczeństwo–Regiony, MRR, Warszawa 2011

Województwo kujawsko-pomorskie, pod kątem rozwoju gospodarczego, klasyfikowane jest jako należące do grupy województw „odstających”. Są to województwa o niskim średnim tempie wzrostu PKB per capita oraz wykazujące gorsze od średniej krajowej wartości PKB per capita. Pod względem tworzenia PKB, województwo zajmuje 8 lokatę z 4,7% udziałem. Gospodarka województwa rozwija się, lecz wolniej niż w konkurencyjnych regionach i różnica pomiędzy grupą liderów i województw doganiających, a kujawsko-pomorskim staje się coraz większa. Uwagę zwracają też bardzo niskie nakłady na działalność B+R (w 2010 r. 13 lokata wśród województw kraju).

Dla konkurencyjności województwa duże znaczenie ma także struktura jego gospodarki (zatrudnienia w poszczególnych sektorach). Określa ona poziom zaawansowania technologicznego i występowanie dobrego środowiska gospodarczego, zapewniającego poprawne funkcjonowanie inwestycji (kooperacja czy dostawa usług na miejscu, w regionie) bez dodatkowych kosztów. Struktura ta pozwala także określić poziom rozwoju i innowacyjności gospodarki danego regionu (odejście od rolnictwa na rzecz usług) a także stopień jego transformacji z gospodarki tradycyjnej do gospodarki opartej na wiedzy.

Tab. 3. Zmiany w zatrudnieniu w sektorach gospodarki w województwach (dane w %)

L.p.	Województwa	sektor I (rolniczy)			sektor II (przemysłowy)			sektor III (usługowy)		
		2003	2010	zmiana	2003	2010	zmiana	2003	2010	zmiana
1	dolnośląskie	10,2	6,4	-3,8	32,8	34,0	1,2	57,0	59,6	2,6
2	kujawsko-pomorskie	18,0	13,6	-4,4	29,9	32,1	2,2	52,1	54,3	2,2
3	lubelskie	37,5	28,2	-9,3	18,8	20,9	2,1	43,7	50,9	7,2
4	lubuskie	10,6	7,9	-2,7	29,4	34,0	4,6	60,0	58,1	-1,9
5	łódzkie	19,6	13,1	-6,5	30,2	31,9	1,7	50,2	55,0	4,8
6	małopolskie	23,5	14,4	-9,1	27,2	29,9	2,7	49,3	55,7	6,4
7	mazowieckie	17,9	11,4	-6,5	21,1	22,3	1,2	61,0	66,3	5,3
8	opolskie	16,1	12,0	-4,1	31,4	35,7	4,3	52,5	52,3	-0,2
9	podkarpackie	30,3	22,2	-8,1	27,1	28,3	1,2	42,6	49,5	6,9
10	podlaskie	35,0	23,3	-11,7	19,4	23,9	4,5	45,6	52,8	7,2
11	pomorskie	9,4	7,2	-2,2	31,0	31,5	0,5	59,6	61,3	1,7
12	śląskie	3,7	3,0	-0,7	40,1	38,0	-2,1	56,2	59,0	2,8
13	świętokrzyskie	29,6	22,4	-7,2	25,5	29,3	3,8	44,9	48,3	3,4
14	warmińsko-mazurskie	17,4	12,2	-5,2	26,5	31,2	4,7	56,1	56,6	0,5
15	wielkopolskie	18,2	15,0	-3,2	32,4	34,0	1,6	49,4	51,0	1,6
16	zachodniopomorskie	10,4	7,7	-2,7	28,4	30,4	2,0	61,2	61,9	0,7

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Województwo kujawsko-pomorskie, w porównaniu do innych regionów kraju, wolniej zmienia swoją strukturę zatrudnienia – w ciągu 7 lat zmniejszenie zatrudnienia w rolnictwie wyniosło zaledwie 4,4%. Równocześnie zatrudnienie wzrosło w sektorze przemysłowym i usługowym (o 2,2% w każdym z nich) – zmiany te są również wyraźnie mniejsze od najlepszych województw. Kujawsko-pomorskie zmienia profil swojej gospodarki, odchodząc od rolnictwa na rzecz przemysłu i usług, jednak proces ten przebiega powoli.

Poziom rozwój społeczny

W opracowaniu wykonanym przez Radę Monitoringu Społecznego i Wyższą Szkołę Finansów i Zarządzania w Warszawie przeprowadzono porównanie warunków życia gospodarstw domowych w układzie wojewódzkim. Warunki życia gospodarstw domowych były rozpatrywane w aspekcie finansowego zaspokojenia ich potrzeb. Metodami statystycznymi ustalono schemat polegający na stworzeniu hipotetycznego województwa, czyli tzw. województwa wzorcowego, dla którego wyliczono wartości optymalne (równe 0) i porównano do nich wartości dla warunków życia gospodarstw domowych w poszczególnych województwach.

Tab. 4. Warunki życia ludności w 2009 r.

Województwo	Obszary warunków życia								Razem
	Dochody	Wyżywienie	Zasobność materialna	Warunki mieszkaniowe	Kształcenie dzieci	Ochrona zdrowia	Uczestnictwo w kulturze	Wypoczynek	
Opolskie	0,450	0,202	0,312	0,548	0,253	0,315	0,313	0,179	0,280
Śląskie	0,450	0,208	0,607	0,441	0,225	0,215	0,260	0,144	0,289
Wielkopolskie	0,375	0,138	0,587	0,614	0,307	0,247	0,463	0,239	0,335
Pomorskie	0,189	0,390	0,437	0,304	0,641	0,212	0,307	0,415	0,340
Mazowieckie	0,000	0,156	0,661	0,534	0,699	0,506	0,230	0,133	0,390
Małopolskie	0,305	0,310	0,696	0,310	0,553	0,574	0,551	0,231	0,440
Dolnośląskie	0,376	0,560	0,374	0,427	0,514	0,696	0,429	0,181	0,480
Podlaskie	0,624	0,425	0,429	0,645	0,552	0,409	0,400	0,296	0,535
Lubuskie	0,510	0,530	0,446	0,257	0,221	0,683	0,700	0,562	0,553
Zachodniopomorskie	0,329	0,642	0,638	0,340	0,404	0,575	0,410	0,605	0,570
Kujawsko-pomorskie	0,547	0,632	0,732	0,685	0,326	0,407	0,699	0,369	0,642
Podkarpackie	0,707	0,602	0,585	0,321	0,657	0,654	0,248	0,628	0,645
Lubelskie	0,655	0,474	0,756	0,710	0,578	0,456	0,317	0,624	0,681
Łódzkie	0,505	0,638	0,669	0,711	0,533	0,657	0,713	0,629	0,726
Świętokrzyskie	0,659	0,620	0,635	0,714	0,696	0,673	0,704	0,629	0,740
Warmińsko-mazurskie	0,577	0,643	0,786	0,638	0,689	0,619	0,690	0,627	0,741

Źródło: *Diagnoza społeczna 2009 warunki i jakość życia Polaków raport*, redakcja Janusz Czapiński Tomasz Panek, Rada Monitoringu Społecznego Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Warszawie, Warszawa 2009

Analiza wskaźników zawartych w tabeli pokazuje, że województwo kujawsko – pomorskie plasuje się na pozycji, która zalicza je do obszarów prezentujących średni, z tendencją do słabego, poziom warunków życia na tle kraju. Cechuje się korzystnymi zjawiskami, jeśli chodzi o kształcenie dzieci (5 lokata) i ochronę zdrowia (5 lokata), natomiast średnio wypada w analizie dotyczącej wypoczynku (8 lokata) i dochodów (11 lokata). Z kolei najmniej korzystnie wypada w analizie zaspokojenia potrzeb w zakresie warunków mieszkaniowych (13 lokata), wyżywienia (13 lokata), uczestnictwa w kulturze (13 lokata) i zasobności materialnej (14 lokata). Wszystkie te składowe w rezultacie dają dla województwa kujawsko-pomorskiego wskaźnik równy 0,642 i plasują je na 11 miejscu w Polsce.

Atrakcyjność turystyczna

Potencjał turystyczny województwa to głównie walory środowiska przyrodniczego, dziedzictwo kulturowe (zabytki świeckie, sakralne), bogata oferta kulturalna. Ważną dziedziną turystyki w województwie, która wyznacza konkurencyjność regionu jest turystyka uzdrowiskowa, gdzie Ciechocinek i Inowrocław są w grupie największych polskich uzdrowisk.

Otoczenie przyrodnicze regionu sprzyja uprawianiu turystyki rowerowej, pieszej oraz wodnej. Turystyka wodna w województwie nabiera znaczenia wraz z rewitalizacją Międzynarodowej Drogi Wodnej E70 mającą na celu poprawę infrastruktury przyrzecznej oraz udroźnienie samej rzeki.

Istotnym elementem wpływającym na atrakcyjność turystyczną są produkty markowe utożsamiane z danym regionem. W województwie kujawsko – pomorskim do najbardziej charakterystycznych zalicza się produkty żywnościowe, posiadające wysoką jakość oraz inne produkty tradycyjne wytwarzane tylko w regionie.

Marketingowym wyróżnikiem miejsca w województwie są m.in. Opera Nova w Bydgoszczy, Wyspa Młyńska w Bydgoszczy, Stary Rynek w Toruniu wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO i Planetarium w Toruniu. Na dzień dzisiejszy działania prowadzone w ramach marketingu regio-

nu nie doprowadziły do wzrostu świadomości mieszkańców województwa „bycia stąd”. Należy zatem opracować i podjąć nowe działania w tym kierunku.

Rolnictwo i obszary wiejskie

Rolnictwo jest w Polsce ważnym działem gospodarki narodowej. Udział rolnictwa, leśnictwa i rybactwa w wartości dodanej brutto (ceny bieżące) w kraju wynosił w 2010 r. 3,7 %, w województwie kujawsko-pomorskim 5,2%, natomiast w Niemczech nie przekracza 1%, we Francji 2%. W sektorze II (rolnictwo, łowiectwo i rybactwo) pracowało w Polsce w 2008 r. 14% ogółu pracujących, podczas gdy w UE niecałe 6%. W 2008 r. 25,5% ludności rolniczej UE mieszkało w Polsce (1 lokata w UE), użytki rolne Polski zajmowały 8,7% użytków rolnych UE (6 lokata w UE). Są to długoletnie i wolno zmieniające się trendy, ponieważ restrukturyzacja rolnictwa i obszarów wiejskich jest procesem rozłożonym na dziesięciolecia.

Z powyższego wynika, że rolnictwo w Polsce nie zakończyło jeszcze procesu transformacji dla uzyskania struktury właściwej dla rynków rozwiniętych, stąd odsetek pracujących w rolnictwie w porównaniu do WDB jest nadal wysoki.

Podkreślić jednak należy, iż mimo czekających tę branżę dalszych przemian, województwo kujawsko-pomorskie będzie nieodłącznie związane z rolnictwem ze względu na czynniki naturalne. Warunki przyrodniczo-klimatyczne sprzyjają produkcji rolnej. Ogólnie dobre lub bardzo dobre warunki posiada ponad 37% gmin w województwie kujawsko-pomorskim. Region kujawsko-pomorski jest jednym z najlepiej wykorzystujących potencjał produkcji rolnej w kraju. Przekłada się to na czołowe lokaty w podstawowych gałęziach rolnictwa (dane z roku):

- powierzchnia zasiewów warzyw gruntowych – 1 lokata,
- skup buraków cukrowych – 1 lokata,
- powierzchnia zasiewów buraków cukrowych, liczba kombajnów – 2 lokata,
- pogłowie trzody chlewnej – 2 lokata,
- powierzchnia zasiewów rzepaku i rzepiku – 3 lokata,
- skup zbóż – 4 lokata,
- skup ziemniaków – 5 lokata,
- skup mleka – 6 lokata,
- produkcja drobiu – 6 lokata,
- pogłowie bydła – 7 lokata.

Jak wspomniano wcześniej gospodarka rolna w Polsce, a więc i w województwie kujawsko-pomorskim podlega dynamicznym przemianom, przejawiającym się głównie w przesunięciach w strukturze gospodarstw rolnych, sposobie użytkowania gruntów, specjalizacji i modernizacji gospodarstw. Występuje również zjawisko wycofywania się z produkcji rolniczej gospodarstw niewielkich – do 2 ha. Wynika to z dwóch kluczowych czynników:

- akcesji Polski do UE i związanych z tym przedakcesyjnych programów pomocowych, Wspólnej Polityki Rolnej i otwarcia rynku unijnego na polskie produkty rolne, a co za tym idzie zwiększenia możliwości eksportowych;
- zmian demograficznych, migracji i związanych z tym zmian społecznych i kulturowych.

Najważniejsze trendy w rolnictwie w województwie kujawsko-pomorskim i kraju w okresie 2002–2010 (okres pomiędzy Powszechnymi Spisami Rolnymi) to:

- spadek powierzchni użytków rolnych o 1,8% w województwie i 8,3% w Polsce, co wynika z przeznaczania ich na cele nierolnicze, np. pod zabudowę, inwestycje drogowe itp.,

- zwiększenie się ogólnej powierzchni gruntów będących w użytkowaniu gospodarstw rolnych w województwie o 3,9% (w kraju spadek o 6,5%) przy jednoczesnym zmniejszeniu liczby gospodarstw rolnych o 23,6% (do wielkości 88,6 tys.),
- wzrost średniej wielkości gospodarstwa rolnego w województwie z 9,53 ha do 12,25 ha, w Polsce z 6,59 ha do 7,93 ha,
- znaczny spadek liczby gospodarstw małych, tj. o powierzchni 1 ha i 1–5 ha odpowiednio o 43,3% i 21,9% w województwie oraz 26,9% i 24,8% w kraju przy jednoczesnym wzroście liczby gospodarstw dużych o powierzchni 50 ha i powyżej o 33,7% w województwie i 35% w kraju. Spowodowało to wzrost średniej wielkości gospodarstwa rolnego. Zmiany te wynikają z kumulacji gruntów w gospodarstwach dużych (powyżej 20 ha), choć należy zaznaczyć, iż zmiany te nie są dynamiczne i udział gospodarstw o powierzchni 50 ha i więcej w ogólnej liczbie wynosi 2,7% w województwie i 1,2% w kraju, podczas gdy gospodarstw małych do 1 ha powierzchni – 23,3% w województwie i 31,4% w kraju.
- wzrost udziału gospodarstw prowadzących działalność rolniczą o blisko 3 punkty procentowe w ogólnej liczbie gospodarstw, co świadczy o wzroście efektywności ekonomicznej gospodarstw,
- wzrost powierzchni uprawy warzyw gruntowych o 46% w województwie, przy jednoczesnym spadku w kraju o 18,6% (jest to jeden z kluczowych polskich produktów eksportowych w rolnictwie; polskie warzywa i owoce mają w UE znakomitą renomę),
- zmiany w strukturze zasiewów, gdzie znacząco zmniejszyła się powierzchnia upraw zbóż ogółem o 12,7% w województwie i o 7,8% w kraju, ziemniaków o 51,4% w województwie i o 51,7% w kraju, buraków cukrowych o 28,9% w województwie i o 31,9% w kraju. Wzrosła natomiast powierzchnia upraw rzepaku i rzepiku o 145,6% w województwie i o 115,5% w kraju. Wzrost powierzchni upraw roślin zaliczanych do grupy przemysłowych wiąże się ściśle z dużą opłacalnością produkcji,
- wzrost pogłowia bydła ogółem o 12,2% w województwie i 4% w kraju spowodowany głównie przyrostem liczebności bydła rzeźnego – produkcja stała się opłacalna za sprawą wzrostu cen żywca wołowego po wstąpieniu Polski do UE. Wzrostowi podlegała również obsada bydła w przeliczeniu na 1 gospodarstwo z 10,3 szt. do 17,5 szt. w województwie i z 6 szt. do 11 szt. w kraju,
- spadek liczebności trzody chlewnej o 19,5% w województwie i 18,0% w kraju, związany z dużymi wahaniami opłacalności produkcji. Wzrostowi uległa natomiast obsada trzody w przeliczeniu na 1 gospodarstwo z 46,3 szt. do 63,5 szt. w województwie i z 24 szt. do 38 szt. w kraju,
- spadek pogłowia owiec o 53,8% w województwie i o 22,5% w kraju związany z utrzymywaniem się przez wiele lat niskich cen żywca baraniego,
- wzrost liczby ciągników rolniczych o 7,8% w kraju i 7,5% w województwie, w tym o mocy powyżej 60kW o 45% w województwie (więcej gospodarstw dużych). Struktura zasiewów w województwie decydowała o liczbie poszczególnych typów sprzętu rolniczego, w związku z czym nastąpił znaczny wzrost kombajnów do zbioru zbóż i rzepaku (o 25,5%; w Polsce wzrost o 22,6%), przy nieznacznym wzroście kombajnów do zbioru buraków cukrowych o 0,8% (w Polsce spadek o 12,5%).

Istotne znaczenie w gospodarce kraju, w porównaniu z innymi krajami UE, zajmuje przemysł rolno-spożywczy. Województwo kujawsko-pomorskie odgrywa dużą rolę zarówno w produkcji rolnej (surowców) jak i w produkcji artykułów spożywczych. Przemysł rolno-spożywczy reprezentowany jest przez: zakłady przetwórstwa cukrowniczego, mięsnego, drobiowego, tłuszczowego, owocowo-warzywnego, zakłady piekarnicze, cukrownicze, mleczarskie. Udział województwa w produkcji przemysłu rolno-spożywczego na rynku krajowym jest stosunkowo wysoki i stanowi ok. 7% wartości krajowej produkcji sprzedanej żywności. Do głównych sektorów przemysłu rangi ponadregionalnej,

tj. mającej wpływ i zakres wykraczający znacznie poza teren województwa, zaliczyć należy właśnie te związane z produkcją rolno-spożywczą, tj. uprawy rolne inne niż wieloletnie, chów i hodowlę zwierząt, wytwarzanie produktów przemiału zbóż, skrobi i wyrobów skrobiowych oraz produkcję maszyn dla rolnictwa i leśnictwa³.

Tab. 5. Największe przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego w województwie kujawsko-pomorskim w 2010 r.

Lp.	Nazwa przedsiębiorstwa	Branża – kod PKD/opis	Miejscowość	Forma własności	Przychody ze sprzedaży w 2010 r.	Przeciętne zatrudnienie w 2010 r.
1.	Zakłady Tłuszczowe Kruszwica SA	1040/Produkcja olejów i tłuszczów pochodzenia roślinnego i zwierzęcego	Kruszwica	Własność zagraniczna z udziałem własności prywatnej	1 919 545	b.d.
2.	Krajowa Spółka Cukrowa SA GK	1081/Produkcja cukru	Toruń	Własność państwowa Skarbu Państwa z udziałem własności prywatnej	b.d.	1621
3.	Cereal Partners Poland Toruń Pacific	1561/Wytwarzanie produktów przemiału zbóż	Toruń	Własność zagraniczna	651 172	984
4.	Drobex sp. z o.o.	1012/Przetwarzanie i konserwowanie mięsa z drobiu	Solec Kujawski	Własność prywatna	296 920	600

Źródło: Analiza atrakcyjności inwestycyjnej województwa kujawsko-pomorskiego wraz z oceną jego potencjału inwestycyjnego, Warszawa 2011, str. 19

Obszary wiejskie w województwie stanowią 95,4% całkowitej jego powierzchni i obejmują 3625 miejscowości zamieszkałych przez 39,5% ogółu ludności, z czego w wieku produkcyjnym znajduje się 63,9%, w tym mobilnym 63,8%. Są to wielkości zbliżone do średnich krajowych.

Obszary te są zróżnicowane pod względem funkcji, a w wielu jednostkach wiejskich rolnictwo przestało mieć największe znaczenie dla lokalnej gospodarki. Sieć osadnicza jest stosunkowo rozproszona i wyraża się niskim wskaźnikiem gęstości zaludnienia wynoszącym 47,6 osób/1 km² (średnio dla kraju – 51 osób/1 km²). Ciekawym zjawiskiem jest nieznaczne (z punktu widzenia regionu), lecz stałe zjawisko wzrostu liczby ludności na wsi przy jednoczesnym spadku liczby ludności miejskiej (dla niektórych gmin oznacza to wzrost liczby mieszkańców o ponad 20%). Jest to związane z osiedlaniem się ludności w gminach wiejskich otaczających największe miasta (strefa podmiejska), kosztem ich własnej populacji.

Od 2002 roku na obszarach wiejskich wyraźnie zmniejszył się wskaźnik obciążenia ekonomicznego (ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym) z 68,4 do 56,4. Ten korzystny trend będzie się utrzymywał jeszcze kilka lat, jednak niż demograficzny niewątpliwie spowoduje ponowny wzrost tego wskaźnika, zarówno w miastach jak i na obszarach wiejskich.

³ Analizy atrakcyjności inwestycyjnej województwa kujawsko-pomorskiego wraz z oceną jego potencjału inwestycyjnego, Centrum Analiz Regionalnych i Lokalnych, Warszawa 2011 – jako kryteria wzięto: udział województwa przekraczający 6,25 % krajowej wartości danego rynku, rentowność netto sprzedaży nie jest ujemna.

W 2010 roku ok. 14% ogółu pracujących mieszkańców województwa zajmowało się rolnictwem, przy czym od 2002 obserwuje się stały trend malejący. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w gminach wiejskich wynosił w województwie w 2010 roku 11,5% i był wyższy o ok. 1% w porównaniu do województwa ogółem. Od 2002 roku obserwuje się trend zmniejszania różnicy między udziałem bezrobotnych na wsi w porównaniu do wielkości w województwie ogółem. W przypadku udziału bezrobocia rejestrowanego w liczbie ludności w wieku produkcyjnym można obecnie stwierdzić brak większych różnic między obszarami wiejskimi w porównaniu ze średnią dla całego województwa. Należy jednak podkreślić, że problemem na obszarach wiejskich jest tzw. bezrobocie ukryte w rolnictwie (w indywidualnych gospodarstwach rolnych), z różnych względów nierejestrowane, które w skali kraju może sięgać nawet kilkuset tysięcy osób.

Spśród bezrobotnych powyżej 50 roku życia na obszarach wiejskich mieszkało 36%, w tym 41,0% pozostawało bez pracy dłużej niż 12 miesięcy (wg danych za 2009 rok). Najwyższy odsetek poszukujących pracy powyżej 12 miesięcy wśród osób zamieszkałych na wsi odnotowano w powiatach: radziejowskim, inowrocławskim oraz lipnowskim. Struktura bezrobotnych powyżej 50 roku życia zamieszkujących obszary wiejskie, ze względu na poziom wykształcenia, przedstawiała się mniej korzystnie niż średnia dla województwa. Zdecydowana większość (58,5% bezrobotnych w tej grupie) posiadała wykształcenie najniższe, tj. gimnazjalne, podstawowe i niepełne podstawowe.

W strukturze zatrudnienia na obszarach wiejskich szczególną rolę odgrywa rolnictwo będące zarówno podstawowym źródłem dochodów jak i absorbentem części bezrobocia ukrytego. Mały obecnie udział działalności pozarolniczej w kształtowaniu struktury zatrudnienia ludności wiejskiej jest pochodną wielu czynników, z których do najważniejszych zalicza się: brak pozarolniczych miejsc pracy na obszarach wiejskich, brak elastycznych form pracy pozwalających na wykonywanie jej poza miejscem zatrudnienia, niską dostępność rynku pracy w mieście, małą dostępność transportową ośrodków wiejskich i niski poziom mobilności zawodowej.

Poziom wykształcenia mieszkańców wsi ulega nieznacznej poprawie, jednak nadal poziom i strukturę wykształcenia ludności wiejskiej należy uznać za niekorzystną i będącą jedną z przyczyn wielu negatywnych zjawisk obserwowanych na obszarach wiejskich (negatywnie na jakość kapitału ludzkiego na wsi wpływa m.in. niedopasowanie oferty edukacyjnej do potrzeb rynku pracy). Należy jednak podkreślić, że w okresie 2–3 dekad nastąpi radykalna przebudowa struktury wykształcenia mieszkańców obszarów wiejskich. Wskutek procesów naturalnych znacznie zmniejszy się grupa osób z wykształceniem podstawowym, a nawet nieposiadająca wykształcenia – dziś w niektórych, zwłaszcza bardziej peryferyjnych rejonach, stanowi nawet 40–50% dorosłych mieszkańców, w większości w wieku powyżej 40 lat. Definiowany dziś, jako jeden z podstawowych problemów rozwoju obszarów wiejskich, niski poziom wykształcenia, przestanie być problemem. Ludność wiejska nie będzie odbiegała poziomem wykształcenia od ludności dużych miast, przy czym inną, lecz bardzo ważną kwestią będzie jakość uzyskanego wykształcenia (możliwości finansowe warunkujące dostęp do najlepszych renomowanych uczelni).

Mimo wzrostu dochodów ludności wiejskiej po wejściu Polski do UE nadal utrzymuje się znaczna różnica dochodów między gospodarstwami domowymi na wsi i w mieście. Niski poziom dochodów ludności wiejskiej oraz niedopasowanie rynku pracy i bariery komunikacyjne stanowią realne zagrożenie wzrostu poziomu ubóstwa i pogłębienia różnic rozwojowych wewnątrzregionalnych oraz na linii wieś–miasto. Bardzo niski poziom rozwoju infrastruktury transportowej na obszarach wiejskich jest poważną barierą w rozwoju przedsiębiorczości oraz mobilności pracujących. Dotyczy to zarówno poziomu nasycenia obszarów wiejskich infrastrukturą transportową, jak również odpowiedniej jakości infrastruktury komunikacyjnej. Rozwiązania w zakresie infrastruktury drogowej i komunikacyjnej powinny być rozwiązaniami systemowymi obejmującymi m.in. zintegrowanie różnych środków transportu i komunikacji.

Pomiędzy obszarami wiejskimi i lokalnymi ośrodkami miejskimi istnieją silne powiązania przestrzenne, które w istotnym stopniu oddziałują na kierunki rozwoju lokalnego. Znaczna liczba małych miast posiada naturalne predyspozycje do rozwoju gospodarki jako lokalne bieguny wzrostu dla otaczających je obszarów wiejskich. Spójny rozwój grup miejscowości wiejskich oraz małych miasteczek, posiadających wspólne problemy rozwojowe, wymaga szczególnej uwagi. Jednocześnie wzajemne powiązania funkcyjne dużych ośrodków miejskich i wsi są obecnie w małym stopniu dostosowane do dyfuzji efektów rozwoju miast na obszary wiejskie (m.in. z powodu w/w słabej dostępności komunikacyjnej).

Obszary wiejskie w województwie, podobnie jak w kraju można podzielić pod względem charakterystyki podstawowych wskaźników społeczno-gospodarczych na trzy rodzaje:

- wsie położone w pobliżu dużych miast,
- wsie położone wzdłuż głównych ciągów komunikacyjnych,
- wsie położone peryferyjnie.

Wsie położone w pobliżu dużych miast odznaczają się relatywnie najlepszym poziomem rozwoju na obszarach wiejskich. Występuje w nich lepsza dywersyfikacja działalności gospodarczych oraz wyższy poziom aktywności społecznej i gospodarczej ludności, przy jednoczesnej utracie znaczenia rolnictwa i jego specjalizacji jako strefy żywicielskiej dla sąsiadującego miasta (produkcja warzyw i owoców). Ponadto rozwija się tam mieszkalnictwo (intensywny proces przeznaczania gruntów rolnych na cele nierolnicze), handel, różnorodne usługi, produkcja itd. Wsie te są miejscem osiedlania się ludności miejskiej, często o znacznych dochodach. W efekcie stają się one m.in. tzw. „sypialniami” dla miast, co powoduje polepszenie podstawowych wskaźników społeczno-gospodarczych, np. poziomu wykształcenia, aktywności zawodowej, bezrobocia, korzystania z pomocy społecznej, itp.

Wsie położone wzdłuż głównych ciągów komunikacyjnych odznaczają się również wyższym, niż średnio na obszarach wiejskich, poziomem rozwoju ze względu na częstsze funkcjonowanie działalności nierolniczej, głównie magazynowo-przemysłowej, której lokalizacja w mieście jest utrudniona ze względu, np. na deficyt wolnych terenów produkcyjnych, wyższe ceny oraz kwestię uciążliwości. Inwestycje te są alternatywnym źródłem utrzymania ludności wiejskiej, tak więc powodują polepszenie podstawowych wskaźników społeczno-gospodarczych.

Wsie położone peryferyjnie, znajdujące się daleko od dużych miast lub głównych ciągów komunikacyjnych, bez dobrej jakości gleb, są w perspektywie ok. dwudziestu lat zagrożone stagnacją. Ich sytuacja społeczno-gospodarcza jest bardzo trudna, ponieważ rolnictwo nie jest w stanie dostarczyć wystarczających środków na utrzymanie rodzin. Jednocześnie słaby popyt wewnętrzny (w tym usługi) uniemożliwia tworzenie nowych inwestycji pozarolniczych i wyjście siły roboczej z rolnictwa (często z wysokim udziałem ludności z wykształceniem podstawowym lub niepełnym podstawowym). Daje to w efekcie bardzo niekorzystne wskaźniki społeczno-gospodarcze.

Ogólnokrajowe analizy pokazują niestety, że opisane powyżej negatywne trendy mogą się pogłębiać i będzie następować coraz większe zróżnicowanie obszarów wiejskich województwa kujawsko-pomorskiego w kontekście kondycji społecznej i gospodarczej (skok rozwojowy gmin podmiejskich przy jednoczesnej dalszej stagnacji obszarów peryferyjnych).

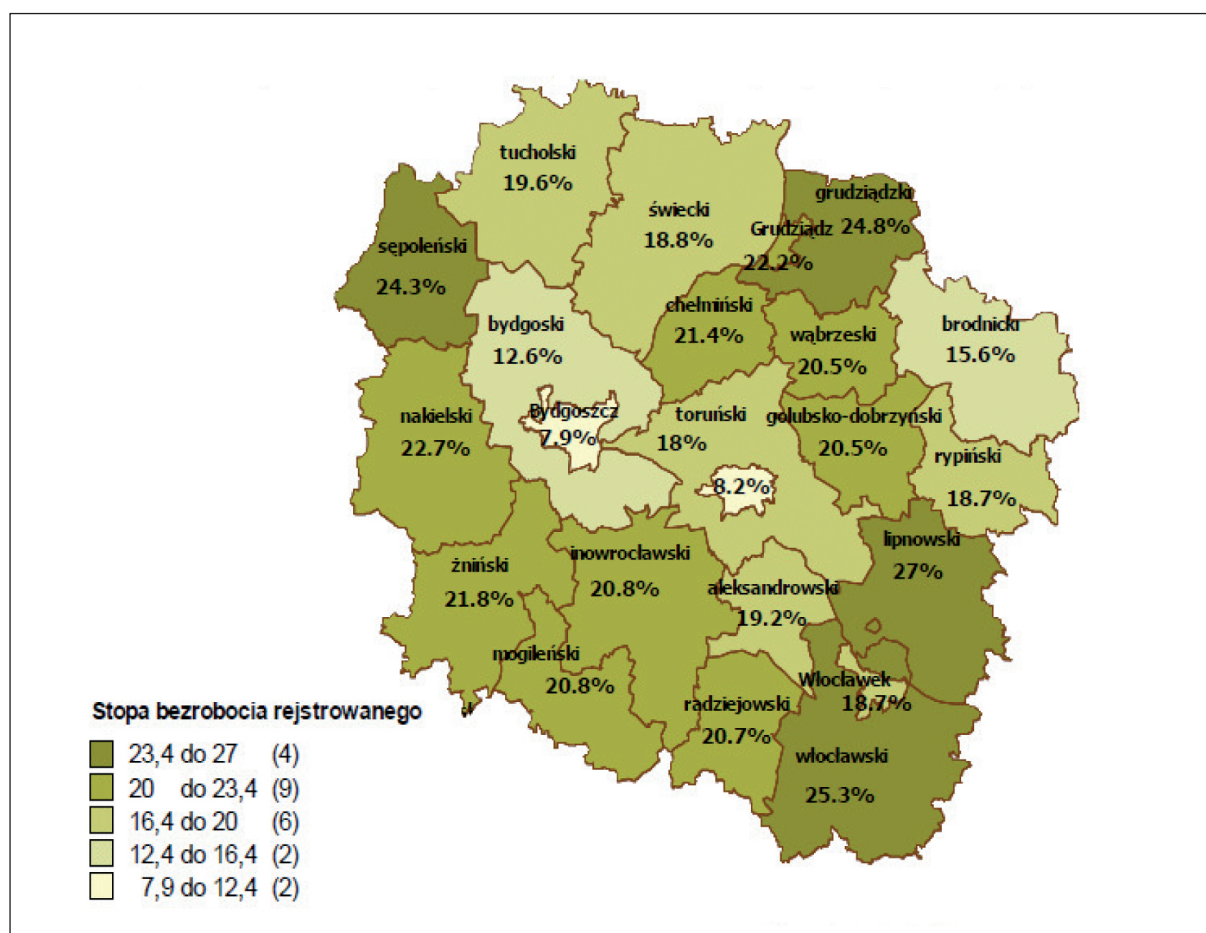
Rozwój wielofunkcyjny oznacza definitywne odejście od myślenia o wsi wyłącznie jako miejscu produkcji surowców rolniczych (co pozostanie domeną jedynie ok. 30% gmin wiejskich w województwie kujawsko-pomorskim) w kierunku określania jej jako środowiska życia i pracy mieszkańców, które stwarza im różnorodne możliwości życiowe. Z powodu niekorzystnych trendów demograficznych bardzo istotne jest otwarcie się władz lokalnych na młode pokolenie, któremu należy stworzyć na tyle atrakcyjne miejsca zamieszkania i pracy, aby chcieli pozostać w rodzinnych stronach.

Sfera społeczna

Bezrobocie

Stopa bezrobocia rejestrowanego na koniec 2010 roku w województwie kujawsko-pomorskim wynosiła 17%, co lokuje region na niekorzystnym trzecim miejscu w kraju, przy najwyższym poziomie w województwie warmińsko-mazurskim (20%) i najniższym w województwie wielkopolskim (9,2%), przy średniej dla kraju – 12,4%. W stosunku do roku poprzedniego, sytuacja w kraju oraz regionie w zakresie bezrobocia rejestrowanego pogorszyła się (odpowiednio o 2,5 i 4,9 pkt proc.). Obserwacja tego zjawiska w okresie 2005–2010 ukazała początkowo tendencje spadkowe (22,3% – 2005 r., 13,3% – 2008 r.), a następnie odwrócenie tego trendu i wzrost liczby bezrobotnych. W województwie obserwuje się duże zróżnicowanie stopy bezrobocia w układzie powiatowym. Najwyższy poziom bezrobocia dotyczy powiatów: lipnowskiego (w 2010 r. – 28,9%), grudziądzkiego (27,1%) oraz włocławskiego (26,2%), najniższy natomiast wskaźnik bezrobocia zanotowano w miastach: Bydgoszczy (w 2010 r. – 8%) i Toruniu (8,2%), a wśród powiatów ziemskich – w powiecie bydgoskim (12,7%).

Ryc. 7. Stopa bezrobocia rejestrowanego w powiatach województwa kujawsko-pomorskiego w 2010 r.

Źródło: Analiza sytuacji społeczno-gospodarczej w województwie kujawsko-pomorskim, MRR, Warszawa 2011

W strukturze bezrobotnych wg płci dominują kobiety (w 2010 r. – 54,3%), zaś wg wieku osoby młode (ponad 51% nie ukończyło 34 roku życia). Ponad 64% bezrobotnych posiada wykształcenie zasadnicze zawodowe, gimnazjalne oraz niższe. Kolejną niekorzystną cechą kujawsko-pomorskiego

rynku pracy jest bezrobocie na wsi⁴. Liczba bezrobotnych zamieszkałych na wsi w 2010 r. wynosiła 62 688 osób, co stanowiło 45% ogółu bezrobotnych. W porównaniu do roku poprzedniego liczba bezrobotnych zamieszkałych na wsi zwiększyła się o 4,7% (przy wzroście liczby bezrobotnych ogółem o 4,9 pkt proc.). Największy wzrost bezrobocia odnotowano w 2010 r. w powiecie aleksandrowskim (o 20,6%), natomiast największy spadek liczebności tej kategorii nastąpił w powiecie rypińskim (o 11,3%).

Wykluczenie społeczne

Konsekwencją pozostawania bez pracy dużej części mieszkańców naszego województwa jest wysoki udział objętych pomocą społeczną oraz rozwój zjawiska ubóstwa. Od 2005 roku w województwie kujawsko-pomorskim systematycznie maleje odsetek osób korzystających z pomocy społecznej (z 17,3% w 2005 r. do 13,0% w 2009 r.), przy średniej dla Polski odpowiednio – 13,2% i 9,8%⁵. W odniesieniu do sytuacji gospodarstw domowych w 2010 r. pomocą społeczną objętych było 93 866 rodzin, z czego aż 13 612 stanowiły rodziny wielodzietne, w tym 8 376 rodziny z terenów wiejskich (61,5% rodzin wielodzietnych). Na liście województw zagrożonych ubóstwem kujawsko-pomorskie zajmuje piątą lokatę, co oznacza, że aż 19,2% (w 2010 r.) społeczeństwa jest narażone na wystąpienie tego zjawiska. Obszary o dużym natężeniu zjawiska bezrobocia i ubóstwa społecznego należą do najpoważniejszych wyzwań stojących przed województwem kujawsko-pomorskim.

Osobami najbardziej zagrożonymi wykluczeniem społecznym są petenci pomocy społecznej, którzy obok różnego rodzaju problemów życiowych mają bardzo niskie dochody bądź nie posiadają ich w ogóle. Jak wynika ze sprawozdań przeanalizowanych przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Toruniu, około 13% mieszkańców naszego województwa było objętych różnego rodzaju świadczeniami pomocy społecznej, a wśród nich były osoby niepełnosprawne, długotrwale bezrobotne, dzieci i młodzież oraz osoby starsze. Województwo kujawsko-pomorskie to jeden z 9 regionów Polski, gdzie udział świadczeniobiorców z pomocy społecznej w ogólnej liczbie mieszkańców jest wyższy od średniej krajowej. W zestawieniu tym nasze województwo plasuje się na 4 miejscu w kraju (za warmińsko – mazurskim, świętokrzyskim i podkarpackim).

Celem poprawy sytuacji tych osób konieczne jest podjęcie działań mających na celu rozwój różnego rodzaju form wsparcia w środowiskach lokalnych. Szczególnie istotne znaczenie mają działania ukierunkowane na „wyjście z pomocy społecznej” osób i rodzin, które długotrwale korzystają ze świadczeń społecznych. Spośród rodzin objętych pomocą ok. 50 % to rodziny korzystające z pomocy przez okres ponad 3 lat.

Mając na uwadze trudności tychże osób w ich aktywizacji społecznej i zawodowej niezbędny jest dalszy rozwój różnorodnej oferty świadczonej m.in. przez podmioty ekonomii społecznej, wspieranie działalności tych podmiotów, w tym przedsiębiorczości społecznej – jako potencjalnych miejsc pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Umożliwi to również uruchamianie niewykorzystanych zasobów pracy oraz budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji na obszarach problemowych.

⁴ *Bezrobocie na wsi w województwie kujawsko-pomorskim w 2010 r.*, WUP w Toruniu, wyd. czerwiec 2011 r.

⁵ *Pomoc społeczna w Polsce w latach 2005–2009*, GUS, wyd. 2011 r.

Edukacja i wykształcenie

Analiza wykształcenia mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego w okresie 2005–2010 wskazuje, iż społeczeństwo charakteryzuje się raczej niskim wykształceniem. Mieszkańcy z wykształceniem wyższym stanowią jedynie 13,8% (średnia dla Polski – 18,1%) mieszkańców naszego regionu (sytuacja ta jest niezmienna w analizowanym okresie), co lokuje województwo na ostatnim miejscu w kraju. Drugą najliczniejszą grupę stanowią osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym (29,2% mieszkańców), a kolejną – z podstawowym, gimnazjalnym i niższym (25,2% osób).

W roku 2010 w szkołach wyższych (publicznych i niepublicznych) województwa kujawsko-pomorskiego kształciło się 84 551 studentów, w tym na studiach dziennych (stacjonarnych) 43 483 osób, co stanowi 51,4% ogółu studiujących. Pod względem liczby studentów (osoby w wieku 19–24 lata) na 10 tys. mieszkańców województwo kujawsko-pomorskie zajmuje dziesiątą lokatę w kraju (w 2010 r.), osiągając wartość 4 512 studentów na 10 tys. mieszkańców, czyli poniżej średniej dla Polski – 5 372 studentów na 10 tys. mieszkańców. Najlepsza sytuacja w tym zakresie występuje w województwach mazowieckim i małopolskim, zaś najmniej korzystna – w regionie lubuskim i podkarpackim. Wśród studiujących przeważają kobiety, które stanowią 62,5% ogólnej liczby studentów. Wg kierunków kształcenia w 2010 r. dominowały studia pedagogiczne, humanistyczne oraz ekonomia (49,8% studentów), w których kształcono głównie na uniwersytetach (53,2% studentów) oraz na wyższych szkołach ekonomicznych i rolniczych (17,2% studentów). Najmniejszym zainteresowaniem cieszyły się wyższe szkoły teologiczne i artystyczne, w których naukę podjęło niespełna 1% studentów.

Na poziom kształcenia istotny wpływ ma kadra, dlatego też warty podkreślenia jest fakt, iż w okresie 2005–2010 notuje się stały wzrost liczby nauczycieli akademickich z 4 208 do 4 624 (wzrost o 9,9%), w tym przede wszystkim profesorów (wzrost o 8,6%).

Liczba uczestników studiów doktoranckich w województwie kujawsko-pomorskim od 2005 roku systematycznie wzrasta, osiągając w roku 2010 poziom 1 149 osób (wzrost o 37,6% w stosunku do roku 2005). Jednocześnie w ostatnich latach mieszkańcy województwa kujawsko-pomorskiego coraz częściej podejmują kształcenie na studiach podyplomowych. W analizowanym okresie ich liczba wzrosła o 102,7%. W roku 2010 w tej formie kształcenia uczestniczyło 6 766 osób.

Poziom kształcenia ustawicznego osób w wieku 25–64 lata w województwie kujawsko-pomorskim od 2006 r. kształtuje się znacznie poniżej średniej dla kraju. Co prawda w 2008 r. dystans dzielący region od kraju zmniejszył się (wzrost wskaźnika w regionie do 4,3% i spadek na poziomie kraju do 4,7%), jednak w 2009 r. poziom kształcenia ustawicznego w regionie zmniejszył się do 3,8% (Polska bez zmian – 4,7%). W 2010 r. odsetek osób w wieku 25–64 lata kształcących się lub doszkalających w Polsce znacząco wzrósł i wyniósł 5,3%. W regionie kujawsko-pomorskim również zwiększył się odsetek osób uczestniczących w kształceniu ustawicznym osiągając poziom 4,3%, co plasuje region na 13 pozycji w kraju⁶.

Na tle innych województw, region kujawsko-pomorski charakteryzują raczej słabe wyniki egzaminów gimnazjalnych, zarówno w części humanistycznej, jak i matematyczno-przyrodniczej (12 miejsce w kraju).

Współczynnik skolaryzacji netto dzieci w szkołach podstawowych w 2010 r. wynosił 96,1% i był niższy od średniej krajowej wynoszącej 96,5% (co lokuje nasze województwo na 9 pozycji w kraju). W porównaniu z 2005 r. nastąpił spadek wskaźnika, który wynosił 98,94% dla województwa i 98,13% dla kraju. Analogicznie kształtuje się sytuacja współczynnika skolaryzacji netto w gimnazjach. Od 2005 r. nastąpił spadek z poziomu 95,83% dla województwa i 95,79% dla kraju do poziomu odpowiednio: 92,75% i 93,92% w 2010 r.

⁶ Analiza sytuacji społeczno-gospodarczej w województwie kujawsko-pomorskim, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Wyd. Warszawa, czerwiec 2011 r.

Wskaźnik upowszechnienia edukacji przedszkolnej w woj. kujawsko-pomorskim wynosi 61,6% i należy do najniższych w kraju. Niższy odsetek dzieci w wieku 3–6 lat uczęszczających do przedszkola występuje tylko w województwie warmińsko-mazurskim (60,6%). W stosunku do roku poprzedniego upowszechnienie edukacji przedszkolnej w województwie zwiększyło się o 2,4 pkt. proc. Warto podkreślić, iż porównując do sytuacji z 2006 r. położenie regionu kujawsko-pomorskiego w zakresie edukacji przedszkolnej wśród województw pogorszyło się. Jednocześnie należy zaznaczyć, iż pod względem dostępności miejsc w przedszkolach województwo kujawsko-pomorskie lokuje się dopiero na 13 miejscu w kraju. W 2009 r. w regionie na jedno miejsce w przedszkolu przypadało 2,2 dziecka (Polska 1,8). Najbardziej niekorzystna sytuacja występowała w powiecie toruńskim, gdzie stosunek liczby dzieci do miejsc w przedszkolach wyniósł aż 4,4. Natomiast najlepszy dostęp do przedszkoli w województwie dotyczył Bydgoszczy (1,3). Tylko w trzech powiatach (Bydgoszcz, Toruń, Grudziądz) liczba dzieci przypadająca na miejsce w przedszkolu była niższa od średniej dla kraju (1,8)⁷.

W województwie kujawsko-pomorskim działało w 2010 roku 17 żłobków (8 lokata w kraju) oraz 5 oddziałów żłobkowych (10 lokata). Od 2005 roku liczba miejsc w żłobkach wzrosła o 19,3%, jednak liczba miejsc w żłobkach wynosząca 1264 daje województwu dopiero 12 lokatę w kraju.

Kultura

Instytucje kultury, takie jak muzea, galerie, teatry czy biblioteki mają szczególne znaczenie dla przekazu wartości kulturowych, istotnych z punktu widzenia funkcjonowania całego społeczeństwa. W tym kontekście ważne jest odpowiednie finansowanie tychże instytucji tak, aby mogły one właściwie realizować powierzoną im misję publiczną.

Wartość wydatków jednostek samorządu terytorialnego na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w 2010 r. w przeliczeniu na jednego mieszkańca wyniosła 183,47 zł. W województwie kujawsko-pomorskim wydatki budżetów jst na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego na 1 mieszkańca wniosły 167,95 zł, co daje 10 pozycję w kraju.

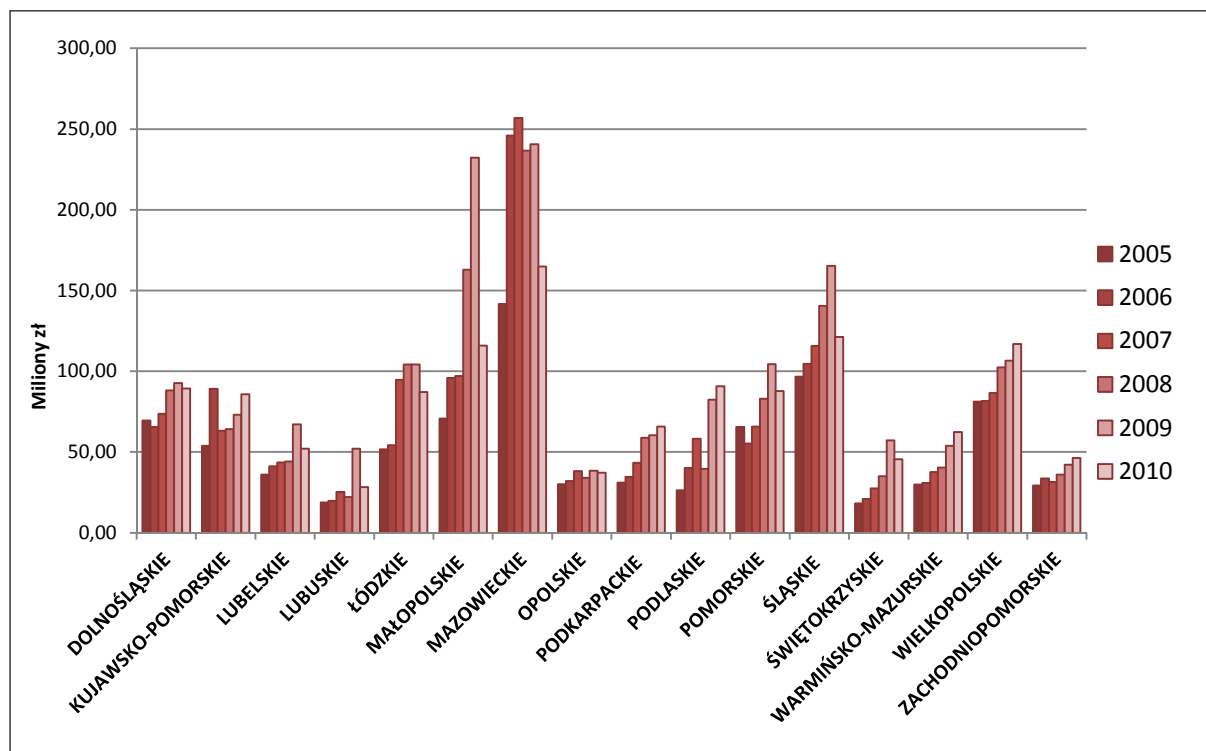
Analiza wysokości kwot wydatkowanych na kulturę w czasie pokazuje, że obserwujemy w Polsce systematyczny proces zwiększania wydatków publicznych przeznaczanych na ten cel. Od 2005 r. rosną wydatki budżetu państwa na kulturę, w przypadku jednostek samorządu terytorialnego wzrost ten wyniósł 102,6%. Ma to duże znaczenie, ponieważ większa ilość środków wydatkowanych na kulturę przyczynia się do rozszerzenia i zarazem uatrakcyjnienia oferty instytucji kultury, które biorą udział w kształtowaniu kapitału kulturowego. To między innymi za ich sprawą dochodzi do rozprzestrzenienia się idei, wiedzy i umiejętności o znaczeniu kulturowym niezbędnym w funkcjonowaniu nowoczesnego społeczeństwa.

Wysokość kwot wydatkowanych przez państwo i jednostki samorządu terytorialnego na instytucje kultury stanowi jednak stosunkowo niewielki odsetek ogółu wydatków publicznych, co wyraża się wskazywać na drugorzędną rolę przypisywaną sektorowi kultury. Udział wydatków na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w 2010 r. w ogóle wydatków państwa wyniósł 0,49%. W przypadku jednostek samorządu terytorialnego było to 3,94%.

Kujawsko-pomorskie należy do grupy województw, które w skali kraju odnotowują najmniejszy udział wydatków na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego wynoszący 5,0%. Do tej grupy należą również województwa: łódzkie (5,7%), zachodniopomorskie (4,6%), lubelskie (4,6%), podkarpackie (4,4%), warmińsko-mazurskie (3,5%), lubuskie (3,5%), podlaskie (3,4%), opolskie (3,1%) i świętokrzyskie (3%). Od kilku lat jednak wydatki na ten cel systematycznie rosną, stwarzając na terenie województwa coraz lepsze warunki do rozwoju kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

⁷ Analiza sytuacji społeczno-gospodarczej w województwie kujawsko-pomorskim, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Wyd. Warszawa, czerwiec 2011 r.

Ryc. 8. Wydatki budżetów województw na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego

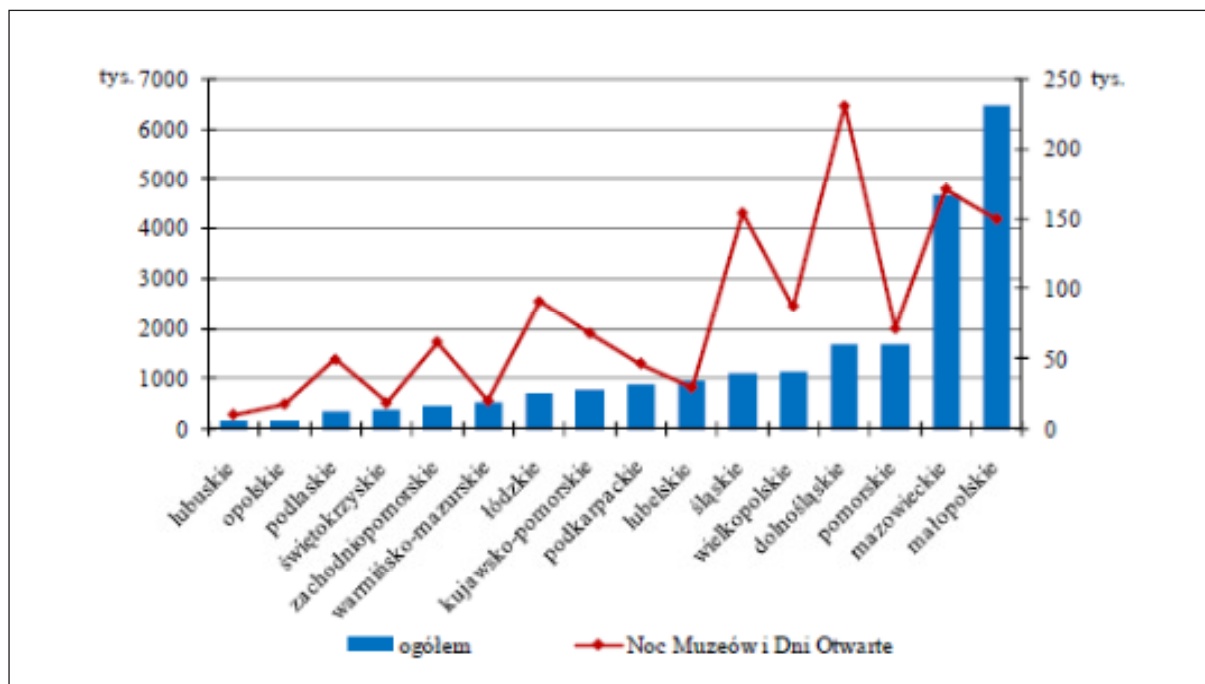

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Liczba teatrów i instytucji muzycznych w województwie stanowi 4,9% udziału w krajowej liczbie tego typu instytucji (9 lokata w kraju), ekspozycje w obiektach działalności wystawienniczej to 4,5% udziału krajowego (7 lokata w kraju), natomiast liczba muzeów (łącznie z oddziałami) to tylko 3,7% udziału krajowego (10 pozycja w kraju). Osoby zwiedzające obiekty działalności wystawienniczej na terenie województwa stanowiły 4,2% udziału krajowego (11 pozycja w kraju), a odwiedzający muzea to 3,6% udziału krajowego (9 pozycja w kraju). Biblioteki publiczne w województwie kujawsko-pomorskim stanowią 5,3% tego typu instytucji w kraju (9 pozycja), natomiast czytelnicy bibliotek w województwie na 1000 osób, których liczba wynosi 147 osób, pozycjonują województwo na 13 miejscu w skali kraju.

Do największych instytucji kultury w województwie należą Opera Nova i Filharmonia Pomorska w Bydgoszczy. Na uwagę zasługują także Teatr Polski w Bydgoszczy, Teatr im. Wilama Horzycy w Toruniu, Teatr Baj Pomorski w Toruniu, Centrum Sztuki Współczesnej Znaki Czasu w Toruniu, Ośrodek Chopinowski w Szafarni, Teatr Lalek w Toruniu „Zaczarowany Świat”. Instytucje kultury organizują w regionie różnego rodzaju wydarzenia kulturalne. Wśród ważnych imprez wymienić można m.in.: Międzynarodowy Konkurs Pianistyczny im. Ignacego Jana Paderewskiego, Bydgoski Festiwal Muzyczny, Bydgoski Festiwal Operowy, Bydgoski Międzynarodowy Festiwal Musica Antiqua Europae Orientalis, Bydgoszcz Jazz Festival, Festiwal Muzyki i Sztuki Krajów Bałtyckich PROBALTICA, Międzynarodowy Festiwal Teatralny Kontakt, Międzynarodowe Toruńskie Spotkania Teatrów Lalek, Letnie Spotkania Teatrów Ulicznych w Toruniu, Międzynarodowy Ekumeniczny Festiwal Muzyki Chrześcijańskiej Song of Songs w Toruniu, Międzynarodowy Festiwal Filmowy Tofifest oraz Międzynarodowy Konkurs Skrzypcowy w Toruniu. Szczególne znaczenie ma także Międzynarodowy Festiwal Sztuki Autorów Zdjęć Filmowych Plus Camerimage w Bydgoszczy.

Ryc. 9. Zwiedzający muzea wg województw 2010 r.

Źródło: *Kultura w 2010 r.*, GUS, Warszawa 2011

Ochrona zabytków

Istotne znaczenie dla zachowania dziedzictwa narodowego ma ochrona zabytków, której podstawą jest ewidencja zabytków, niezbędna do prowadzenia planowej polityki konserwatorskiej. Wśród licznych zabytków architektury (m.in. budowle gotyckie, zamki, średniowieczne mury obronne i obiekty architektury romańskiej, zabytki architektury drewnianej – Biskupin) na szczególną uwagę zasługują średniowieczny zespół staromiejski w Toruniu, który jest wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.

Wśród obiektów zabytkowych i ich lokalizacji należy wyróżnić: spichrze nad Brdą Bydgoszczy, zabytkowe spichrze w Grudziądzu, Wieżę Mazurską z XIV w Brodnicy, gotycką konkatedrę w Chełmży, kościół p.w. Św. Mikołaja w Gąsawie, zamek gotycki w Golubiu-Dobrzyniu, dwór obronny w Grocholnie, grobowce megalityczne w Izbicy Kujawskiej, skansen w Kłóbce, szlak cysterski Koronowo i Byszewo, Mysią Wieżę oraz romańską kolegiatę w Kruszwicy, pałac Skórzewskich w Lubostroniu, zamek krzyżacki w miejscowości Nowe, zamek krzyżacki w Radzynie Chełmińskim, klasztor Bernardynów w miejscowości Skępe, Ośrodek i Muzeum Fryderyka Chopina w Szafarni, zamek krzyżacki w Świeciu, zamek krzyżacki w Bierzgłowie.

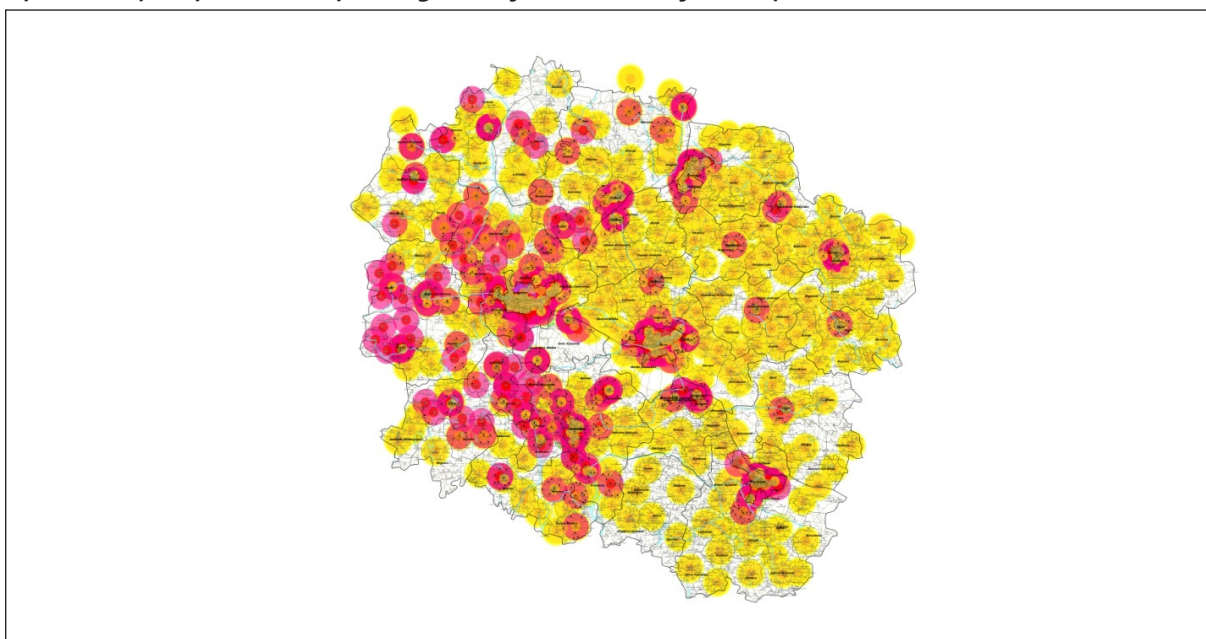
Szkolnictwo artystyczne

Dla prawidłowego funkcjonowania szeroko pojętej kultury duże znaczenie odgrywa szkolnictwo artystyczne, które kształci twórców i odtwórców kultury, instruktorów zajęć edukacji kulturalnej, a także kadre pedagogiczną, przekazującą następnemu pokoleniu swoje umiejętności w różnego typu szkołach artystycznych. W województwie funkcjonują 43 szkoły artystyczne (26 niedające uprawnień zawodowych, 16 dające uprawnienia zawodowe i 1 policealna szkoła artystyczna). Daje to 10 lokatę w kraju i stanowi 5,1% ogółu tego typu instytucji w kraju.

Wykluczenie cyfrowe

Stan infrastruktury szerokopasmowej pozwala na określenie obszarów wykluczenia cyfrowego na terenie województwa kujawsko-pomorskiego. Na tych terenach realizowane powinny być projekty teleinformatyczne z zakresu budowy sieci zmierzające do wyeliminowania tego typu zjawiska. Dopiero dostępność na danym obszarze dwóch operatorów oferujących dostęp przewodowy, lub w radiowym paśmie komercyjnym, na poziomie 2 i więcej Mb/s pozwala zaklasyfikować dany obszar jako nieobjęty wykluczeniem cyfrowym.

Ryc. 10. Mapa wykluczenia cyfrowego w województwie kujawsko-pomorskim

Źródło: www.kujawsko-pomorskie.pl/si (badanie przeprowadzone przez Departament Społeczeństwa Informacyjnego)

Zdrowie

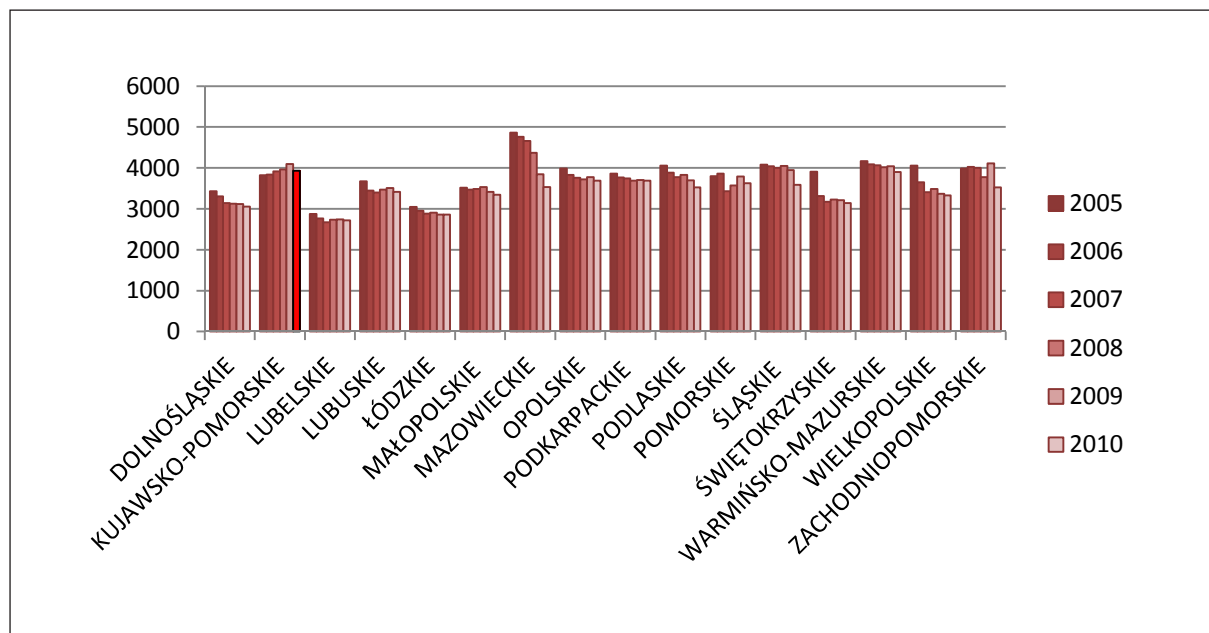
O jakości usług medycznych świadczonych na terenie województwa decyduje potencjał kapitału ludzkiego, m.in. liczba pracowników medycznych wykonujących usługę na rzecz ludności. Biorąc pod uwagę liczbę lekarzy kujawsko-pomorskie zajmuje 9 pozycję w kraju, dentyistów – 10, lekarzy ze specjalizacją I i II stopnia – odpowiednio 10 i 8, farmaceutów – 10, pielęgniarek – 9, położnych – 9, a ratowników medycznych – 10.

Potencjał usług medycznych oferowanych w województwie obejmuje zarówno usługi szpitali o profilu ogólnym, jak i szpitali uzdrowiskowych i sanatoriów. Regionalna baza medyczna szpitali o profilu ogólnym jest rozwinięta w mniejszej skali niż wynika to z potencjału ludnościowego (udział województwa kujawsko-pomorskiego w liczbie łóżek w szpitalach wynosi 4,5%, natomiast udział w zaludnieniu 5,4%). Od 2008 roku notuje się sukcesywny spadek liczby łóżek (-2,8%). Liczba osób przypadająca na łóżko w szpitalach ogólnych w województwie kujawsko-pomorskim wynosi 229 osób, co plasuje region na 11 pozycji w skali kraju (na tej samej co w 2005 r.). Stosunkowo niski jest także udział liczby regionalnych szpitali publicznych w wartości krajowej, który wynosi 3,5%. Stąd też powstały deficyt uzupełniany jest usługami oferowanymi przez szpitale niepubliczne (udział regionu w krajowej liczbie szpitali prywatnych jest stosunkowo wysoki i wynosi 7%). Pod względem ilości zakładów opieki zdrowotnej województwo zajmuje 12 lokatę w kraju z 671 ZOZ-ami (158 publicznych –

8 lokata i 513 niepublicznych – 13 lokata). W 2010 r. pod względem liczby porad udzielonych przez lekarzy w przeliczeniu na 1 mieszkańca kujawsko-pomorskie zajmowało 4 pozycję w kraju, natomiast biorąc pod uwagę porady udzielone przez lekarzy dentystów – 12 miejsce.

W województwie obserwujemy niewystarczający dostęp do aptek, objawiający się najwyższą w kraju liczbą ludności przypadającą na jedną aptekę ogólnodostępną – 3927 osób (ostatnia lokata w kraju).

Ryc. 11. Liczba ludności przypadająca na 1 aptekę ogólnodostępną

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Województwo posiada znaczny potencjał w odniesieniu do leczenia uzdrowiskowego, co umożliwia rozwijanie wyspecjalizowanej działalności turystycznej, w tym głównie turystyki medycznej. Na terenie województwa zlokalizowane są znane uzdrowiska, tj. Ciechocinek, Inowrocław oraz Wieniec Zdrój, dzięki czemu region posiada znaczny udział w krajowej liczbie szpitali i sanatoriów uzdrowiskowych (12,7%), łóżek w szpitalach i sanatoriach uzdrowiskowych (15,3%), w liczbie leczonych i kuracjuszy w szpitalach i sanatoriach uzdrowiskowych (16,3%), w tym w wieku 0–18 lat (7,2%)⁸.

⁸ Lecznictwo uzdrowiskowe w Polsce w latach 2000–2010, Kraków 2011.